

EKENEK

HAYAL / ESTETİK / EMEK

AYDINLARIMIZ

SAYI

14

SONBAHAR 2026 - SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

A. Kadir Paksoy
Adem Turan
Ahmet Yıldız
Ali Ergendedeoğlu
Altay Ömer Erdoğan
Bedriye Korkankorkmaz
Demet Duyuler

Engin Kükrer
Ercut Tokman
Fahriye Çıtaklı
Gültekin Emre
Günay Güner
Günel Altıntaş
Güven Baykan

Işık Kansu
İbrahim Eryiğit
İlyas Doğan
Kaan Eminoglu
Mehmet İş
Mustafa Bilgin
Muzaffer Kale

Nazım Mutlu
Onur Akbaş
Orhan Tüleylioğlu
Şermin Köksoy Dinç
Tugay Turan
Tuğrul Keskin
Tülay Çellek

Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası (Eğitim-İş)

Ekenek Sanat ve Edebiyat Dergisi

ISSN: 3062-147X

Eğitim-İş Yayınları, Ankara

Eylül 2026

SAYI: 14

Eğitim-İş Adına Sahibi: Kadem Özbay / Genel Başkan

Yazı İşleri Müdürü: Hüseyin Selçuk / Genel Basın-Yayın Sekreteri

Editör: Kaan Eminoğlu

Yayın Kurulu: Hüseyin Selçuk, Aslı Çökenoğlu, Kaan Eminoğlu, Samet Demiryürek

Danışma Kurulu: Seher Ergin, Doğan Dağdelen, Bülent Metin, Yeliz Toy,
Veli Fırat Şimşek

Dizgi: Samet Demiryürek

Kapak Tasarım: Kerim Can Kara

Baskı:

Yönetim Adresi: Ataç 2 Sokak 43/4 Kızılay-Ankara

0312 434 12 06

Ekenek İletişim: 0554 472 23 23

Instagram: [instagram.com/ekenekdergi](https://www.instagram.com/ekenekdergi)

X: x.com/ekenekdergi

Bu dergi Eğitim-İş tarafından T.C. yasalarına uygun olarak üç ayda bir yayımlanır.

Ekenek dergisinin yayın hakkı Eğitim-İş'e aittir. Dergide yayımlanan yazıların ve görsellerin yasal sorumluluğu yazar ve çizicilere aittir. Ekenek dergisinde yayımlanan yazılardan kaynak göstermek koşuluyla alıntı yapmak serbesttir. Yayın Kurulu dergiye girecek yazılarda gerekli gördüğü düzeltme ve değişiklikleri yapabilir. Ekenek ücretsizdir.

EKENEK

İçindekiler

- 3 Ön Söz / Kadem Özbay
- 4 Aydınlarımız ve Aydınlanma Mücadelemiz / Hüseyin Selçuk
- 5 Aydınlanma Savaşımını Sürdürüyoruz / Kaan Eminoğlu
- 6 Dosya: Aydınlarımız
- 6 Namuslu Aydın Fakir Baykurt / Altay Ömer Erdoğan
- 12 Bir Halk Aydını Olarak Necati Cumalı / Engin Kükrer
- 16 Devrimci Öğretmenleri Bir Hukukçu Savunur:
Prof. Dr. Muammer Aksoy / Ali Ergendedeoğlu
- 20 Bir Aydın Sorumluluğu: Uğur Mumcu / Güven Baykan
- 23 Dağlarca'nın Etkisinde Kalmaktan Korkmak / Ahmet Yıldız
- 28 Aydın Duruşu / A.Kadir Paksoy
- 33 Türk Şiirinin Söylen Ozanı Melih Cevdet Anday / Günay Güner
- 37 Babam, Ceyhun Atuf Kansu / Işık Kansu
- 40 Selama Dursun Bütün Ölüler / Günel Altıntaş
- 42 Şair Ece Ayhan Sokağı / Adem Turan
- 43 Bir Şairin Matematik Defteri / İbrahim Eryiğit
- 47 Yaşamla Yaşanmamışlık Arasında / Kaan Eminoğlu
- 48 Karagöz Ekonomi Uzmanı / Şermin Köksoy Dinç
- 52 Türkçe Işığı 1 / Nazım Mutlu
- 56 Bir Gün Gelecek... / Orhan Tüleylioğlu
- 59 Patoz / İlyas Doğan
- 61 Yaz Akşamı / Mehmet İş
- 62 Çürümüşlüğün ve Ahmaklığın Dünyasında
Kendisini Kovan Düşünür: Taylan Kara / Bedriye Korkankorkmaz
- 68 Gözden Çıkanlar / Erkut Tokman
- 70 Balkon / Tugay Turan
- 71 Kadronun Adayı / Onur Akbaş
- 75 Haibun / Demet Duyuler
- 76 Çekildi Siyah Güller / Muzaffer Kale
- 77 Şiir Günlüğü 5 / Gültekin Emre
- 80 Ekenek Kitap Rafı

Eğitimİş

Ön Söz

Sevgili okurlar,

Eğitim-İş'in kültür, sanat ve edebiyat alanında ki düşünce toprağı **Ekenek** dergimizin 14. sayısı ile merhaba!

Bu sayımızın dosya konusunu, aklın ve bilimin rehberliğinde karanlığa ve gericiğe karşı yürüttüğümüz mücadelenin yol göstericileri olan "**Aydınlarımız**" olarak belirledik.

Toplumsal hareketin aydınları; kolektif yürüyüşün yol belirleyicileridir. Yolu aydınlatır, nereye basılacağı, sarp dönemeçlerin nasıl aşılabileceğini gösterirler; mücadelenin fikri omurgasını ve pusulasını oluştururlar. Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesindeki gücü de burada yatmaktadır. Genç Cumhuriyet, aydını fildişi kulelerinde yaşayan seçkinler zümresi olmaktan çıkarak; halka doğru giden, bozkırı yeşerten, Anadolu'nun tebaasını yurttaş kılmak için halkla bütünleşen bir irade olarak tanımlanmıştır. Bağımsız ve ilerici bir toplum, halka tepeden bakan seçkinlerin değil; bilgisini ve düşünsel emeğini halkla birleştiren aydınlara omuzlarında inşa edilmiştir.

Türkiye'de aydın olmak; mücadeleyle harmanlanmıştır, her dönem için ateşten bir gömlek giymek anlamına gelmiştir. Bu topraklarda iktidar sahipleri, düşüncüyü daima eylemden daha tehlikeli bulmuşlardır. Sistemin çarklarına çomak sokan, sömürüyü ve gericiği ifşa eden beyinler, her dönem hedef tahtasına konulmuştur. Tarih boyunca aydınlarmıza yönelik katliamlar, halkın gören gözünü kör etmeyi amaçlamıştır.

Sabahattin Ali'den Muammer Aksoy'a, Bahriye Üçok'tan Uğur Mumcu'ya, Ahmet Taner Kışlalı'dan Bedrettin Cömert'e kadar uzanan katliam zinciriyle hedeflenen; Cumhuriyetin aydınlanmacı birikimini felç etmek, mücadeleyi rehbersiz bırakmak, halkın itiraz ve sorgulama damarını kopararak ülkeyi gericiğe ve faşizmin karanlığına sürüklemektir.

Bugün bizlere düşen görev, aydınlarmızın canları pahasına savundukları laik, tam bağımsız ve bilimsel düşünce mirasını aydınlık yarınlara taşımaktır.

Ülkemizin içinden geçtiği siyasal, toplumsal ve ekonomik tablo; aydın sorumluluğunu her zamankinden daha gerekli hale getirmektedir. Üniversitelerin susturulduğu, liyakatin yerini itaatin aldığı, aklın ve bilimin dogmalarla kuşatıldığı bir çağı yaşıyoruz. Böylesi bir kuşatma altında gerçek aydın; tüm baskılara ve engellere rağmen umudu örgütleyen kişidir.

Siyasi iktidar, eğitimi dinselleştirip piyasalaştırırken öğretmenleri de kendi ideolojisinin taşıyıcısı konumuna indirgemektedir. Ancak örgütlü öğretmen hareketi tam da bu noktada tarihsel bir mücadeleyi simgeler.

Antonio Gramsci'nin işaret ettiği karşı-hegemonya mücadelesinde öğretmen, iktidarın uysal memuru olmayı reddederek, tarihte Fakir Baykurtların yaptığı gibi aklı, bilimi ve emeği savunan bir "**organik aydın**" olma iradesini ortaya koyar.

Aydın; yalnızca akademi koridorlarında, edebiyat çevrelerinde, sözü ülke genelinde yankı bulan isimler arasında aranmaz. Bugün Hakkâri'den Edirne'ye kadar bu ülkenin dört bir yanında, Cumhuriyetin ilke ve devrimlerini sınıflarına taşıyan her bir öğretmen, birer aydınlanma neferidir. **Eğitim-İş**'in varlık nedeni, bu potansiyeli örgütlü bir aydınlanma mücadelesine dönüştürme iradesidir.

Bu sayımızı; dünden bugüne karanlıkların arasında yolumuzu aydınlatan, düşüncesinin bedelini canıyla ödemiş aydınlarmıza armağan ediyoruz. Bu dosya, geçmişe bir vefa borcu olduğu kadar, yarının aydınlıklarını yetiştiren değerli eğitim emekçilerine de bir mücadele çağrısıdır.

Ekenek'e düşen tohumların, aydınlık yarınlara fi-lizlenmesi dileğiyle...

Kadem Özbay
Genel Başkan

Aydınlarımız ve Aydınlanma Mücadelemiz

Bir toplumun geleceğini kuran yalnızca Ekonomik gücü, teknolojik birikimi ya da siyasal kurumları değildir. Bir ülkenin asıl gücü; düşünmeye, sorgulamaya, üretmeye ve yaşadığı çağın sorunlarına karşı sorumluluk almaya cesaret eden aydınlarıdır. Çünkü aydın, yalnızca bilen değil; bildiğini toplumun yararına dönüştürme sorumluluğunu taşıyan kişidir.

Bu sayımızda “Aydınlarımız” başlığı altında, düşünce ve sanat dünyamızın iz bırakan isimlerine bakıyoruz. Onların yaşam öykülerini, yapıtlarını ve düşüncelerini yalnızca geçmişin birikimi olarak değil, bugünümüzü anlamamıza ve geleceğimizi kurmamıza katkı sağlayan birer kaynak olarak ele alıyoruz.

Aydınlarımızın ortak özelliği, yaşadıkları dönemin koşullarına teslim olmamak; aklın, bilimin, özgür düşüncenin ve insan onurunun yanında durabilmektir. Kimi kalemiyle, kimi kürsüsüyle, kimi araştırmalarıyla, kimi sanat eserleriyle toplumun düşünce ufkunu genişletmiştir. Onların bıraktığı miras, yalnızca kitaplıklarda saklanacak bir kültür hazinesi değil; yeni kuşakların üzerinde yükselerek kendi sözünü söyleyebileceği güçlü bir zemindir.

Türkiye’nin çağdaşlaşma mücadelesi aynı zamanda bir aydınlanma mücadelesidir. Cumhuriyet’in eğitimden bilime, sanattan dile kadar uzanan büyük dönüşümü, insanı odağa alan ve yurttaşlık bilincini geliştirmeyi amaçlayan bir anlayışın ürünüdür. Bu anlayışın temelinde ise akıl, bilim ve özgür düşünce vardır. Bugün eğitim emekçilerinin taşıdığı sorumluluk tam da burada başlamaktadır: Geçmişin aydınlanmacı birikimini geleceğin kuşaklarına aktarmak ve çocuklarımızın sorgulayan, araştıran, üreten bireyler olarak yetişmesine katkı sunmak.

Aydın olmak, yalnızca bir sıfat değil, bir sorumluluk biçimidir. Haksızlık karşısında susmamak, gerçeğin peşinden gitmek, dogmalara teslim olmamak ve toplumun ortak iyiliği için düşünsel bir emek vermektir. Bu nedenle aydınlarımızı anmak, aslında bugün bize düşen sorumlulukları da yeniden hatırlamaktır.

Eğitim-İş olarak kültürün, sanatın, bilimin ve özgür düşüncenin toplum yaşamındaki belirleyici rolüne inanıyoruz. Sendikal mücadeleyi yalnızca özlük haklarıyla sınırlamıyor; laik, bilimsel, kamusal ve nitelikli eğitim mücadelesini ülkemizin kültürel ve demokratik geleceğinden ayrı görmüyoruz. Çünkü eğitim emekçisinin mücadelesi, aynı zamanda aydınlanmanın ve çağdaşlaşmanın mücadelesidir.

Bu sayımızın, aydınlarımızın düşünsel mirasına yeniden bakmak, onların sorularını bugünümüzün sorunlarıyla buluşturmak ve özellikle genç kuşaklarda okuma, araştırma ve düşünme isteğini güçlendirmek açısından anlamlı bir katkı sunmasını diliyorum.

Kalemleriyle karanlığa ışık tutan, düşünceleriyle toplumun ufkunu genişleten, bilim ve sanat yoluyla insanlığın ortak birikimine katkıda bulunan bütün aydınlarımızı saygıyla selamlıyorum.

Düşünen, sorgulayan ve üreten bir toplum; aydınlık bir geleceğin en sağlam güvencesidir.

Keyifli okumalar...

Hüseyin Selçuk
Genel Basın-Yayın
ve Uluslararası İlişkiler Sekreteri

Aydınlanma Savaşımını Sürdürüyoruz

Sıcak havanın, acı haberlerin, siyasal çalkantıların ve küçük mutlulukların el ele verip bizi oyaladığı bir mevsim daha geçti üzerimizden. Yine de yüz vermedik hiçbirine. Asıl işimize odaklandık yazarlar olarak. Söylenmesi kolay kabullenmesi güç olsa da yaşamımızın bir yazını daha yazarak tükettik. Yazmak, iyi yaşayamamanın karşılığı olarak yazarlara verilen bir ödün gibi. Alışkanlıkların törpüsünde ufalanan insana yeni ufuklar açan, yaşantı denen o sürekli yıkımı onarıma çeviren bir tür sağaltım aracı da olabilir. Kuşkusuz yazın sanatı; yeteneği olanlar için bir sonsuzluk ırmağıyken daha az yetenekliler içinse bir çeşit karşılıksız çek. Güzellik arayışında bocalayan kişinin hiç uğramaması gereken sapa bir durak, insanı en olmadık anlarda dahi yaşamın akışından alıkoyan engin bir merak. Biz yazarlar için gördüğünü yazmak, bir yerlere not düşmek, yanlışlıkları imlemek, kötülüğe yazınla karşı koymak bu sürüncemeye direnmekten başka bir uğraş değil.

Yazmanın bilinçlerde yarattığı aydınlık, yazma amaçlarımızın ne denli onurlu olduğunun bir göstergesi oluyor. Tarihin karanlık çağlarının kilidini kıran bir sözcük olarak belleklerde yer edinen aydınlanma, bu topraklarda Cumhuriyet Devrimi ile kök salan yeni bir düşünce biçiminin de adıdır. Bu yeni düşünce biçiminin yaratıcısı Cumhuriyet Devrimi, sürdürücüsü ise o devrime bağlı Cumhuriyet aydınlarıdır. Pek çok kişinin yanlış bildiği gibi Osmanlı Dönemi'nde ilmiye sınıfının "âlim"lerince din dışı eğitim aldıkları için "münevver"olarak adlandırılan, ezberle oluşturulan bir bilincin sürdürücüsü değildir aydın. Tanımını yapmak olanaklı olmasa bile belli özelliklerinin altının çizildiği bir tanıtımı yapılabilir aydının. Bilincini tekdüzelikten ve düşüncesini dogmalardan arındırmış, eleştiriye bir yöntem olarak değil düşünmenin olmazsa olmaz bir koşulu sayan, yaşadığı toplumun ilerleme savaşımının öncüsü olan kişidir, denilebilir onun için. Tarihin doğru yerinde duran, durduğu yere kitleleri de sürüklemeye becerisi olan düşün savaşçısıdır aynı zamanda. Toplumsal nitelikte ilgili elimizde sayısal

bir ölçüt olmasa da kişisel bir değerlendirmeye şu sonuca varılabilir: Bir toplumun niteliği o toplumun içinden çıkan aydınların niteliğiyle ölçülür. Türkiye; toplumsal iyiyi, yaşamsal güzeli, evrensel doğruları ve özgürlüğe özlemi kişiliğinin bir parçası yapabilen aydınların mayasının tuttuğu toprakları içinde barındırır. Yoksulluğu yaşamış, eşitsizliği tatmış, haksızlığa diş bilemiş; halkın her adımında karşısına dikilen çelişkilerle dövüşmeyi göze alan aydınlarımızın varlığı bugün geldiğimiz noktaya ulaşmamızın en temel belirleyicilerinden olmuştur. Elbette ilerleme bir bitiş değil, sürekli devinimdir. Toplum var oldukça o toplumu ileriye taşıyan aydınlar da var olacaktır.

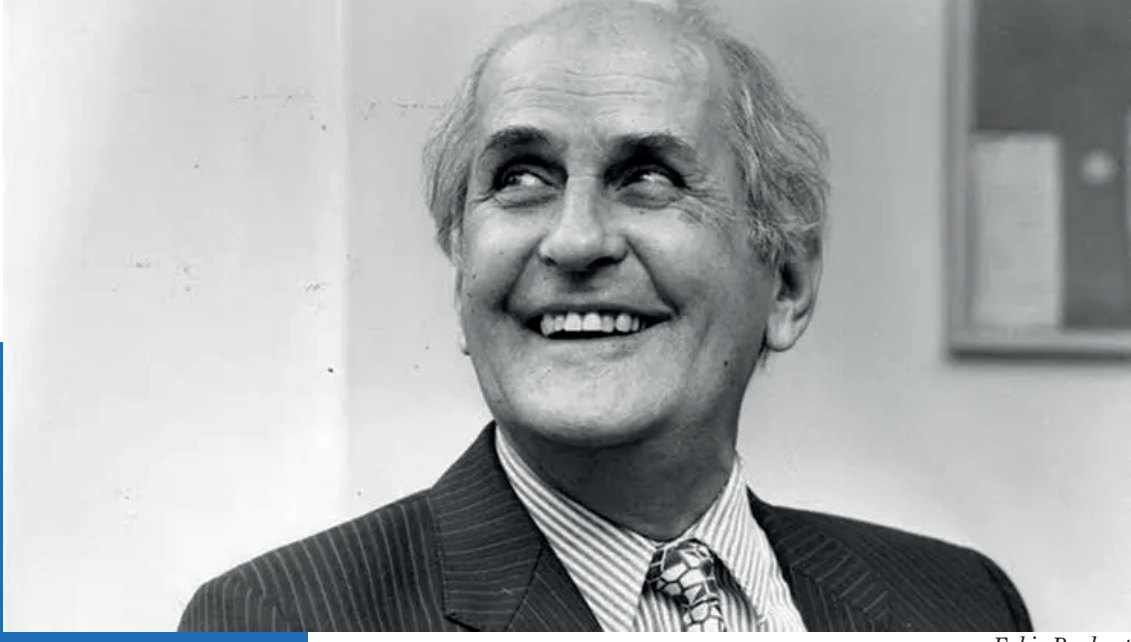
Ekenek olarak bu sayımızın dosyasını ilerleme savaşımının onur savaşçıları olan aydınlarımıza ayırdık. Bugün aramızda olmayan aydınlarımızı okurlarımıza anlatarak onların büyük savaşımalarının gelecek kuşaklara da örnek olmasını sağlamaya çabaladık. Yine de dergi sayfalarının kısıtlılığından dolayı yer veremediğimiz birçok aydınımız oldu. Bu kısıtlılıktan doğan nedenlerle aydınlarımızdan bazılarının adlarını anamayışımızın altında art niyet aranmayacağına yürekten inanıyoruz. Biz, tarihsel sorumluluğumuz gereği yapılması gerekenlere bir nokta kadar katkıda bulunabildiysek kendimizi amacımıza ulaşmış sayacağız.

Gelecek sayıda ve daha birçok güzellikte buluşmak dileğiyle. Bilinciniz duru, inancınız tam, yolunuz aydın olsun.

Kaan Eminoğlu

Dosya

AYDINLARIMIZ

Fakir Baykurt

NAMUSLU AYDIN FAKİR BAYKURT

-Altay Ömer Erdoğan

Son yıllarda, cümle içinde “aydın” sözcüğünü yalın olarak kullanmak niyetimizi anlatmaya yetmiyor olacak ki, “namuslu aydın” tanımlamasını sıkça kullanmaya başladık. Kimdir namuslu aydın? O, yalnızca entelektüel mürekkebi kâğıda döken ya da karmaşık kuramlar arasında mekik dokuyan bir zihin işçisi değildir. Namuslu aydın, hakikatin konforu bozduğu anlarda dahi geri çekilmeyen, bilgisini iktidar alanlarının veya şahsi ikballerin emrine sunmayan kişidir. Namuslu aydın, kamusal alanda belli bir duruşu temsil eden, yerleşik düzene meydan okuyan ve kimsenin duymak istemediği gerçekleri açıkça söyleyebilen kişidir. Toplumsal hafıza körleştirilmeye çalışıldığında hatırdan tutan, herkesin suskunluğa sığındığı fırtınalı zamanlarda ise sesini ilk yükseltendir. Namuslu aydın, gücün ve otoritenin karşısında ezilenlerin, sesi kısılmışların yanındadır. Egemen söylemin maskesini düşürmek ve saklanan gerçekleri kamunun önüne

sermek onun en büyük sorumluluğudur. Onun namusu, gerçeğe duyduğu sarsılmaz sadakatten ve bu sadakatin getirdiği ağır sorumluluğu göze alabilmesinden gelir. Ne kitlelerin alkışına tav olur ne de muktedirlerin fırlattığı tehditlere baş eğerek; kendi vicdanını en yüksek mahkeme kabul eder. Dolayısıyla namuslu aydın olmak, bir unvandan ziyade, her gün yeniden verilmesi gereken çetin bir ahlaki sınavdır. Bize düşen de tam olarak bu sınavın eşliğinde duran, düşüncesiyle eylemi arasındaki uçurumu kapatabilmiş insanları arayıp bulmaktır.

Fakir Baykurt için aydın kelimesini aşan ve temsil ettiği namusuyla özdeşleşen bir edim-söylem alanı oluşturmamız gerekir. O, Köy Enstitüsü geleneğinden yetişmiş, kalemi ve yaşamıyla “halkın yanında” saf tutmuş öncü bir Cumhuriyet aydınıdır. Yalnızca bir edebiyatçı değil; eğitimci, sendikacı ve toplumsal mücadele önderi olarak hem kırsalın aydınlanmasına hem de Türkiye işçi sınıfı hareketine büyük

katkılar sunmuştur. Aydın sorumluluğunun yalnızca yazmakla bitmediğine inanmış, TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kuruculuğu ve başkanlığı gibi görevlerle toplumsal örgütlenmenin öncüsü olmuştur. Edebiyatı da halkı bilinçlendirme ve hak arayışında bir araç olarak görmüş ve pek çok yapıtında okumanın önemine işaret etmiştir. Yapıtlarında okumanın çift anlamlılığı da dikkat çekicidir; hem kitap okumak hem okul okumak. *Eşekli Kütüphane*'de bir roman kahramanı, "Kitap okuyanlar büyük insan olur," (s.37) diye konuşur. Öte yandan köy çocuklarından esirgenen fırsatlar yüzünden "büyük insan" olmaları yönündeki engellerle sürekli mücadele hâlinindedir. İktidarların bu mücadelenin öznelere olan öğretmenlere düşman olduğunu dile getirir; "Köylünün uyanmasından korktular da öğretmenlere, öğretmenlere düşman oldular. Halbuysam köylünün uyanmasından kime ne zarar gelir? Köylü uyanırsa yurda sahip olacak! Kötü bir iş mi?" (*Kapumbağalar*, s.50) Baykurt'un bu mücadele azmi, Köy Enstitüsü ruhunun yapıtlarına yansımadır. Gönen Köy Enstitüsünde ve Gazi Eğitim Enstitüsünde aldığı eğitim, onu "halka tepeden bakan" değil, "halkın içinden çıkıp onu aydınlatan" bir rol model yapmıştır. Ama her iyi şey gibi bu da cezasız kalmaz; düşünceleri ve sendikal faaliyetleri nedeniyle döneminin iktidarları tarafından baskıya uğramış, sürgünler görmüş, hakkında davalar açılmış ve nice bedeller ödemiştir.

Türk modernleşmesinin uzun bir süre kentli, seçkin ve yukarıdan aşağıya bir hareket olarak ilerlediği söylenebilir. Fakir Baykurt ise Gönen Köy Enstitüsü çıkışlı bir yazar olarak, Cumhuriyet aydınlanmasını "aşağıdan yukarıya" ve Anadolu'nun içinden köye taşıyan kuşağın öncüsüdür. Köylüyü edilgen bir nesne değil, kendi kaderini değiştirebilecek özne yapma hedefini hem öğretmenliği hem de kalemiyle üstlenmiştir. Aydınlanma hareketi onun dünyasında soyut bir kuram ya da fildişi kulede üretilen akademik bir söylem değil; doğrudan doğruya çamurlu köy yollarında, tezek kokan sınıflarda verilen somut bir varoluş mücadelesidir. *Yılanların Öcü*'nden *Tırpan*'a uzanan yapıtlarında, yüzyıllardır kendi kabuğuna çekilmiş Anadolu insanının sessiz çığlığını ve içten içe biriken direnme gücünü edebiyata taşımıştır. Ağalık düzenine, bürokrasinin hantallığına ve sömürü mekanizmalarına karşı duran karakterleri, kaderciliğe teslim olmayan yepyeni bir halk tipolojisinin habercisidir. Baykurt'un aydın kimliği yalnızca masasında kâğıda

dökülen sözcüklerle sınırlı kalmamış; Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) örgütlenme süreçlerinde bilfiil sahada yer alarak eylemli bir bilince dönüşmüştür. Onun "Öğretmen yalvarmaz, öğretmen boyun eğmez" ilkesi, Cumhuriyet'in yetiştirdiği köy öğretmenlerini köye ışık götüren birer kültür neferine dönüştürme amacını taşır. Edebiyatı bir fantezi ya da estetik oyun olarak değil, toplumsal uyanışın en etkili kaldırıcı olarak görmüş ve bunu kitlelerin diline yaklaştırmayı başarmıştır. Son yıllarında Almanya'daki Türk işçilerinin ve göçmenlerin dünyasına eğilmesi de aynı aydınlanmacı ve insani sorumluluğun evrensel birer uzantısıdır. Özetle Fakir Baykurt, Anadolu'nun öz çocuklarını kendi gerçeklikleriyle yüzleşip ayağa kalkabileceklerini kanıtlayan köklü bir mirastır. Bu mirasa her zamankinden daha sıkı sarılmamız gereken içinden geçtiğimiz şu günlerde, yalnızca geçmişimize değil, aynı zamanda geleceğimize de ışık tutan bir aydın profiliyle karşı karşıyayız.

Varoluş mücadelesinin kaynağı; Köy Enstitüsü

Fakir Baykurt'un hayatının ve aydın/yazar kimliğinin temelleri, 1942-1948 yılları arasında eğitim gördüğü Isparta Gönen Köy Enstitüsünde atılmıştır. Bu yıllar, onun hem edebiyat dünyasına adım atmasını hem de yaşam boyu sürdüreceği toplumcu-aydınlanmacı çizgiyi benimsemesini sağlamıştır. Tek bir cümleyle dile getirecek olsak, Köy Enstitüsü, Baykurt'un hayatın anlamına dair oluşturduğu kararlı mücadele azminin hem kuramının hem eyleminin çıkış noktasıdır. Küçük yaşta babasını kaybeden ve dayısının yanında dokumacılık yaparken araya giren İkinci Dünya Savaşı nedeniyle eğitime ara vermek zorunda kalan Baykurt, köyüne dönüp ilkokulu tamamladıktan sonra 1942 yılında Isparta Gönen Köy Enstitüsüne kaydolmuştur. Enstitü, onun için yalnızca bir okul değil, fırtınalı çocukluğundan sonra sığındığı ve kendini yeniden inşa ettiği güvenli bir yuva olmuştur.

Gönen Köy Enstitüsü'nde Türkçe öğretmeni tarafından kütüphane başkanı/sorumlusu olarak görevlendirilmesi, onun edebiyat yolculuğundaki en önemli kırılma noktalarından biridir. Bu sayede dünya ve Türk edebiyatı klasiklerini derinlemesine okuma imkânı bulmuştur. Özellikle Maksim Gorki, Panait Istrati ve Sabahattin Ali gibi toplumcu yazarların yapıtları, onun ileride oluşturacağı edebiyat anlayışını doğrudan beslemiştir. Edebiyat hayatına ilk olarak enstitü yıllarında şiirle başlamıştır. İlk

şiiri “Fesleğen Kokulum”, Eskişehir’de çıkan *Türk’e Doğru* dergisinde yayımlanmıştır. İlerleyen yıllarda *Köy Enstitüleri Dergisi* ve *Kaynak* gibi yayınlarda şiirlerini yayımlamaya devam etmiştir. Asıl adı Tahir olmasına rağmen, bu dergilerde yazılarını yayımlarken “Fakir Baykurt” mahlasını kullanmaya başlamış ve bu ismi hayatı boyunca sürdürmüştür.

Köy Enstitülerinin “yaparak ve yaşayarak öğrenme” modeli sayesinde yalnızca kuramsal bilgi edinmemiş; inşaat, tarım, marangozluk ve arazi işlerinde bizzat çalışmıştır. Doğayla, toprakla ve insan emeğiyle kurduğu bu doğrudan bağ, ileride yazacağı romanlardaki (*Yılanların Öcü*, *Tırpan*, *Kaplumbağalar*, *Irazca’nın Dirliği* vb.) gerçekçi köy atmosferinin ve güçlü gözlem yeteneğinin ana kaynağı olmuştur. 1948 yılında Gönen Köy Enstitüsünden başarıyla mezun olan Fakir Baykurt, hemen ardından Burdur’un Kavacık ve Dereköy köylerinde ilkokul öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Enstitüde edindiği dünya görüşüyle, gittiği köylerde yalnızca bir eğitmen değil, aynı zamanda köylünün bilincini uyandırmaya çalışan halkçı bir aydın olarak görev yapmıştır.

İsparta Gönen Köy Enstitüsü, Fakir Baykurt için yalnızca meslekî bir eğitim odağı değil, toprağın işlenişinden edebiyatın dönüştürücü gücüne kadar uzanan devrimci bir hayat okuludur. Enstitü sıralarında edindiği kolektif üretim bilinci, kütüphane raflarından süzülen entelektüel birikim ve harcını karmaya katkıda bulunduğu sınıfların sıcaklığı, onun kalemini yaşamı boyunca halkın ve gerçekliğin emrinde tutmasını sağlamıştır. Bu ruh, Fakir Baykurt’u Türk edebiyatının ve toplumsal mücadelesinin unutulmaz abide isimlerinden biri kılacak en sağlam harç olmuştur.

Yazmak; Bir halkın kaderini değiştirmek

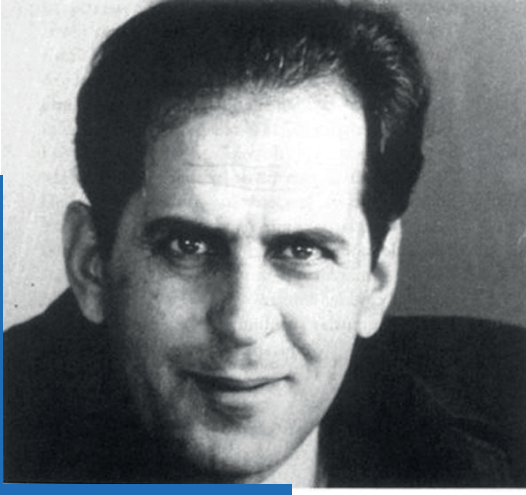
Köy Enstitüleri, Türkiye’nin zihinsel ve toplumsal dönüşüm tarihinde yalnızca eğitimsel bir hamle değil, “münevver” kavrayışından “aydın” kimliğine geçişin en somut eşiğidir. Bu tarihsel eşik, Cumhuriyet modernleşmesinin uzunca bir süre üstlendiği kentli ve seçkin kabuğu kırarak halkın içinden çıkan, toprağın kokusunu taşıyan köy kökenli aydın tipolojisini edebiyata ve kamusal alana kazandırmıştır. Anadolu insanını edilgen birer seyirci olmaktan çıkarıp kendi kaderini tayin edebilecek öznelerle dönüştürme sorumluluğu, bu kuşağın omuzlarında yükselmiştir.

Söz konusu kuşak içinde kalemini eylemiyle, kurasını direnişle en organik şekilde birleştiren isimlerin başında şüphesiz Fakir Baykurt gelir. Baykurt’un edebiyatı; toplumsal çelişkileri, ağalık düzenini ve bürokratik baskıları aktarırken insanı yalnızca bir dram figürü olarak ele almaz. O, kurguladığı dünyada hüznle mizahı, trajik olanla mizahi olanı harmanlarken asıl odağı daima “direnme gücü”ne yerleştirir. *Onuncu Köy*’ün idealist öğretmeninde, *Yılanların Öcü*’nün dik duruşlu Irazca’sında ya da *Kaplumbağalar*’ın sabırlı Kır Abbas’ında somutlaşan bu tavır; muktedirlerin çizdiği kaderci sınırlara karşı çekilmiş ahlaki ve eylemli bir politik duruşun somut göstergesidir.

Ne var ki toprağın ve halkın gerçekliğini fildişi kulelerin dışına taşıran her aydın gibi Baykurt da sistemin hışmına uğramaktan kaçamamıştır. *Yılanların Öcü* romanının 1958’de Yunus Nadi Ödülü’nü kazanıp tefrika edilmesiyle başlayan süreç; Millî Eğitim Bakanlığı vekâletince açtırılan soruşturmalardan TBMM ve Senato oturumlarındaki sert sol ideoloji tartışmalarına kadar uzanmıştır. Kitabın sinema uyarlaması sansür kurullarının ve Meclis oylamalarının cenderesinden geçerken, Ulus Sineması’ndaki gala akşamında yazarın fiilî saldırıya uğraması ve filmin gösterildiği onlarca salonun hedef alınması, “namuslu aydın” duruşunun ödemek zorunda kaldığı ağır bedelleri gözler önüne serer.

Baykurt’un aydınlanmacı ve toplumcu çizgisinin zirve noktalarından biri olan *Tırpan* ise, bugün kadın cinayetleri ve muktedir ahlakçılığı karşısında güncelliğini ilk günkü yakıcılığıyla korumaktadır. Romanda, geleneksel olarak Azrail’in eline tutuşturulan ya da sıradan bir tarım aleti sayılan tırpan; Ankara’nın Gökçimen köyünde Dürü ve ona

rehberlik eden Uluguş Nine'nin şahsında radikal bir sembole dönüşür. Erkek egemen, kuşatıcı ve kadını nesneleştiren feodal yapıya karşı tırpan, Azrail'in elinden çekilip alınarak kadının kendi özgürlük alanını inşa ettiği bir başkaldırı aracı hâline getirilir. Fakir Baykurt, kader denilen kavramın doğuştan yazılan pasif bir metin değil, yaşamın içinde eylemle ve dirençle biçimlenen bir süreç olduğunu kanıtlar böylece. Dürü'nün edilgenlikten çıkıp etken bir özneye dönüşmesi; toplumsal kışkırtmaların, maruz kalınan ruhsal ve cinsel şiddetin karşısında kadının kendi yazgısını kendi elleriyle yeniden yazabileceğine duyulan sarsılmaz inancın ifadesidir. Baykurt'un edebiyatı tam da bu yüzden,

Anadolu'nun sessizliğini eylemli bir bilince dönüştüren en diri mirastır.

Öğretmen, Örgütlenme ve TÖS

Türkiye'de öğretmen örgütlenmesi ve hak arayışı tarihi incelendiğinde, bu sürecin meşalesini taşıyan en kararlı figürlerden biri kuşkusuz Fakir Baykurt'tur. Baykurt'un entelektüel üretimi ile sendikal mücadelesi birbirinden ayrılmaz bir bütündür; onun kalemi yalnızca edebiyat sahasında değil, toplumun dönüştürülmesi ve öğretmenlerin hak mücadelesinde de "direnme gücü aşıl原因" bir eylem stratejisine dönüşmüştür. Kararlılığını ve direnme gücünü şu satırlardan okuyabiliriz; "*Hak diyenin ağızına vurulmamalı, yol açanın yolu kesilmemelidir. Bu mücadeleye giren insanlar, sonuç ne olursa olsun, bunlara katlanmayı bilmelidir. Biz bileceğiz, bizden sonraki öğretmenler de bilecektir. Çok iyi biliyor ve inanıyoruz, çektiklerimiz boşa gitmeyecektir!*"

Baykurt'un eğitime ve öğretmene bakış açısı da fark yaratan türdendi. Öğretmenlik mesleğinin onurunu söyledikleriyle, kurduğu cümlelerle olduğu kadar devrimci pratiğiyle de fazlasıyla savunmuş ve korumuş bir öğretmendi. Daha mesleğe başlarken içtiği ant, öğretmenlik mesleğine gönül veren herkese anlamlı bir mesaj iletliyordu; "*Değişik, bambaşka bir öğretmen olacağım. İçimdeki aslanlar bana güç verecek. Gideceğim köydeki geriliği, yoksulluğu yere sereceğim. Kahvede oturup oyuna dalmayacağım. Köy çocuklarını kız-erkek ayırmadan okutacağım. Halkı aydınlatacağım.*" Onun öğretmenlik mesleğinin bağımsızlığını, onurunu ve toplumsal önderlik niteliğini vurgulayan en simgesel sözü ise "*Öğretmen yalvarmaz, öğretmen boyun eğmez, öğretmen el açmaz, öğretmen ders verir,*" biçimindedir. Öte yandan eğitimin sorunlarının, öğretmenin yaşadığı sıkıntıların genel politikadan ve yurt sorunundan ayrı olduğunu düşünmeyerek sorunun düzen sorunu olduğu açıkça ifade etmiştir; "*Eğitim sorunu, öğretmen sorunu, yurt sorunundan ayrılmaz. Yurt sorunları da bir Ali Veli sorunu değil, düzen sorunudur.*" Onun için öğretmen, yalnızca müfredatı aktaran bir memur değil, toplumun dönüşümüne öncülük eden, halkla birlikte eyleyen eylemsel bir figürdü. Bu ilkesel duruşu, 12 Mart mahkemelerinde yargılanırken bile korumuş ve "*Şimdiye kadar öğretmen olarak davrandık, bundan sonra da öğretmen olarak davranacağız,*" diyerek mesleki onurundan asla taviz vermemiştir. Yaşadığı tüm sürgünlere, baskılara ve cezaevi yıllarına rağmen inancını diri tutmuş; çektikleri çilenin ve ödedikleri bedellerin geleceğin öğretmenlerine ışık tutacağına sonuna kadar inanmıştır. Nitekim Baykurt'un eylemiyle taçlandırdığı bu düşünsel miras, bugün de Türkiye'de kamusal, bilimsel ve demokratik eğitim mücadelesinin en sağlam pusulası olmayı sürdürmektedir.

Türkiye'deki ilk öğretmen sendikası olan TÖS'ün (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kuruculuğunu ve genel başkanlığını üstlenen Baykurt, ömrünün önemli bir bölümünü öğretmenlerin hak ve statülerinin yükseltilmesine adanmıştı. Onun mücadele pratiğinde öğretmen sorunu hiçbir zaman genel yurt sorunlarından ve halkın dertlerinden ayrı düşünülmedi. Nitekim 15 Şubat 1969'da gerçekleşen ve siyasi parti mitingleri dışarıda tutulduğunda Cumhuriyet tarihinin o güne kadarki en kitlesel eylemi olan yaklaşık 50 bin kişilik "Büyük Öğretmen Mitingi", bu antiemperyalist ve bütüncül çizginin

bir dışavurumuydu. Baykurt'un o gün Ankara asfaltlarında yankılanan *"Uzak illerden, kerpiç köylerden geldik... Kendilerini egemen sınıfların emir kulu sayan, kraldan çok kralcı yöneticilerin yol bağlarını, telefon zincirlerini kırarak geldik..."* sözleri, Anadolu'nun yoksulluğunu ve baskılara karşı biriken dip dalgayı başkentin göbeğine taşıyan tarihsel bir bilirdi niteliğindeydi.

Baykurt'un sendikal mücadeleye bakışı son derece net, ilkesel ve eylemseldi. 5 Mayıs 1968 tarihli TÖS Gazetesi'nde kaleme aldığı prensiplerinde, *"Grevsiz sendika olmaz"* diyerek mücadelenin sert ve kararlı yürütülmesi gerektiğini, çoklu yapılar yerine tek ve güçlü bir örgütlülüğün şart olduğunu açıkça ortaya koydu. Eğitim ve öğretmen sorununu münferit ya da kişisel bir mesele değil, doğrudan doğruya bir *"düzen sorunu"* olarak tanımladı. Bu ilkeli örgütlülük anlayışının en somut meyvesi ise 15-18 Aralık 1969'da 109 bin öğretmenin katılımıyla gerçekleşen ve dönemin en uzun, en kitlesel eylemi olan *"Büyük Öğretmen Grevi"* oldu. Baykurt, bu devasa grevin yalnızca eylemsel boyutunu değil, yaratacağı toplumsal ve siyasal etkileri bilimsel bir zemin üzerinde tartışabilmek adına bir bilim kurulu toplayarak toplumsal mücadelesine bir derinlik de kazandırdı.

12 Mart 1971 askerî müdahalesiyle birlikte TÖS kapatılıp binlerce öğretmen gözaltına alınırken, Baykurt ve yöneticileri cezaevi ve yargılanma süreçlerinde de tarihi bir duruş sergilediler. Yargılama sürerken çıkarılan genel af yasası, kendilerine kısa yoldan özgürlük sunmasına rağmen bu af teklifini *"Biz suçlu değiliz, aftan yararlanmayacağız!"* diyerek reddettiler ve beraat için direnmeyi seçtiler. 9 Ekim 1971'de Askerî Mahkeme karşısında yaptığı savunmada *"Hak diyenin ağzına vurulmamalı, yol açanın yolu kesilmemelidir... Şimdiye kadar öğretmen olarak davrandık, bundan sonra da öğretmen olarak davranmaya dikkat edeceğiz,"* diyen Baykurt, bedeli ne olursa olsun geri adım atmayacaklarını ilan etti. Ağır hapis cezalarına rağmen Askerî Yargıtayın kararı bozmasıyla sonuçlanan ve beraat ile taçlanan bu süreç, öğretmenlik mesleğinin onurunu savunan tarihsel bir zafere dönüştü.

Bugün sürekli demokrasi nutukları atılmasına karşın demokratik mevzilerin geriletildiği, medyanın yapay gündemlerle dikkati dağıttığı koşullarda Baykurt'un teşhisi geçerliliğini korumaktadır. İçinde bulunduğumuz olumsuzlukların temel sorumlusu, iktidar sahiplerinin anti-demokratik tutumları

ve hayatın öz esaslarını karartan yaklaşımıdır. Tam da bu yüzden, tıpkı Baykurt'un vurguladığı gibi, tali meselelerde dağılmak yerine hayatı gerçekten kavrayabilmek ve dönüştürebilmek için asıl önemli olana —yani düzenin kendisine— bakmak ve örgütlü onuru korumak tarihsel bir zorunluluktur.

Sonuç yerine; Baykurt'un çizdiği yol haritası

Namuslu aydın Fakir Baykurt'un 60'lı yıllardan başlayarak çizdiği yol haritası, günümüz aydınının ve eğitim emekçisinin de yol haritasıdır. Koşullar değişmiş, ağırlaşmış, her şey kötüye gitmiş olsa bile tarihten gelen haklılık payı ve onur, bilinç ile birleştiğinde, güzel aydınlık günlerin uzak olmadığını ve kendi elimizde olduğunu haykırır bize o yol haritası. Baykurt'un mirası, öğretmeni edilgen bir bıkkınlıktan söküp alan, onu yaşadığı toplumun kaderine ortak ve yön verici kılan eylemsel bir bilince dayanır. Baskıların arttığı, eğitimin içinin boşaltıldığı ve nitelikli bilginin değersizleştirilmeye çalışıldığı bugünkü koşullarda, onun bıraktığı izler bize boyun eğmemenin imkânını hatırlatır. Çekilen nutukların ve yaratılan aldatmacaların ötesine geçmek, ancak Fakir Baykurt'un işaret ettiği o sarsılmaz örgütlü duruşu yeniden kuşanmakla mümkündür. Çünkü sistem ne kadar kuşatıcı olursa olsun, gerçekliğin ve kamusal eğitimin yanında duranların tarihsel haklılığı eritilemez. Bu haklılık, Köy Enstitülerinin imecesinden, Ankara asfaltlarını dolduran binlerce öğretmenin adımlarından ve mahkeme salonlarında *"Suçsuzuz!"* diye hesap soran iradede güç alır. Bugün bize düşen, umutsuzluğa yenilmeden o tarihsel ve toplumsal bilinci yeniden diri tutmaktır. Zira bedenlen aramızdan ayrılmış olsa da onun temsil ettiği düşünsel ısrar ve Anadolu'nun aydınlanma kavgası hiçbir zaman yok edilemez. Ne demişti Fakir öğretmen? *"Toprağın altına gömülen, insanoğlunun bedenidir, ruhu değil!"* (Yarım Ekmek, s.127) Yeter ki Anadolu'nun kültür mirası ve zulme karşı direniş geleneğiyle biçimlenmiş o ruhu toprağa gömmeyelim.

Kaynaklar

Baykurt, Fakir (2018). *Bir TÖS Vardı*. İstanbul: Literatür Yayınları.

----- (2022). *Kaplumbağalar*. İstanbul: Literatür Yayınları.

----- (2022). *Yarım Ekmek*. İstanbul: Literatür Yayınları.

----- (2024). *Eşekli Kütüphaneci*. İstanbul: Literatür Yayınları.

----- (2024). *Tırpan*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Eğitim-İş (9 Temmuz 2025). TÖS'ün mücadelesini ve Fakir Baykurt'un mirasını andık. <https://www.egitimis.org.tr/sendika-haberleri/tosun-mucadelesini-ve-fakir-baykurtun-mirasini-andik-09-07-2025> Erişim tarihi: 20 Temmuz 2026.

Evren, Sami (9 Temmuz 2020). TÖS'ü 55. yaşında hatırlamak. https://bianet.org/yazi/tos-u-55-yasinda-hatirlamak-227123#google_vignette Erişim tarihi: 20 Temmuz 2026.

Koç, Yıldırım (23 Şubat 2021). TÖS'ün Genel Grevi: Büyük Öğretmen Boykotu (1969). <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1614062187b.pdf> Erişim tarihi: 20 Temmuz 2026.

Yalçın, Kemal (9 Ekim 2017). Vefatının 18. yılında Fakir Baykurt ve örgütlü öğretmen mücadelesi. <https://artigercek.com/arti-yazi/vefatinin-18-yilinda-fakir-baykurt-ve-orgutlu-ogretmen-mucadelesi-33547h> Erişim tarihi: 20 Temmuz 2026.

----- (11 Ekim 2017). Fakir Baykurt ve örgütlü öğretmen mücadelesi. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/334897/fakir-baykurt-ve-orgutlu-ogretmen-mucadelesi> Erişim tarihi: 20 Temmuz 2026.

BİR HALK AYDINI OLARAK NECATİ CUMALI

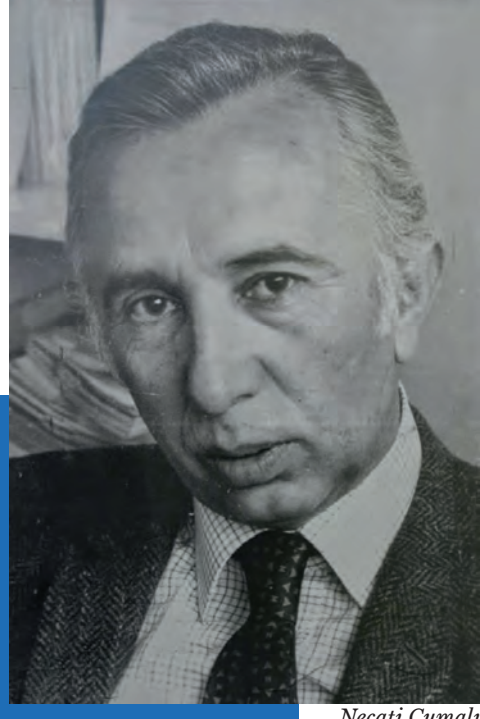
-Engin Kükrer

Tam ismiyle Ahmet Necati Cumalı şiir, roman, öykü, tiyatro ve deneme alanlarında pek çok esere imza atmış; Cumhuriyet Dönemimizin en üretken ve önemli sanatçılarından biridir. Onu diğer edebiyat insanlarından ayıran, kalem oynattığı her alanda birinci sınıf bir yazar olmayı başarabilmesinde saklıdır. Bu başarısını somutlaştırmak adına aldığı bazı ödüllere göz atmak yeterlidir.

Cumalı, öykü alanında Sait Faik Hikâye Armağanı'nı iki kez (1957 ve 1977) almış nadir yazarlardan biridir. Şiir alanındaki birikimini 1969'da Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'yle taçlandırmış; vefatından sonra da 2001'de PEN Yazarlar Derneği Şiir Büyük Ödülü'ne layık görülmüştür. *Viran Dağlar*'la (1995) aynı sene Yunus Nadi Ödülü, Orhan Kemal Ödülü ve Dil Derneği Ömer Asım Aksoy Ödülü'nü birden kazanmıştır. Yazarın başarıları bununla da sınırlı kalmamış Türk tiyatrosuna katkılarından dolayı 2000 Tiyatro Yazarlar Derneği Onur Ödülü'ne layık görülmüştür. Ayrıca öyküsünden beyaz perdeye uyarlanan *Susuz Yaz*, 1964 yılında Berlin Film Festivalinde Altın Ayı Ödülü'nü almıştır.

Bunca başarısına rağmen Necati Cumalı'yı sadece öyküleri, romanları, şiirleri ya da oyunları ile anmak, onun edebiyatımızdaki yerini küçültmek olur. Cumalı, edebiyatımızın en güçlü kalemlerinden biri olduğu kadar içinde bulunduğu toplumun sorunlarına karşı sorumluluk hisseden bir aydındır. Onun yazarlık anlayışı, sanatı yaşamın dışında konumlandırılan üstenci bakış açısından uzaktır.

Balkan göçmenliğinin acısını yüreğinde taşıyan, Ege'nin tütün tarlalarında büyüyen, hukuk kürsüsünden gazete masasına, oradan da meclis sıralarına uzanan renkli bir hayatın sahibi olarak Cumalı edebiyatı asla salt bir estetik uğraş şeklinde görmemiştir. Cumalı için yazmak, insanı tarihsel ve toplumsal gerçeklik içinde kavramak; acıyı, yoksulluğu, adaletsizliği, direnişi ve en önemlisi emeği görünür kılmaktır.

Necati Cumalı

Türkiye'de "aydın" kavramı genelde iki uç arasında değerlendirilir. Bir yanda halktan kopuk yaşayan ve sadece kültürel bir seçkinlik taşıyan aydın tipi vardır. Diğer yandaysa halkı romantikleştirip onun adına konuştuğunu düşünürken halkın gerçek meselelerini göremeyen bir anlayış bulunur. Necati Cumalı bu iki uçtan da uzaktır. Bu, Cumalı'yı toplumcu gerçekçi edebiyatın mekanik ve yüzeysel örneklerinden ayırır.

Bu bakımdan Necati Cumalı gerçek anlamda bir halk aydınıdır. Onun bize yansıttığı "aydın" kavramını yalnızca kültürlü, iyi eğitilmiş ya da sanat sahibi kişi kalıplarına indirgemek yazara haksızlık olur. Onun bilgeliği, dönemin sorunlarına duyarlılığından; ezilenlerin, dışlananların, hor görülenlerin ve sömürülenlerin dünyasını eserlerinin odağı yapmasından kaynaklanır. Cumalı'nın aydın kimliği, halka tepeden bakan seçkinlikte değil, halkın hayatına onların arasından bakabilme çabasında somutlaşır.

Yazarın eserlerinde sıklıkla işlediği toprak, yalnızca coğrafik bir olgu değildir. Ege'nin bereketli toprakları, güneşli kıyıları ve sakin köy hayatı, onda huzurlu bir kartpostal görüntüsü oluşturmaz. Bize bu güzelliğin arkasındaki yoksulluğu, mülkiyet mücadelelerini, iktidarın acımasızlığını, sömürülen emeği tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Onun şiirleri, romanları, öyküleri ve oyunları insanın var olma mücadelesinin muharebe alanıdır; hatta aşk bile kimi zaman bu düzenin dışında kalmaz. Örneğin *Tütün Zamanı* romanında Zeliş ile Cemal'in aşkı, yaşadıkları ekonomik ve toplumsal düzenin baskılarıyla birlikte ele alınır. Onda en saf aşk bile sınıfsal mücadeleden nasibini alır.

Cumalı'nın bir başarısı da, toplumsal sorunları yavan bir bildirgeye dönüştürmeden anlatabilmesinde gizlidir. O, sınıfsal eşitsizliği doğrudan açıklamaktansa insanların gündelik yaşamlarında bunu göstermeyi tercih etmiştir. Bir ailenin geçim sıkıntısı, genç bir kızın evliliğe zorlanması ya da bir ağa'nın sözü karşısında köylülerin çaresizliği toplumsal yapının işleyişini ortaya koyar. Bazen de okuduğumuz düzenin yarattığı ötekinin hikâyesidir. Mesela "Kaatil" öyküsünde annesinin şefkatinden ve babasının desteğinden mahrum kalan sakin bir çocuğun hayatın acımasız koşulları içinde nasıl katile dönüştüğü ustalıkla işlenir.

Necati Cumalı'nın öykü insanları yalnızca folklorik özellikler taşıyan klişeleşmiş tipler değildir. Onlar ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin içinde yaşayan insanların kâğıda dökülmüş gölgeleridir. Cumalı'nın eserlerinde kadınlar aşkın ya da aile dramının edilgen öznesi olarak değil, erkek egemen düzenin sınırları içinde kendi bedenleri ve hayatları üzerinde söz sahibi olmaya çalışan özneler olarak ele alınır. Kendi yolunu çizmeye çalışırken erkek şiddetine kurban giden bir kadının dramını anlatan "Gülsüm Kıza Ağıt" bunun en çarpıcı örneklerinden biridir.

Ayrıca onun yazarlığı masa başında kurulmuş ütopyik bir edebiyat anlayışına dayanmaz. Cumalı, hayatı gözlemleyen, insanları dinleyen, mekânların ruhunu kavrayan bir yazardır. Bu nedenle eserlerinde kurduğu atmosfer gündelik hayatın ayrıntıları doğal biçimde ele alınır. Bir tarlanın kokusu, bir kasaba kahvesindeki konuşmalar, bir mahkeme salonunun havası ya da bir köy evinin sessizliği onun anlatısında toplumsal gerçekliğin parçalarıdır.

Onun insanları "iyi" ve "kötü" olarak sınıflandırılmış figürler değildir. Sömürü düzeninin içinde yer alan kişiler bile kendi korkuları, arzuları ve çelişkileriyle çizilir. Cumalı'nın köylüleri yüceltilebilir, saf ve bozulmamış insanlar da değildir. Onlar da kıskanır, baskı kurar, susar, fırsat kollayabilir, başkalarının acısından yararlanabilir. Fakat bütün bu davranışlar, yaşadıkları düzenin dışına çıkarılarak açıklanmaz. Yazar, köylüyü folklorik bir süs olmanın ötesine taşır; onu kendi tarihi ve maddi koşulları içinde ele alır.

Ancak bu psikolojik derinlik, toplumsal gerçekliği belirsizleştirmez. Tam tersine, düzenin insanlar üzerindeki etkisini daha görünür kılar. Bu görünürlüğü en az nesir kadar nazım alanında da başarabilmesi onun aydın hayat görüşünün derinliği hakkında bize ipucu verir. Yazar Urla'da tarla sınırı anlaşmazlığı yüzünden işlenen bir cinayeti anlatan "Karakolda" şiirinde olayı hem fail, hem de mağdurların gözüyle okura vererek asıl sorunun çaresiz insanlar değil bozuk düzen olduğunu bize gösterir. Şiirin son bölümünde ölenin de öldürenin de mağdur olarak tasvir edildiği şu dizeler sarsıcı bir inceliktedir:

(...)

Baktık

Karınca yuvalan durur

Çekirgeler durur

Süleymancıklar durur

Baktık

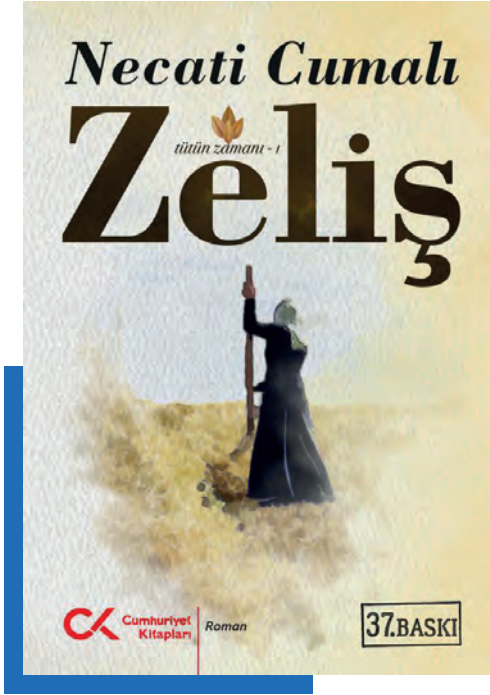
Ne gayri Ali gelir

Ne Ömer görünür

Hey gidi fukara Ömer

Hey gidi fukara Ali.

Böylece Cumalı, suçun etrafındaki bütün insani acıları aynı potada eriterek meselenin kökeni olan bozuk düzeni bizlere işaret eder.

Cumalı'nın toplumla kurduğu bağın bu denli güçlü olmasının ana nedenlerinden biri de onun hukuk eğitimi alıp avukatlık yapmasıdır. O, insanları yalnızca edebi tipler olarak değil, hakları ellerinden alınan, mahkemelerde kendini savunmak zorunda kalan, geçim derdiyle boğuşan bireyler olarak görebilmiştir. Hukukçu kimliği sayesinde adalet kavramını teorik ve pratik açılardan inceleme şansı bulan yazar, onu yalnızca mahkeme salonlarında aramamış, asıl adaletsizliğin, insanları mahkeme kapılarına sürükleyen toplumsal düzende olduğunu göstermiştir.

Bu sebeple Cumalı'nın eserlerinde yasayla adalet arasındaki mesafe görünürdür. Bir düzen hukuken geçerli olabilir; fakat bu, onun adil olduğunu göstermez. Toprağın, paranın, erkek egemenliğinin ya da devlet gücünün belirlediği ilişkiler içinde hukukun kimin yanında durduğu sorusu, Cumalı'nın edebiyatında açık veya örtük biçimde karşımıza çıkmaktadır. En önemli eserlerinden biri sayılan ve sinemaya da uyarlanan *Susuz Yaz*'ın başarısının altında bu bakış açısı yatar.

Tıpkı karakterleri gibi Necati Cumalı'nın dili de gösterişten uzaktır. Fakat bu sadelik, basitlik anlamına gelmediği gibi ona bir akıcılık kazandırır. Onun cümleleri, hayatın ritmini ve insanların konuşma biçimlerini taşır. Kasaba insanının dili, köylünün sözü, kadınların suskunluğu ve gündelik hayatın ayrıntıları, yapay bir edebiyat diliyle değil, canlı bir anlatımla okura sunulur. Aynı zamanda bu dil onun politik tercihinin izlerini taşır. Edebiyatı dar bir kitleyle sınırlandırmak istemeyen Cumalı, hayatın somutluğunu ve insanın duygu dünyasını doğrudan aktarmasını bilmiştir.

2001'de hayata gözlerini yumuncaya kadar birçok yapıta imza atan Necati Cumalı'nın ele aldığı toplumsal sorunlar bugün de güncelliğini korumaktadır. Emek sömürsü, toprak mülkiyeti ve su kaynaklarının paylaşımındaki adaletsizlik, yoksulluk, kadınların maruz kaldığı baskılar ve zorunlu göç gibi meseleler günümüzde farklı biçimlerde ülkemizde yaşanmaya devam etmektedir.

Bugün Türkiye’de tarım emekçileri hâlâ güvencesizlikle ve büyük bir sömürü düzeniyle karşı karşıyadır. Küçük üreticiler, enflasyonist baskılar karşısında ekonomik bakımdan hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Toprak ve su kaynakları büyük şirketlerin öncülük ettiği rant politikalarının tehdidi altındadır. Kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya çalışan erkek egemen anlayış artık sadece kırsalda değil şehirlerde de varlığını sürdürmektedir.

Cumalı’nın eserleri bu sorunları, yüzeysel çözümler sunarak değil, onları insan hayatının içinde göstererek toplumsal bir ayna vazifesi görür. Bu sebeple onun metinlerini bugün yeniden okumak, iyi bir edebiyatçıyı anmaktan ziyade kendi toplumumuza bakmanın estetik bir yoludur. Bu okuma, Cumalı’yı mazideki bir köy edebiyatçısı olarak sınırlamayı da reddeder. O, köyü anlatırken sömürü düzenini, kadınları anlatırken patriyarkayı; aşkı anlatırken sınıfsal eşitsizliği tartışır. Böylece eserleri belirli bir dönemin belgeleri olmanın ötesinde konumlanır.

Necati Cumalı’yı bir aydın olarak değerlendirdiğimizde, karşımıza çıkan manzara; kökleri Balkan göçmenliğinin acısına gömülü, gövdesi Ege’nin toprağında yükselen, dalları Cumhuriyet’in aydınlanmacı, laik, halkçı idealine uzanan dev bir meyve ağacı silüetidir. Bu ağacın meyveleri, hem etik, hem toplumsal, hem de estetik açıdan oldukça zengindir.

Sonuç olarak Cumalı yazdıklarıyla bize sadece geçmişin insanlarını anlatmaz; bugünün adaletsizliklerini görme yetisini de kazandırır. Bu nedenle Necati Cumalı’yı okumak, aynı zamanda topraktan, emekten, özgürlükten ve insan onurundan yana taraf olmaktır.

Engin Kükrer

DEVİRİMCİ ÖĞRETMENLERİ BİR HUKUKÇU SAVUNUR: PROF. DR. MUAMMER AKSOY -Ali Ergendedeoğlu

Yön Dergisi'nin özellikle Kemalist gençlik-te yeniden ilgi uyandırdığı şu günlerde, Yön'ün eski sayılarına yeniden göz atmak, sadece bir "nostalji" arayışının eseri değil aynı zamanda Kemalizmin durağan bir ideoloji olmadığını bilen her devrimci için 1930'lardan sonra Kemalizme ideolojik anlamda katkı sağlamaya çalışan Kemalist aydınların birikimleri karşısında saygı duruşunda bulunmaktır. Bu saygı duruşunun omuzlarımıza yüklediği görev ise, 2026 Türkiye'sinde bu birikimin üzerine neler inşa edebileceğimiz üzerine kafa yormak, tartışmak, yazmak yani kısacası üretmektir. Nitekim, Yön'ün 21 Ekim 1966 tarihli sayısını karıştırırken CHP'nin 1966 yılında gerçekleştirilen 18. Olağan Kurultay'ının değerlendirmesine denk geliyorum. O değerlendirme yazısında öne çıkan isim Ecevit'ti. Ancak bir isim daha vardı ki Yön, ona özel bir yer ayırmıştı: Muammer Aksoy. Zamanında CHP'de saltanatlarını bina etmiş Melen-Feyzioğlu ikilisine karşı, Kurultay başkanlığı seçimini "Ortanın Solcuları" adına kazanan Aksoy'un nabza şerbet vermeye çalışmış bir taşra politikacısı değil, AP müteahhitlerinin basını kadar CHP içerisindeki çıkar çevrelerini de korkutan katıksız bir devrimci olduğunu söyleyen Yön, Aksoy'u şu tek cümleyle tanımlıyordu: "**Taviz tanımaz ilerici.**"¹

Muammer Aksoy'un siyasi kişiliğinin tarihini tek bir cümleyle ifade etmek gerekirse o, Türk siyasetinin "köhneleşmiş yapısı"na yönelik devrimci tepkiselliğin bir bireyde vücut bulmuş hâli gibidir. Millî Petrol davasında, Türkiye'nin millî çıkarlarını korumaktan

ziyade Amerikan petrol şirketlerinin çıkarlarını önemseyen ve onları gücendirmemeyi asli vazifesi addeden Enerji Bakanı'na komisyon toplantısında rest çekip toplantıyı terk edebilen, Türk Anayasacılığına Avrupa Anayasacılığının birçok modern öğesinin katılmasında tarihi rol oynayan, Atatürkçülüğü yani Kemalizmi bir geçmiş manzumesi olarak değil, güncelin ve geleceğin devrimci ideolojisi olarak gören Muammer Aksoy'un yaşam hikâyesinin bütününe bakıldığında onda bir ekolün etkisi özellikle öne çıkar: "Mahmut Esat Ekolü".² Türk Hukuk Devrimi'nin tarihsel birikimini inşa eden bu ekolün, 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren devamlılığını Aksoy ve onun gibi hukukçular sağlamıştır. Bu bağlamda, Aksoy; kendi deyimiyle Atatürk'ün mimarlığını yaptığı Mahmut Esat Bozkurt gibi kimselerin de "kalfalığı"nı üstlendiği Türk Hukuk Devrimi'nin³ bir an dahi geriye düşmemesi konusunda inatçı ancak kararlı bir mücadele pratiğini geliştirmiştir.

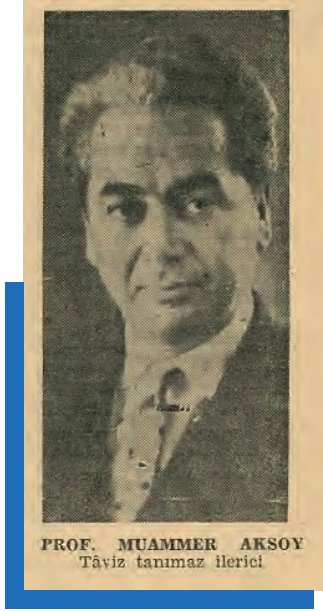
Bu bağlamda, Aksoy'un yaklaşık 73 yıllık yaşamı, 1961 Anayasası'nın ilerici kazanımlarının korunmasından, Petrol Kanunu'nun Türkiye'nin bağımsızlığını ve doğal kaynakları üzerindeki hükümler haklarını zedeleyici hükümlerinin değiştirilmesine, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Anayasa'ya aykırı niteliğinden, Türk Ceza Kanunu'nda irticai faaliyetlerden dolayı cezalandırma esasını içeren 163. maddesinin kaldırılmasına karşı çıkmaktan, Türk Hukuk Sistemi'nin vazgeçilmez kurumlarının reforme edilmesi ve etkin faaliyetini savunmaya

1 "Ecevit'in Zaferi." Yön. 22 Ekim 1966. Sayı: 185. Yıl:5, 4.

2 Bu tanımlama, Türk Hukuk Kurumu Sayın Av.Nail Gürman'a aittir. (Bkz. Türk Hukuk Kurumu Başkanı Sayın Av.Nail Gürman ile Röportaj. Haz. Ali Ergendedeoğlu. Tek Başına Bir Siyasi Parti: Muammer Aksoy. (Ankara: ADD Yayınları, 2026): 381.

3 Prof. Dr. Aksoy'a göre Türk Hukuk Devriminin tek mimarı Atatürk'tür ancak Mahmut Esat Bozkurt gibi önemli isimler de bu mimarının şekillenmesinde bir "yardımcı" ya da Aksoy'un kullandığı deyimle "Kalfalık" görevini üstlenmişlerdir. Bkz. Muammer Aksoy. "Atatürk'ün Hukuk Devriminin Ana Çizgileri ve Özellikle Devlet Hukuku Alanındaki Adımlar ve Amaçları." III.Türk Hukuk Kurultayı, Türk Hukuk Devrimi Bildirileri, Ankara, 1981.

kadar birçok mücadeleyle dolu, yoğunluklu bir mücadele periyodudur. Ancak, bu noktada göz ardı edilmemesi gereken noktalardan biri de Aksoy'un Türkiye'de sendikal mücadelenin ve pratiklerinin gelişimi konusunda sunduğu büyük özveridir.

Henüz 1961 Anayasası'nın kabulünden kısa bir süre sonra, Türkiye'de emekçi halka dayanan bir siyasi partinin kurulması girişiminde yer alan Aksoy, Türkiye'de sendikal pratiğin gelişmesinin önemine ve emekçi kitlelerin hak ve taleplerinin karşılanması için direniş göstermesinin Anayasa'sının ruhu bağlamınca uygunluğuna inanan bir devrimciydi. Kendi deyimiyle, o anayasa ve yasa metnlerinin lafzi anlatısına sıkışmayan, hukuku donuk ve statik bir yapı olarak değil, hayatın akışından koparılmayacak kadar hayata dair bir alan olarak gören bir hukukçu olarak; Türkiye'de sendikal hareketin gelişim gösterdiği 1960'larda emek hareketinin ilerici destekçilerinden biriydi.

Türkiye'de Eğitim Sendikacılığının Mihenk Taşı TÖS ve Aksoy'un Tarihsel Rolü:

1961 Anayasası'nın getirdiği göreceli özgürlük ortamında kurulan sendikaların arasında Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) özel bir yer tutar. 8 Temmuz 1965 tarihinde Fakir Baykurt'un öncülüğünde kurulan TÖS'ün resmen kurulmasının

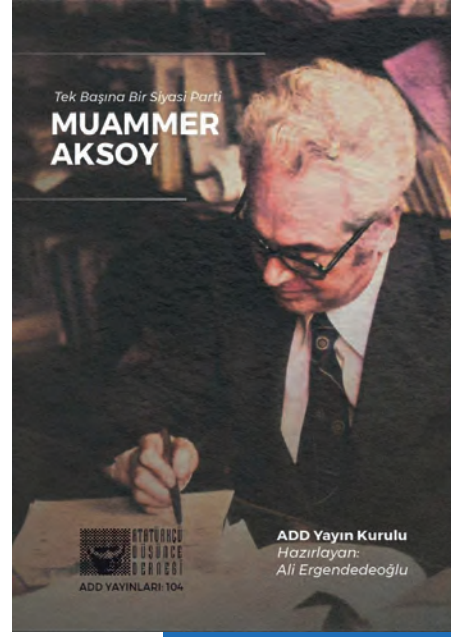
hemen ardından telefona sarılarak Baykurt'u kutlayan ve Türk Hukuk Kurumu başkanı olarak TÖS'e yardımcı olmaya hazır olduğunu belirten Aksoy; AP Hükûmeti'nin ve genel anlamda da sağ kesimin, Türkiye'deki ilerici ve devrimci öğretmenlerin örgütü olan TÖS'e gelecek baskının doğal olarak farkındaydı. Bu sebeple, bu zorlu süreçte sendikanın gönüllü hukuk danışmanlığını üstlendi ve 1969'da gerçekleştirilen Büyük Öğretmen Boykotu'na giden süreçte, TÖS'e yönelik yargı eliyle yapılabilecek saldırılara karşı, sendika yönetimini uyaran ve hukuki anlamda iktidara ve onun aparatı konumundaki sağcı basına koz vermemek için bu boykotun büyük bir titizlikle örülmesini sağlayan isimlerin başında da yine Aksoy geliyordu.⁴ Bu bağlamda 1971'de TÖS tarafından II. Devrimci Eğitim Şurası'nda yayınlanan bildirilerden boykotun ortaya çıkış nedenlerini, boykot sürecini, boykotun hukuki meşruiyetini ve etkilerini irdeleyen "Öğretmen Boykotu" başlıklı bildirinin hazırlayıcıları arasında yer almıştı. AP Hükûmeti'nin devrimci öğretmenlere yönelik baskıcı tutumu üzerinde özellikle durulan bildiri- de, devrimci öğretmenlerin boykotunun çıktısı şu ifadelerle özetleniyordu:

"Boykottan, yalnız öğretmenler değil, Türk toplumu (özellikle Türk kamu görevlileri) çok şey öğrenmiştir. Bunların başında, boykotu öğretmenlere ve diğer kamu görevlilerine acı bir gerçeğin bilincine yeteri kadar ulaşmayı sağlamış olması gelir: Öğretmenler ve öteki memurlar görmüşlerdir ki, AP iktidarının ve onun gibi halka sırtını çevirmiş sadece bir avuç mutlu azınlığın savunucusu ve temsilcisi olan iktidarlardan hak almanın tek yolu, birleşip kuvvetli hale gelmek ve hakkının bilincine ulaşmak ve nihayet cesaretle direnmektir. Demokrasi, ancak baskı gruplarının kendi hakları için savaştığı oranda olumlu sonuçlar yaratabilmektedir. İktidarlar da ancak o zaman ve o oranda hukuka saygılı olmayı öğrenmektedirler."⁵

⁴ Haz. Ali Ergendedeoğlu. Tek Başına Bir Siyasi Parti: Muammer Aksoy. (Ankara: ADD Yayınları, 2026): 110-118.

⁵ TÖS II.Devrimci Eğitim Şurası Bildirileri. TÖB-DER Yayını, 1971, 39-40.

Bu süreçte, Türkiye'deki öğretmenlerin davalarını ücretsiz şekilde üstlenen, Türk Hukuk Kurumu Başkanı sıfatıyla yayınladığı bildirilerle, öğretmenlerin sendikal örgütlenme ve mücadele pratiklerinin anayasal zemindeki meşruluğunu açıkça vurgulayan Aksoy, aynı zamanda Türkiye'de belki de eğitim sendikacılığı alanında en kapsamlı çalışmalardan biri olan iki ciltlik "Devrimci Öğretmenin Kıymı ve Mücadelesi" kitap serisini hazırladı. 12 Mart'ın "cadı avı" sürecinden dolayı kitabın basımı gecikse de yine Aksoy, bu zorlu süreçte de çalışmayı ihmal etmeyerek 12 Mart'ın öğretmenlere yönelik baskıcı tutumu ve uygulamalarını da tarihe kaydetmek amacıyla 12 Mart sonrası süreçte öğretmenler aleyhine yaşanan gelişmeleri (kendi deyimiyle Erimsel-Melensel süreci) söz konusu kitap çalışmasına ekledi. En nihayetinde söz konusu kitap, 1974'te okuyucularla buluştu. Türkiye'de 1960'ların sonu ve 1970'lerin başındaki sendikal mücadele pratiğine dair barındırdığı sayısız bilgi ve belge bakımından hâlen en kapsamlı çalışmaların başında gelmektedir. Bu bağlamda TÖS için hazırladığı bu kitabı, sendikadan hiçbir maddi şey talep etmeden Ankara'da kendisine ait bir daireyi satarak bastıran Prof. Dr. Muammer Aksoy'un⁶, bu konudaki özverişi karşında Fakir Baykurt'un; Aksoy'u Sokrates'e benzetmesi başka bir anlam kazanıyor.⁷ Baykurt'un o edebî ifadesiyle: Başu uyanık olduğu bütün saatlerde yurdun ve dünyanın mutluluğuna düşünce üreten; kafası gibi yüreğinin kapısı da iyiden, güzelden ve çağdan yana herkese açık olan bir Cumhuriyetçi olan Aksoy'un tek düşmanı Cumhuriyet düşmanlarıydı.⁸

Aksoy'un Mirası ve Cumhuriyete Karşı Devrimci Sorumluluk:

Nihayetinde 70 yılı aşkın bir ömre, örgütlü mücadeleyi, devrimci hukukçuluğu, parlamenter mücadeleyi, laiklik savaşımını, Atatürk devrimciliğinin tüm ödevlerini sığdırabilmiş bir kişi olarak Prof. Dr. Muammer Aksoy, hain bir suikastle aramızdan koparıldığı tarih olan 31 Ocak 1990'dan bu yana fikirleriyle zihnimizde yaşamayı sürdürüyor. Onun yarım asrı geçkin bir geçmişe dayanan sendikal mücadeleye olan katkıları bugün bile bizlere ışık olmayı sürdürüyor.

Tarih, spekülasyonlara hem açık bir alandır hem de spekülasyonlar, tarih yazımının belki de en ağır düşmanıdır. Bu bağlamda tarih hiçbir zaman "ya şöyle olsaydı"larla yazılamaz. Ancak, herhâlde Prof. Dr. Aksoy'un mücadele dolu yaşamına tanıklık etmiş ya da o yaşamın büyük öyküsünü okuma

6 Fakir Baykurt. Bir TÖS Vardı, 102.

7 Baykurt, Aksoy'u şu sözlerle Sokrates'e benzetir: "Gören göz için gerçek apaçık oysa. Derslere girmeden sınıf geçenlerin, tabancayla diploma alanların ağırlıkta olduğu bir dönem yaşıyor şimdi Türkiye'de. Prof. Aksoy gibi bilim ışığı başlar fazla geliyor bu döneme. Tıpkı bir zamanların Atina'sına Sokrates'in fazla gelmesi gibi. O Sokrates ki, kendisi susmadan susturulmuş, baldıran zehriyle öldürülmüştü. Sokrates'le Muammer Aksoy arasındaki önemli ayrım: Sokrates yargılandı, ondan sonra içti zehiri. Günümüzün Sokratesleri yargılanmadan yiyor kurşunu." Bkz. Fakir Baykurt. Dost Yüzleri, 140.

8 Fakir Baykurt. Dost Yüzleri, 138.

fırsatı bulmuş herkes takdir edecektir ki, bugün Muammer Hoca sağ olsaydı; muhtemelen yine elinde evrak çantası, kafasında bir dolu fikir, dilinde hukuk devleti ilkeleri ve Anayasa'ya bağlılıkla, öğretmenlerin verdiği direnişlerde, atanamamış öğretmenlerin hak mücadelelerinde, greve çıkan eğitim emekçilerinin eylemlerinde yine ön saflarda olacaktı. Sarı sendikacılığın tek meşru sendikacılık tipi görüldüğü günümüz Türkiye'sinde, sarı sendikaların maskesini düşürecek, öğretmen direnişlerine kayıtsız kalan siyasilerin karşısına kararlılıkla dikilecekti.

Bu bağlamda, onun yolunda yürüdüğünü söyleyen tüm hukukçulara, tüm devrimcilere, tüm Atatürkçülere ve tüm yurtseverlere düşen görev belli: Bugün Muammer Hoca; Türkiye'nin ilerici öğretmenlerinin yanında fiziken olamıyorsa onlar, o öğretmenlerin yanında olmak, onlarla kol kola vermek ve omuz omuza mücadele etmek zorundalar. Eğitimde gerici müfredatların uygulanmasına, eğitim birliğini tamamen ortadan kaldıran uygulamalara, tarikat ve cemaatlerin "ÇEDES Projesi" adı altında okullara girmesine, öğretmen atamalarının liyakatsiz ve yetersiz şekilde yapılmasına, yıllarını vererek eğitim fakültelerinden mezun olmuş milyonlarca gencin, özel eğitim kurumlarında emeğini üç kuruşa satmak zorunda bırakılmasına, öğretmenlik mesleğinin tüm kutsallığını bir kenara atan yetkililere karşı, onlara inat, Aksoy'un düşünsel ve eylemsel mirasını omuzlamak durumundalar. Bu, sadece Muammer Hoca'ya karşı bir vazife değil, aynı zamanda Türkiye'nin çağdaşlaşması uğrunda verilen mücadelede, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e ve Cumhuriyet'e karşı bir sorumluluktur. Zira, Atatürk'ün de ifade ettiği üzere, Cumhuriyet'i koruyacak olanlar; fikri hür, vicdanı hür ve irfanı hür Türk gençliğinden başkası değildir.

Kaynakça:

Haz. Ali Ergendedeoğlu. *Tek Başına Bir Siyasi Parti: Muammer Aksoy*. (Ankara: ADD Yayınları, 2026).

III.Türk Hukuk Kurultayı, Türk Hukuk Devrimi Bilirileri, Ankara, 1981.

Fakir Baykurt. *Dost Yüzleri*. 2.baskı. İstanbul: Literatür Yayınları, 2008.

Fakir Baykurt. *Bir TÖS Vardı*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2002.

"Ecevit'in Zaferi." Yön. 22 Ekim 1966. Sayı: 185. Yıl:5, 4.

BİR AYDIN SORUMLULUĞU: UĞUR MUMCU

-Güven Baykan

Uğur Mumcu'yu anlatmaya nereden başlamalı? 24 Ocak 1993 sabahında Karlı Sokak'taki evinin önünden mi, yoksa geride bıraktığı kitaplardan, dosyalardan ve yarım kalmış araştırmalardan mı?

Belki de onu ölümünden değil, yaşamı boyunca ısrarla sorduğu sorulardan başlayarak anlatmak gerekir. Çünkü Uğur Mumcu'yu yalnızca öldürülen bir gazeteci olarak anmak, onu eksik anlatmaktır. O, gerçeğin peşinde yürümeyi mesleğinin gereği sayan bir gazeteci olmanın ötesinde, yaşadığı topluma karşı sorumluluk duyan bir aydıydı. Bilgiyi kişisel bir üstünlük değil, topluma karşı ödenmesi gereken bir borç olarak görüyordu.

Bugün "Aydın" sözcüğü biraz aşındı. Çok konuşan, her konuda görüş bildiren, görünür olmayı başaran birçok kişiye kolayca aydın diyebiliyoruz. Oysa aydın olmak yalnızca bilmek değildir. Bildiğini toplumla paylaşmak, yanlışın karşısında durmak ve gerektiğinde bunun bedelini göze almaktır. Uğur Mumcu'nun yaşamına baktığımızda, aydın olmanın bir unvandan çok ağır bir sorumluluk olduğunu görürüz.

Daha 1965'te, "İnsanlar sadece konuştuklarından değil, sustuklarından da sorumludurlar" diye yazıyordu. Bu cümle, onun aydın anlayışının yıllar öncesinden yapılmış özeti gibidir. Mumcu'ya göre susmak her zaman tarafsızlık değildi; kimi zaman haksızlığın sürmesine verilmiş sessiz bir onaydı.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmişti. Bir süre avukatlık yaptı, ardından aynı fakültede idare hukuku alanında asistan olarak çalıştı. Aldığı hukuk eğitimi, gazeteciliğinin temelini oluşturdu. Olaylara yalnızca bir muhabirin merakıyla değil, bir hukukçunun sorgulayıcı dikkatiyle yaklaşıyordu. Bir iddianın peşine düştüğünde söylentilerle yetinmiyor; belgeleri arıyor, ilişkileri çözüyor, para hareketlerini, siyasal bağlantıları ve çıkar ortaklıklarını ortaya çıkarıyordu.

Uğur Mumcu

Onun gazeteciliğinde "Bana göre" diye başlayan cümlelerden önce, "Belgelere göre" diye kurulan sağlam bir zemin vardı. Belki de bu nedenle yazıları, aradan geçen onca yıla karşın eskimedi. Günlük tartışmalara katılmakla yetinmiyor, o tartışmaların arkasındaki yapıyı göstermeye çalışıyordu.

Daha üniversite öğrencisiyken yazmaya başlamış, 1962'de Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan "Türk Sosyalizmi" başlıklı yazısıyla Yunus Nadi Ödülü'nü kazanmıştı. Genç yaşta çıktığı bu yol, onu Türkiye'nin en karanlık ilişkilerinin üzerine giden bir araştırmacı gazeteciye dönüştürecek. Silah kaçakçılığından teröre, tarikat-siyaset-ticaret ilişkilerinden yolsuzluklara, mafyadan devlet içindeki karanlık yapılanmalara kadar pek çok alanda çalıştı.

Bu gazetecilik anlayışının en somut örneklerinden biri, Altan Öymen'le birlikte hazırladığı *Mobilya Dosyası* oldu. Ardından *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, *Papa-Mafya-Ağca*, *Rabita* ve *Tarikat-Siyaset-Ticaret* gibi çalışmalar geldi. Mumcu için "Dosya", yalnızca bir yazı türü değildi; kamu adına yürütülen, sabır isteyen bir soruşturmaydı. Birbirinden kopuk görünen olayların arasındaki bağları buluyor, gerçeği söylentilerin değil belgelerin üzerine kuruyordu.

Uğur Mumcu'nun düşünce dünyası yalnızca çalışma masasının başında biçimlenmedi. Türkiye'nin darbe dönemlerini ve baskı ortamlarını gördü; cezaevini ve yargılanmayı bizzat yaşadı. 12 Mart döneminde önce gözaltına alındı, bir ay sonra serbest bırakıldı. Askerliğe hazırlanırken "Orduya hakaret ettiği" iddiasıyla yeniden tutuklandı ve Mamak Askerî Cezaevi'nde bir yıla yakın kaldı. Yedi yıl hapse mahkûm edildi; kararın Yargıtay tarafından bozulmasının ardından 10 Ekim 1972'de serbest bırakıldı ve hemen askere alındı.

Tuzla Piyade Okulundaki eğitimin ardından "Kötü hâl ve düşünce sahibi" sayılarak yedek subaylık hakkı elinden alındı. Er olarak Ağrı'nın Patnos ilçesine gönderildi. Daha sonra bu dönemi, Türkiye'nin siyasal belleğinde yer eden *Sakıncalı Piyade* adlı kitabında anlattı. Uğradığı haksızlığı kabullenmedi; açtığı davayı kazanarak yedek subaylık hakkını yeniden elde etti.

Burada önemli bir ayırım yapmak gerekir: Uğur Mumcu, Patnos'ta yalnızca "Sakıncalı piyade" olarak askerlik yapmadı; düşüncelerinden dolayı sakıncalı sayıldı. Sakıncalı bulunan, bir insanın davranışlarından önce aklıydı; eleştirmesi, boyun eğmemesi ve soru sormasıydı. İktidarların asıl korkusu da çoğu zaman budur. Silah taşıyanlardan önce soranlardan, susmayanlardan ve unutmayanlardan çekinirler.

Mumcu, yaşadığı baskıları kişisel bir kırıngınlığa dönüştürmedi. Başına gelenleri yalnızca kendi hikâyesi olarak anlatmadı. Cezaevini, yargılanmayı ve "Sakıncalı" ilan edilmeyi; Türkiye'de hukukun, düşünce özgürlüğünün ve devlet karşısındaki bireyin durumunu göstermek için kullandı. Acısını öfkenin karanlığına değil, mizahın ve aklın aydınlığına taşıdı. *Sakıncalı Piyade* biraz da bunun için hâlâ canlıdır. Çünkü orada yalnızca bir dönemin baskısı değil, iktidarın düşünceden duyduğu korkunun güllünlüğü de vardır.

Sakıncalı Piyade yalnızca bir kitap olarak kalmadı. Mumcu, yapıtını Rutkay Aziz'le birlikte tiyatroya uyarladı; oyun Ankara Sanat Tiyatrosu'nda yüzlerce kez sahnelendi. Böylece kendisine yapılan haksızlığı kişisel bir mağduriyet öyküsünden çıkarıp toplumun ortak belleğine taşıdı. İnsanlar baskının yalnızca ağırlığını değil, gülünçlüğünü de onun di-
liyle gördüler.

Onun aydın kişiliği tam burada belirginleşir. Kendi başına gelenlerle toplumun yaşadıkları arasında bağ kurdu. Çünkü gerçek aydın, yalnızca kendi özgürlüğünü savunmaz; kendisiyle aynı düşünmeyenlerin özgürlüğünü de savunur. Adaleti sadece kendisi için değil, herkes için istediğinde aydındır.

Bu anlayış, yazı masasının dışında da karşılık buldu. Mumcu'nun 1984'te Aziz Nesin öncülüğünde kalemle alınan Aydınlar Dilekçesi'nin hazırlanmasına katılması bunun örneklerinden biridir. Düşünce ve ifade özgürlüğünü yalnızca kendi köşesinde savunmadı; ortak bir sözün sorumluluğunu da üstlendi.

Bu çalışmaların ardında basit görünen ama uygulanması zor bir yöntem vardı: Önce kuşkulananmak, sonra araştırmak, sonunda belgeyle konuşmak. Bugün onun adıyla özdeşleşen "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz" sözü, gazetecilik anlayışının en kısa özeti gibidir. Kuşku onun için bir karamsarlık biçimi değil, doğruya ulaşmanın ilk adımıydı.

Çağımızda bilgiye ulaşmak kolaylaştı ama gerçeğe ulaşmak zorlaştı. Herkesin konuştuğu, çok az kişinin araştırdığı bir dönemde yaşıyoruz. Bir haber birkaç saniye içinde yayılıyor; doğruluğunu araştırmak ise aynı ilgiyi görmüyor. Sosyal medyanın gürültüsü içinde kanaat bilginin, öfke düşüncenin, hız ise emeğin önüne geçiyor. Bu nedenle Uğur Mumcu'nun gazeteciliği geçmişte kalmış bir örnek değil, bugün daha çok gereksinim duyduğumuz bir yöntemdir.

Bugün Uğur Mumcu'nun aydın kişiliğinden söz edeceksek cesaretini anmakla yetinemeyiz. Onun çalışma disiplini, belgeye verdiği önemi, hukuk bilgisini ve toplumsal sorumluluğunu da hatırlamalıyız. Cesaret tek başına insanı gazeteci yapmaz. Cesarete bilgi, emek ve ahlak eşlik etmediğinde geriye yalnızca yüksek bir ses kalır. Mumcu'nun sözü, yüksek sesle söylendiği için değil, sağlam temellere dayandığı için etkiliydi.

24 Ocak 1993 Pazar günü Ankara'da, evinin önünde arabasına yerleştirilen bombayla öldürüldü. Cınayetin üzerinden yıllar geçti. Dosyalar açıldı, ifadeler alındı, açıklamalar yapıldı; fakat toplumun vicdanındaki soru hâlâ yanıtını bulmadı. Bir araştırmacı gazetecinin öldürülmesi, yalnızca bir insanın yaşamına son vermek değildir. Aynı zamanda toplumun gerçeği öğrenme hakkına yönelmiş bir saldırıdır.

Uğur Mumcu'dan geriye kitapları, yazıları ve fotoğraflarının yanı sıra aydın olmanın ölçüsü kaldı. Bu ölçü, insanın ne kadar çok konuştuğuyla değil, hangi haksızlık karşısında sustuğuyla ilgilidir. Çünkü bazen susmak da açıkça taraf olmaktır.

Belki bugün yapmamız gereken, yeni bir Uğur Mumcu'nun ortaya çıkmasını beklemek değildir. Gazetecinin yalnız bırakılmadığı, belgenin değersizleştirilmediği, eleştirel aklın suç sayılmadığı bir kamusal düzeni savunmaktır. Çünkü gerçeğin yükünü birkaç cesur insanın omuzlarına bırakan toplumlar, sonunda kendi öğrenme hakkını da savunmasız bırakır. Aydın sorumluluğu kadar, gerçeğe sahip çıkan toplumun sorumluluğu da vardır.

Uğur Mumcu bugün yaşasaydı ne yazardı, hangi dosyaların peşine düşer, hangi karanlık ilişkileri araştırırdı diye sık sık soruyoruz. Oysa belki de asıl sormamız gereken şudur: Bugün onun sorduğu soruları sormaya kim cesaret ediyor?

Onu anmak, her 24 Ocak'ta fotoğrafının önüne karanfil bırakmaktan ibaret olmamalı. Onu gerçekten anmak; aklı savunmak, belgeye bağlı kalmak, huktan vazgeçmemek ve üzeri örtülmek istenen her gerçeğin peşinden gitmektir.

Çünkü Uğur Mumcu'nun yaşamı bize hâlâ şunu söylüyor: Aydın olmak, karanlıktan yakınmak değil, bedelini göze alarak bir ışık yakmaktır.

DAĞLARCA'NIN ETKİSİNDE KALMAKTAN KORKMAK

-Ahmet Yıldız

Edebiyat dergilerini okuma bilincine ulaştığımda -ki benim bilinçlenmeye başladığım dönemde bu *Türk Dili* dergisiydi- Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiirini özel olarak arar, hemen o sayfayı açardım. Bir başka zengin evren, dünya, coğrafya açıları önüme. Konu bütünlüğünden kopmayan ama bir baterinin tokmağı gibi ruhuma güm güm diye inen imgeler otlağında uzanıp hayallere daldım. Türkçe'nin reçine kokan ferahlığı o güzelim sözcüklerin mayhoş tadı yayılırdı insanlığıma, o şiirlerin sanki kutsal bir sihirli el tarafından yazıldığını düşünürdüm. Daha sonra fotoğraflar yayınlayan renkli dergiler çıktı. Gerçekten gizemli o derin yüz etkileyiciydi. (Sonraları o sert asker yüzün çocuk duyarlılığında incelikler barındırdığını kavrayacaktım.)

Dağlarca, Türkçe var oldukça -insanlık yok olmadıkça Türkçe hep yaşayacak- her zaman inceleme araştırma nedeni olacaktır. Dağlarca'yla ilgili en kapsamlı ve en son değerli çalışmayı yayımlamış hocam hemşerim ozan **Raif Özben**, "**Dağlarca, sağlığında yazılan yüzlerce yazının çok azını önemsemiş görünür. Hatta kimi eleştirel, övgüsel - yergisel nitelikte yazılardan tedirginlik duyduğu anlaşılmaktadır.**" diye yazmıştı. (Raif Özben. *Fazıl Hüsni Dağlarca*, Sergi Kitabevi Yayınevi. 2017) Bu nedenle Dağlarca'nın kısa da olsa hakkında yazdığım bu yazıyı oku(ya)mayacak olması benim için şans.

Dağlarca, ilk şiirinden son şiirine kadar başı sonu belli olmayan 'bir soyut roman' (Özben) yazmıştır.

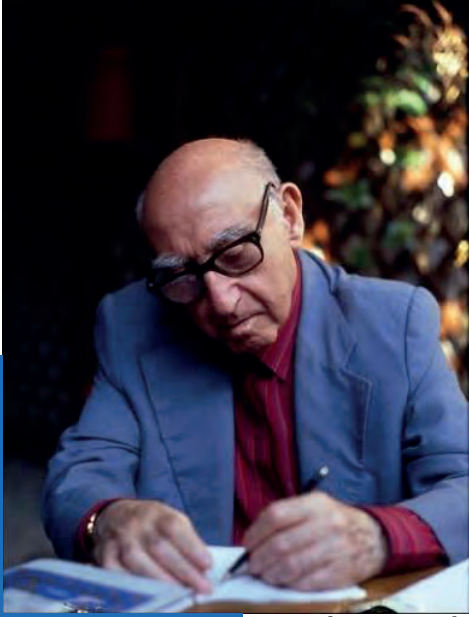
Örneğin "**Zaman Parıltısı**" şiiri... "Zaman"la ilgili **Ahmet Haşim**'den **Hilmi Yavuz**'a çok ozan şiir yazmıştır ama günlük yaşamın etkileriyle başlayan, böylesi yalın görünen ama sonraki ve sonraki dize-lerde arzın ve uzayın derinliklerini sarsan Dağlarca bir numaradır:

Karanlıklarda, gündüzlerin arkasındayım,/Bitmiş ikinci dünya savaşı, uğursuz ve kahraman,/Uzakta esir uluslar türkü söyler, / Türklüğümün farkındayım.

Bir soluk gelmekte karşı gezegenlerden, / Vakt içinden inmektedir gölgeler. / Toprak üzerinde, atmosferler üzerinde / Soğuyan gecemin farkındayım. (...)

Şiirlerindeki kozmik derinliği, yüce evrensel dili sezinleyip anlayabilmek için Fazıl Hüsni Dağlarca'nın "**okuma yazma bilmezken (çocukken) bile evlerindeki şiir havasını**", "**Annem babam kardeşlerim gibi evde şiirin de 'biri' olduğunu sezmişim**" dediğini ("Dağlarca'yla 86'daki Konuşma", Mahir Ünlü - Ömer Özcan 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı-3, 1990) bilmek gerekir.

Gelgelelim şiirinin öncesi de yoktur. Bu sav kendisinin; yani önceki ya da çağdaşı ozanların hiçbirinden etkilenmediğini ileri sürer; özgünlüğünü tartışma konusu bile etmez; kesindir. Belki de bu yüzden, hem çağdaşı hem sonraki ozanlar da ondan etkilenmemişler, en azından bundan kaçınmışlardır. Ozanlar dünyasının aynı zamanda çatışan (atışan) güçler dünyası olduğu bir başka deyişle kapitalizmin azgın rekabetçi karakterinin bu dünyada (ozanlar dünyası) fena halde gezindiği konusunda kitaplar, akademik çalışmalar bile vardır. (*Edebiyat ve Eleştiri*'yi çıkardığım ilk yıllarda -90'ların ortasıydı sanırım- değerli ozan **Osman Numan Baranus** dergi bürosunda şu öyküyü anlatmıştı: İlhan Berk Ankara'da yaşarken her hafta sonu ozan dostlarının kapasını çalar hoş sohbet arasında yazdıkları yayımlanmamış son şiiri okumak istermiş. Sonraki günlerdeyse heyecanla şiirini paylaşmış ev sahibi ozanın, dizelerinin İlhan Berk'in bir dergideki yeni şiirinde konaklamış olduğunu şaşkınlıkla görürlermiş. Böylece kapılarını tıklattığı hiçbir ozan İlhan Berk'e kapı açmaz olmuş.)

Fazıl Hüsni Dağlarca

Dağlarca dededen beri bir asker ailesine mensuptu. Kendisi istemese de babası tarafından Kuleli'ye gönderildi. Ama ozan olmayı kafaya koymuştu. Bu yolda oldukça şanslıydı diyebiliriz. Askeri okulun son günlerinde, şiir defterini *Cumhuriyet* gazetesinde çalışan **Peyami Safa**'ya götürür. Odada Safa yoktur ama **Yusuf Ziya Ortaç** vardır. Çay ısmarlar, defteri alır. Birkaç gün sonra da gazetede şiirini ve Ortaç'ın övgü dolu notunu okur.

Yine tam aynı yıllarda (15 Temmuz 1933) Ankara'da **Yaşar Nabi Nayır** adlı bir yazar *Varlık* adlı bir dergi çıkarır. Nayır, Dağlarca'nın şiirlerini çok sever. İlk kitabı *Havaya Çizilen Dünya*'yı kendi cebinden yayımlayan Dağlarca'nın kitapları *Varlık*'tan art arda çıkmaya başlar. (Ortaç, Peyami Safa yok, deyip geriye gönderebilirdi. Böyle nice yetenek yok olup gitmiştir.) İyi ozanlar iyi yazarlar için sağlıklı bir edebiyat ortamının olması gerçekten bir şanstır.

İşte böyle bir şiirler ozanlar cangılında **"O bizim en büyüğümüzdür"** diyen **Cemal Süreya**'nın, Fazıl Hüsni Dağlarca hakkındaki saptaması hem tuhaf hem yalın bir gerçekliktir: **"Birçok arkadaş yararlanmıştır ama işlevini belkemiğine oturtacak şekilde kimse onun şiirini üstlenmemiştir! (...) Fazıl Hüsni'nün çıkışı da gelişmesi de şiirimizin genel diyalektiğinden bağımsızdır."**

Onu okuyan ozanlar Dağlarca'nın girdabında kaybolmaktan korkmuşlardır. Ozan olmadığım için yanılıyor olabilirim ama güneşin yörüngesine kapılıp erimekten kaçınmak, bağımsız bir ozan olabilmek Fazıl Hüsni'ye yaklaşmaktan değil kaçmaktan geçer. (Hatta **Orhan Koçak**'ın verdiği örnek, **Cahit Külebi** gibi, karşı gelerek, tepki şiirleri (Örneğin **"Tokat'a Doğru"**) yazarak var olmaya çalışanlar da vardır.)

Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Türk şiirinde hiçbir 'akım', hiçbir 'kanon' içinde yer almaması yalnızca onun isteği değil diğer ozanların da sevinerek katıldığı bir gerçekliktir. Örneğin her genç Türk ozanı bir **Nâzım Hikmet** bir **Edip Cansever**, bir İlhan Berk, Turgut Uyar (İkinci Yeni'nin alayı diyelim!) ya da **Necip Fazıl Kısakürek**, **Attilâ İlhan** "gibi" yazmak istemiştir; dergilerimizi açın, hâlâ bu tepelerin vadilerinde kaybolmaya aday yüzlerce şiir okursunuz.

Ama **Fazıl Hüsni Dağlarca** gibi yazmak isteyen, onun gibi olmak isteyen rastlamadım. Bir mesafeyi her zaman duyumsadım. Hatta bana 'Fazıl Hüsni Dağlarca'yı sever misin?' diye soran ozanlar bile oldu. (Fazıl Hüsni sevilmez mi? Bu nasıl ozanlıktır!) Ama onun ideolojik politik duruşu da Batı hayranı hatta taklitçisi ozanlar denizinde pek makbul sayılmamıştır ki aşağıda değineceğim.

Herkes Onu **"en büyüğümüz"** olarak kabul edip saygıda kusur etmiyor gözükte ama yine günlük ideolojik/estetik modalardan peşinde karanlık sokaklara sürüklenip Dağlarca aydınlığına gözlerini kapadı; bu büyük bir paradokstur.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN ETKİSİNDEN KORKUNUN NEDENLERİ

Fazıl Hüsni Dağlarca, güncelden kaçan bir ozan değildi. İstanbul Aksaray'daki kitapçı dükkânında çıkardığı duvar gazetesindeki bir şiiri yüzünden kovuşturmayla uğrayıp şiiri yasaklanınca yerine "Savcıya" adlı bir şiir yazıp koymuştu. Ama bu basit gösterge olur: Örneğin NATO'ya girdiğimizde Türk askeri Amerikan askerinin helasını temizleyemez diye yazdığında yargılandı. Mahkemede tane tane bunu yeniden vurgulayınca çaresiz beraat ettirdiler. O Türkiye'nin tüm toplumsal tarihsel süreçlerini iliklerine kadar yaşadı. Ancak günlük politikanın ya da uluslararası "konjonktür"ün dayattığı ne "entelektüel modalar" a ne "ideolojik modalar" a yakın durdu. Nâzım Hikmet'e bile mesafeli kaldı.

ATATÜRK ve KURUCU 'BABA'LARA SAYGIDA KUSUR ETMEMEK

Asker emeklisiydi. 15 yıllık askerlikten sonra önyüzbaşı olarak (yüzbaşı bile değil) ayrıldı. İlk kimliği şu disiplini kazandırmıştı: Başta Atatürk olmak üzere, asla Cumhuriyeti kuran babalara saygısızlık etme... Bu bilinçle Kurtuluş Savaşı, Atatürk, Cumhuriyet hakkında unutulmaz şiirler yazdı. Şiirleri okullarda, resmi bayramlarda okundu okunuyor, ama düzeyi hiçbir zaman hamasete kaçmadı.

Cumhuriyetimize, Atatürk'e, kurucu babalara sayıp söven nice zibidi ozan yitip gitti, O kapı gibi sağlam kaldı.

TÜRK HALKI ve KÜLTÜRÜNE SAYGI

Türk halkına Türk kültürüne saygısızlık etmedi. Ne kadar olumsuz örnekle karşılaşsa bile bunu yapmadı. Büyük ozanların halkıyla birlikte büyük olduklarının bilincindeydi. (Ankara Yıba Çarşısındaki kitapçı dükkânı ünlü yangında bir aptal kişi yüzünden yandı. Çarşının yanından geçerken yaşlı bir şairimiz bana anlatmıştı ama kimdi? Sanırım **Mustafa Şerif Onaran** belki de **Ahmet Özer**... Yangında kırk küsur insan öldü; 900 dükkânın olduğu ve zamanın en modern çarşılarından sayılan binaya yangın merdiveni yaptırmak necip halkımızdan bir kişinin aklına gelmemişti! Dükkânı yanan Dağlarca kimseye ilendi mi? Ona kimse yardım etti mi? Sonra nereye gitti? Gerçekten orada kitap mı pazarlıyordu dükkânı mı vardı? Bunları araştıran var mı, merak eden var mı?) Fazla uzağa gitmeye gerek yok: Çok sevdiği Atatürk, bütün başarısını Türk insanını yakından tanımasına borçluydu. Dağlarca da görevi gereği Kars'tan Trakya'ya Anadolu'yu gezdi. Halkını tanıdı.

Halkına söven halkı aşağılayan nice ozan yok olup gitti, O kapı gibi sağlam kaldı.

TÜRKÇEYE SAYGI

Türkçeye saygısızlık etmedi, aksine sevdi. (Lisede derste şiir yazarken yakalayan fizik hocası öyküsü çok ironiktir; Türkçeyle şiir yazılmaz Fransızca kadar zengin dil değildir, demesi, Dağlarca'da ölene dek iz bırakmıştır. Bu yüzden 'Türkçe Katında Yaşamak' şiiri en güzel şiirlerinden biridir.) Deyimin tam anlamıyla 'arı-duru' Türkçeyle yazdı. Yabancı sözcüklere karşı oldu. (Tanzimat kafasında ozanlarının bugün kaybolup gitmelerini Türkçe dışındaki çok sözcük kullanmaları gerçeğiyle yorumlar.)

"Türk Dil Kurumu'nu kurarken Mustafa Kemal'in tek mutsuzluğu vardı / Türkçeyi sevdiğini daha Türkçe söyleyememe" diye yazmıştı. Türk Dil Kurumu'na saygılı oldu. Yönetim Kurulu üyesiydi. 12 Eylül faşizmi Kurumu kapatınca, *Dil Derneği* kurucu üyesi olması istenmiş, isteğe olumsuz yanıt vermişti. Yanıt mektubunda, "Bugün dernek Türkçeyi sevmeyenlerin eline geçmiş olabilir ama yarın işler değişir. Böyle bir kurumu bir de biz bölmeyelim, bir ülkede dil işleriyle ilgili bir kurum olmalı" diye yazmıştı.

Şiir yazdığı dil Türkçeye, o dili yaratmış halka saygıyı, sevgiyi bırakıp etnik dillere özgürlük peşinde koşan nice ozan tarihin çöplüğüne gitti, gidiyor, O kapı gibi sağlam kaldı.

EMEĞİ YOKSUL HALKTAN YANA OLDU

Egemenlerden değil emekçi yoksul insanlardan yana oldu. Ezenden değil ezilenden yana oldu. Bunu yine hiçbir ideolojik akıma kapılmadan yapayalnız, kendi yolunda giderek yaptı. Emekçilerin durumunu kitaplardan değil Çalışma Bakanlığı'nda yıllarca iş müfettişi olarak yaşadığı yıllarda "pratikte" öğrendiğini söylemişti. Dünyada hiçbir büyük ozan yoktur ki egemenlerden yana olsun.

Emekçi Türk halkını unutup yan yollara sapmış nice ozan kaybolup gitti, O kapı gibi sağlam kaldı.

BATI 'ACISI'

Batı karşısında mesafeli kaldı. Son tahlilde Batı denen canavarın kapitalizm denen bir sistem içinde cebelleştğini, ne kadar demokrat görünse de bunun ardında hem dünya halklarına, hem Türk halkına düşman, çirkin bir yüz olduğunu ta Kurtuluş Savaşı'nda yaşadıklarımızdan deneyimlemişti. Bu nedenle oyunlarına gelmedi. Herkesin Batı hayranı olduğu, Batılı ozanlar gibi yazmaya başladığı 1958 yılında Fransa seyahatinden dönünce sorgulayıcı şiirlerle dolu *Batı Acısı*'nı yazdı. Avrupa, Aydınlanmanın merkezidi ama bu insanlık kazanımını kendileri için kullanıyorlardı, dışarıya karşıysa savaş, sömürgecilik, darbeler, işgaller gibi insanlığın yüz karası yöntemler kullanıyorlardı. Batı'nın değil insanlığa bir şey vermek, yalnızlık ve kültürel yorgunlukla birlikte çökmekte olduğunu gözlemlemişti. (Bugün bile Batı'yı aklamaya çalışan hayranı ozanlarımızı görünce ne ulu bir öngörü!). 'Batı'nın verdiği ödülleri almadı. 1967 yılında ABD'de düzenlenen *International Poetry Forum*, Dağlarca'yı, "Yaşayan En İyi Türk Şairi" ödülüyle onurlandırmış ama O "Ben kendime ABD'den ödül aldı dedirtmem" diye gitmemişti. 1966'dan 2013 yılına kadar 50'den fazla ülkeden 800 ozanı ağırlamış forum, ABD'nin en önemli şiir oluşumundan biriydi. Forum programlarının mezunları arasında bir dizi Nobel Ödülü sahibi, Akademi Ödülü sahibi, Pulitzer Ödülü sahibi bulunmaktaydı. (Forum, Türkiye'den nice yazar ozan koşarak gitmişti.) "**Bir el görürsün / Sivas'taki ellere benzer / Bir yüz / İstanbul'dakine / Hemen yaklaşırsın / Sıkamak için / Öpmek için özlemle / Anlamazlar.**" (*Batı Acısı*) O Batı'nın değil, Türklerin, çağlar içinden gelen başkalarıyla birlikte kolektif yaşama bilincini, kardeşlik türküsünü çok iyi sezinlemiş, içselleştirmiş bir ozanımızdı.

Batı hayranı, Batı ülkelerini demokrasinin beşiği sana nice ozan kaybolup gitti, O kapı gibi sağlam kaldı.

Ahmet Yıldız

İNSANLIĞI SEVDİ

Türk halkını, Türkçeyi, Türk tarihini hep önemse-di, bu üçlü arasında şiirini kurdu oradan evrensele filizlendi. "Türklüğümün farkındayım" derken bir dünya vatandaşı olduğunu unutmadı, diğer halklara diğer dillere eşit derecede saygılı oldu. Türküm derken evrende bir toz olduğunu biliyordu. Enternasyonalist bilinci, 2. 3. Enternasyonal kongrelerinde değil, bilincine işlemiş kadim kültürüyle kokladı kazandı. "Dünyaca" şiirini "**Burda, Hindistan'da, Afrika'da, / Her şey birbirine benzemektedir. / Burda, Hindistan'da, Afrika'da, / Buğdaya karşı sevgi aynı, / Ölüm önünde düşünce bir.**" ünlü dizeleriyle başladığı "Dünyaca" şiiri bu düşüncesine pek güzel anlatır.

Evrensel insan sevgisini yitirmiş nice yazar kaybolup gitti, O kapı gibi sağlam yaşıyor.

ŞAİR GİBİ YAŞADI ve ÖLDÜ

Bir şair gibi yaşadı bir şair gibi öldü. Kendi küçük dünya zevkleri için değil evrensel duyguların ozanı olduğu için yaşadı. Bir ev, bir tane daha ev, yazlık, araba, seyahat, kadınlar, içki, ün, ego... için değil, bir şiir peygamberi gibi yaşadı. (Aylık maaşını 30 adet zarfa paylaştırıp her gün bir zarfı harcayarak yaşar, olur a artarsa ki asla artmazdı kalan parayı diğer zarfa aktarırmış.)

Ozanlar ne kadar yetenekli olursa olsunlar sağlam bir tarihsel bilince sahip değillerse, “duruş”ları yamuksa halkın gönlünde yer alamaz kalıcı olamazlar. **Fazıl Hüsnü Dağlarca** bunun somut örneğidir.

Yetenekli ama “duruş”u yamuk nice ozan kaybolup gitti, O kapı gibi sağlam kaldı.

METAFİZİK ve YAŞAMANIN ANLAMI

Dağlarca'da Tanrı, “çocuk”la ilişki kurarak çözümlenebilecek bir olgudur. Metafizik göndermeleri şiirsel derinliğini tatlandırırken aynı zamanda insan ruhunun derinliklerinde gezinmenin zevkini çıkarır, yaşamın anlamını arar. Aslında “yaşamın anlamı” onun için pek açıktır, büyük evrensel güç şiir yazması için ona bir yaşam süresi, bir zaman aralığı vermiştir, çiçeklerin böceklerin, çocukların, insanların arasında yaşamının zenginliği ve zevki insan teki için yeterli bir anlamdır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı okumaya başladığım o gençlik günlerimde Onu hep Pablo Neruda'yla birlikte düşünürdüm. 2022 yılında 50 yıllık arşivlerini açan İsveç Akademisi belgelerine göre, Şilili şair ve yazar Pablo Neruda'nın kazandığı 1971 Nobel Edebiyat Ödülü için hazırlanan 90 kişilik aday listesinde Dağlarca'nın adı da vardı. Kendilerini eleştirene elbette bu ödülü vermezlerdi. Hoş verseler bile Dağlarca'nın Nobel'i almayacağı şüphelidir!

NOT: Yazı boyunca 'şair' değil 'ozan' yazdığımı dikkat etmişsinizdir; saygım yüzünden; Dağlarca Arapça 'şair'i değil Türkçe 'ozan'ı kullanırdı.

AYDIN DURUŞU¹

-A.Kadir Paksoy

“Gün olur daha derin /daha geniş yara açar
kalemin düşmanlığı/mavzerin düşmanlığından”

Nâzım Hikmet

(Ali Kemal için, Memleketimden İnsan Manzaraları”ndan)

Aydın konulu ya da aydın bağlamında belirtilecek her düşünce/görüş, ister istemez bir aydın anlayışına/tanımına dayanır.

Benim anlayışıma göre aydın, aydınlanmadan yana/aydınlanmacı olandır.

O halde her şeyden önce “aydınlanma” kavramını aydınlatmamız gerekiyor.

Aydınlanma, çokça gönderme yapıldığı gibi, ne MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan Antik Aydınlanma ile, ne de 17. yüzyılda ortaya çıkan Aydınlanma Çağı ile sınırlıdır. Aydınlanma, insanlık tarihi ile koşuttur. Tanımlarsak, aydınlanma, inancın baskısından kurtulmuş aklın, dinin baskısından kurtulmuş bilimin, devrimci bir anlayışa dayalı olarak işlevsel kılınmasıdır, diyebiliriz. “Devrimci bir anlayışla” diyorum, çünkü, akıl ve bilim tutucu ya da faşist bir anlayışla da kullanılabilir. Örneğin, Aydınlanma Çağı’nın bir ürünü olmasına karşın pozitivistler (olugular) böyledir (18-19. yy.). Pozitivizmin kurucusu **Auguste Comte** (Ogüst Komt), Fransa’da burjuvazi ile toprak aristokrasinin ittifakından yana olmuş ve devrime karşı çıkmıştır. Bu nedenle pozitivistler aydınlanmacı değildir. Bu bağlamda, ülkemizde kimi “aydın”ların Kemalizmin temel niteliği olarak pozitivistliği belirtmelerini kabullenmek olanaksızdır. Kemalizmin (Atatürkçülüğün) temel niteliği Aydınlanma Felsefesi’ne dayanır ve emperyalizme, feodalizme, Orta Çağ’a, teokrasiye, şeyhlik ve ağalık düzenine karşı mücadeleyi benimseyen devrimci bir içeriğe sahiptir.²

Tanımımıza dönersek, başka bir deyişle aydınlanma, akli ve bilimi kılavuz edinen özgür insanın insanlık yararına devrimci eylemidir. Bu nedenle bu edimi insanlığın ilk evrelerine kadar götürebiliriz. Hatta, ayakları üstünde dikilen ilk insan (homo erectus) ilk aydınlanmacıdır, denilebilir. Her çağın

kendine özgü koşulları olduğu için, aydınlanma eyleminin biçimleri (aydın duruşu) de her çağa göre farklılıklar gösterir. “Çağının çağdaşı olmak” deyiimi bu anlamda doğrudur. Bu bağlamda aydın, “çağının çağdaşı olan” diye de tanımlanabilir.

Her çağın kendine özgü koşulları olduğu gibi her ülkenin de kendine özgü koşulları vardır. Aydın aydınlığı biraz da bu koşulları doğru değerlendirmek ve bu değerlendirmeye bağlı olarak bir duruş göstermekle ortaya çıkar. Sevgili Atatürk konunun bu yönünü 1920’lerde görmüş ve çok net bir biçimde belirtmiştir:

“Bunda muvaffak olmak için münevver (aydın) sınıfla halkın zihniyeti ve hedefi arasında tabii bir intibak (uyum) olmak lazımdır. Yani sınıfı münevverin (aydınlara) halka telkin edeceği mefkureler (ülkü, ideal), halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Halbuki bizde öyle mi olmuştur? O münevverlerin telkinleri milletimizin umk-ı ruhundan (ruhunun derinliğinden) alınmış mefkureler midir?”

¹ Bu yazı, 2009’da aynı başlıkla Yeniden İncece’de yayımlanan yazımın Ekenek için genişletilmiş ve güncellenmiş halidir. (A. Kadir Paksoy)

² A. Kadir Paksoy, Aydınlanma /Cumhuriyet Aydınlanması ve Edebiyatımız, Tan Edebiyat, Şubat 2006, Sayı; 6

Bedrettin Cömert

Şüphesiz hayır, münevverlerimizin içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat umumiyet itibariyle şu hatamız da vardır ki, tetkikat ve tettebbuatımıza (geniş bilgi edinmemize) **zemin olarak alelekser** (çoğu zaman) **kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi ananelerimizi, kendi hususiyetlerimizi ve ihtiyaçlarımızı almayız.** Münevverlerimiz belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, lâkin kendimizi bilmeyiz.

Münevverlerimiz milleti en mes'ut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım der. Lâkin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şerait birini mes'ut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından (buluşlarından), terakkiyatından (ilerlemesinden) istifade edelim; lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz..."³

Evet, Sevgili Atatürk'ün belirttiği **"asıl temel"**i kendi içimizden çıkarabildik mi? Evet çıkardık! Ne zaman? Cumhuriyetimizin **Kuruluş Dönemi**'nde (1923-1946). Batıların **"Türk Rönesansı"** dedikleri **Atatürk Aydınlanması** ile. Ne yapıldı da bu kısacık dönem bu adla anılmaktadır? Ne yapılmadı ki! Bir Orta Çağ toplumundan çağdaş bir ulus yaratıldı. Teba'dan yurttaşlığa, kulluktan bireylığe geçildi... Ama o tarihten (1946'dan) bu yana bu temel yıkılmaya çalışılmaktadır. Kirişlerin çoğu kırıldı, bugünlerde ana kolonlara saldırılmaktadır. Bugün ülkemiz yeniden Orta Çağ'ın eşiğine getirilmiştir.

Bir yandan da parçalanma tehlikesi ile yüz yüzedir. Aslında bu iki olumsuzluğun da ortak paydası aydınlanma karşıtlığıdır ve "Aydınlanmacı" (!) Batılı "dostlarımız" tarafından desteklenmektedir. Bunlar bizi, Sevgili **Doğan Kuban** Hocamızın dediği gibi **"Tanzimat"tan bu yana rüya gördüğümüze inandırmak istiyorlar."**⁴

Bugün Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı bir aydın, her şeyden önce bu gerçeği gören kişidir. Yani kendi aydınlanmasına sahip çıkandır. Ama ne yazık ki bu sahip çıkmaya yeterince tanık olamıyoruz. Gerçi şu günlerde memlekette "aydın"dan bol bir şey yok. Gazete ve dergilerde, sosyal medyada, TV'lerde takım takım ellerinde kalemle "arz-ı endam" ediyorlar. Bunların çoğunun elinde kalem var ama, kalem sahibi değiller! Bunlara bakarken insan "Mütareke Basını"nın "muharrir"lerini anımsamadan edemiyor. Ve Nâzım Hikmet'in bu "murdar" kalemlerden birisi için söylediği ünlü dizeleri:

"Gün olur daha derin / daha geniş yara açar kalemin düşmanlığı / mavzerin düşmanlığından"

Bu bağlamda ülkemizde örnek bir aydın olarak kimi gösterebilirsin diye soracak olursanız, birçok kişiyi gösterebilirim, ama en başta **Emre Kongar** öğretmenizi gösteririm aydın tanımına örnek olarak. İşte size onun aydın üzerine yazdığı son üç yazısından altını çizdiğim birkaç satır:

3 Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi, Ankara Valiliği Yayını, s. 125, Ankara, 1998.

4 Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Eki, 29 Mayıs 2009

“Aydın, insanlığa, topluma yol gösteren kişi demektir.

Aydın, kendi kişisel menfaatini değil, insanlığın, toplumun çıkarlarını düşünen kişi demektir.

Aydın, Doğru’yu İyi’yi ve Güzel’i, sadece kendisi için, kendi grubu için değil, her zaman, her yerde, herkes için savunan kişidir.”⁵

“Bence (öznel olarak) evrensel anlamda, Bağımsızlığı, Özgürlüğü, Eşitliği, Laikliği, Dayanışmayı, Adaleti ve Barışı savunmayan, sömürüye karşı çıkmayan ‘Aydın’, insanlığa ihanet içindedir!

Yine bence (öznel olarak) Türkiye’de, bu yedi ilke bağlamında sömürüye karşı çıkmayan, Anayasa’yı, Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti olan Cumhuriyeti, Temel Hak ve Özgürlükleri savunmayan Aydın, ülkesine ihanet içindedir.”⁶

“Türkiye’yi bugünlere taşıyan, Emperyalizmin güdümündeki dinci-tnikçi politikaların doruk noktalarında, bunlara destek verenler, (“Aydın” olduklarını iddia etseler ve toplum tarafından öyle görünseler bile) ‘Aydın’ olarak kabul edilemezler!”⁷

Peki sen ne yaptın, ne yapıyorsun bir aydın olarak, diye sorarsanız, şunu söyleyebilirim: Aydın olup olma- ma savı ve saptamasından önce, bu ülkenin ekmeğini yiyen ve suyunu içen bir yurttaş olarak yurttaşlık görevimi yerine getirmeye çalıştım ve çalışıyorum:

Lozan’ı gözden düşürerek **Sevr’i** yeniden gündeme getirmeye dayalı birçok koldan bir kuşatma altında olan **Türkiye Cumhuriyeti** ulus devletimizin savunmasına tarih eğitimi alanından katkıda bulunmaya; ulusal kimliğin tarihsel boyutunu zayıflatmaya yönelik olarak tarih ders kitaplarında yapılan değişiklikleri, bu değişiklikleri destekleyenlerin düşüncelerini belgelere dayalı bir biçimde ortaya koymaya çalıştım. Bana göre, ülkemizde yaşanan kaostan, yarım yüzyılı aşkın süredir uygulanan emperyalizme bağımlı uydu politikaların sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeniden Sevr’in eşiğine getirilmesinin başta gelen nedenlerinden biri, belki de en önemlisi

tarih bilincinden yoksunluktur. Bu da büyük ölçüde, bilimsellikten uzak, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesine pek çok bakımdan aykırılıklar içeren tarih eğitiminden kaynaklanmaktadır...

Bir tarih öğretmeni olarak bu çabamı 2008 ağustosunda kitaplaştırdım: “*Ulus Devlet ve Tarih Eğitimi*”⁸ Ayrıca tarihin çarpıtılmasının yeni örneklerini de *Öğretmen Dünyası*, *abece* dergileri ve *Cumhuriyet* gazetesinde yazarak kamuoyuna iletmeye çalıştım. Özellikle devrim tarihi (T.C. İnkılâp Tarihi) ders kitaplarında adeta iktidar partisi liderinin sözlerini doğrulatmak için Tarih Baba’ya yalan söyletilmeye çalışıldığını saptayıp açıkladım. RTE, tarihe bir gönderme yapınca, hemen MEB’de birileri durumdan vazife çıkarıp ders kitabının ilgili bölümünü düzeltiyordu! İşte “İlköğretim 8. Sınıf T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” ders kitabında yapılan “düzeltme”lerden bir örnek (Ayrıntılı bilgi için bkz. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, Temmuz 2009):

“Bilindiği gibi Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na girmedi, ama savaştan büyük ölçüde etkilendi. RTE’nin seçim meydanlarında kalabalıklara gösterdiği ekmek karnesi de savaşın yarattığı sıkıntıların bir sonucudur. Ders kitabının ilk basımında bu durum savaş nedeniyle alınan zorunlu önlemler olarak belirtililiyordu. Ancak, Başbakan’ın (RTE’nin **İnönü** ve CHP’yi kötülemek için elinde ekmek karnesini salladığı bir ortamda bunun (ekmek karnesinin) nedenini çocuklara açıklamanın herhalde hükümete karşı muhalefeti destekleyerek taraf tutmak olacağı, bunun da bilimsel yansızlıkla bağdaşmayacağı kanısına varılmış olmalı ki yapılan ivedi değişiklikle bu bilgi çıkarıldı!...”

5 ‘Aydın’ın’ Günümüzdeki Görevi, Cumhuriyet, 03.04.2026

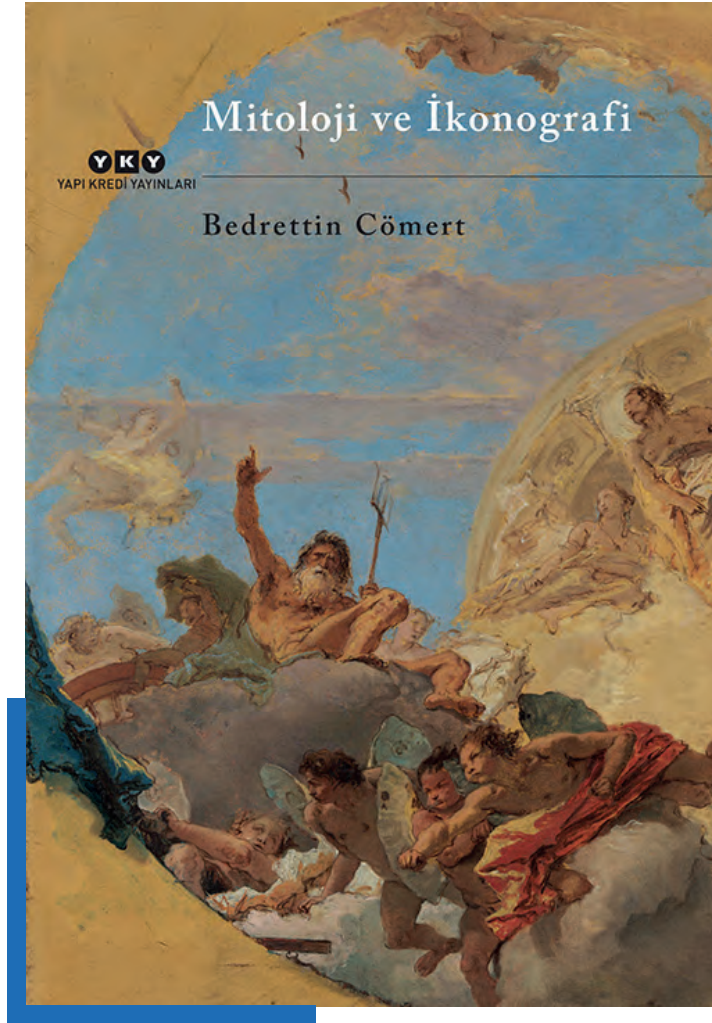
6 “Aydın İhaneti Nedir” Cumhuriyet, 31.03.2026

7 “Aydın İhaneti: Kronoloji (2), Cumhuriyet, 02.04.2026

8 Öğretmen Dünyası Yayınları

Hasbelkader **“Toplumcu ve Lirik Bir Şair”⁹** olarak da şiirlerim ortada. Hepsi bir yana, özellikle, Cumhuriyetimizin 100. Yılında yayımlanan **“YÜZ YIL / Yarım Kalan Cumhuriyet Destanı”¹⁰** ve 2 Temmuz 1993 Sivas Cankırımını anlatan **YARALI TEMMUZ¹¹** yapıtlarının, A. Kadir Paksoy’un, bir gün, 21. Yüzyıl Türkiye’sinin aydın duruşuna sahip ozanları arasında anılmasının kanıtları olarak gösterileceğinden kuşku yok...

Kısaca, aydın, duruşu ile aydındır. Kendine sakladığı düşüncelerle değil. Başka bir deyişle salt kendini değil, başkalarını da aydınlatan kişidir, aydın. Bu da her şeyden önce yurttaşlık sorumluluğu ve görevlerinin bilincinde olmakla olasıdır. O halde yazan/çizen/yontan herkes kendi kendine sormalıdır: Ben, halkımın tarikatlar, cemaatler tarafından sürüleştirmesi; ülkemin emperyalizm tarafından parçalanması, sömürgeleştirilmesi ve yeniden Orta Çağ karanlığına sürüklenmesi sürecinin neresinde duruyorum?...

- 9 “Toplumcu ve Lirik Bir Şair: A. Kadir Paksoy, Gülcan Şanda, Doktora Tezi, Hars Akademi Yayınları, 2025.
 10 Barış Kitabevi yayını, 2023.
 11 Tan Edebiyat yayını, 5. Baskı, 2019.

BEDRETTİN CÖMERT**A. Kadir Paksoy**

Bedrettin Cömert
Olmuştu cimrilerin başına dert
Sebildi sevgisi
Paylaşıyordu yârin yanağından gayri
Herkesle her şeyi
Ama bir sevgisi vardı ki
Kalbinin başköşesindeydi onun yeri
Mor krepon kâğıtlarıyla
Atatürk köşesi hazırladığı
Sivas Lisesindeki öğrenciliğinden beri
Paylaşmak istiyordu onu bu yüzden bütün dünyayla
Bu yüzden âşık olmuştu İtalyan kızı Maria
Augustino'ya
Gençliğinin baharında
Henüz demişti ki "Kalmasın ellerim sizlerden uzak"
Kuruldu bu yüzden ona bin bir tuzak
Ama ne yapsalar
Ne etseler de yine o
Kalbinin sesini dinliyordu
Bu yüzden kalbinden vurdular onu
Dağıldı, tarumar oldu
Sivas Lisesinde hazırladığı Atatürk köşesi
Dağıldı mor krepon kâğıtları
Savruldu yurdunun dört bir yanına
Dağıldı, dağıldı ya Atatürk köşesi
Hesaplayamadıkları bir şey vardı kıskananların
onun sevgisini
Düşünememişlerdi mor krepon kâğıtlarının
çocukların eline geçeceğini

Eh, ne demeli

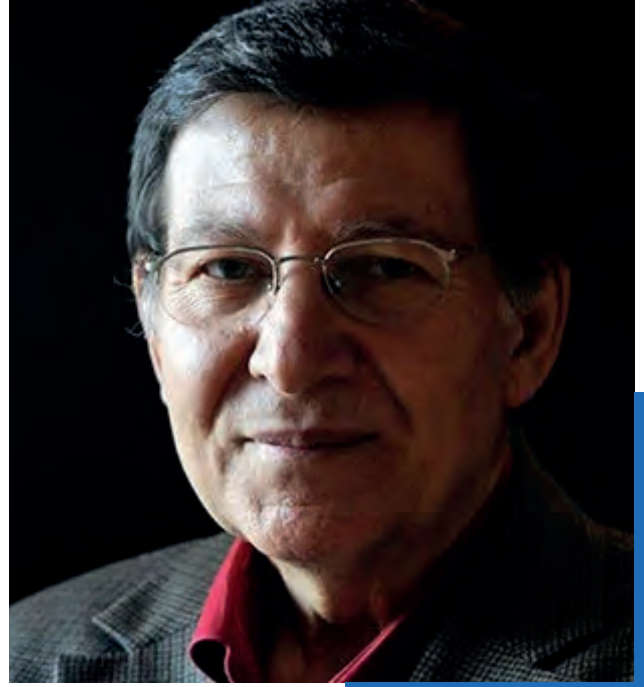
Takdiri ilahi

Mor krepon kâğıtlarını bulan çocuklar

Artık bütün yurttan

Bütün okullarda

Atatürk köşesi hazırlıyorlar

A. Kadir Paksoy

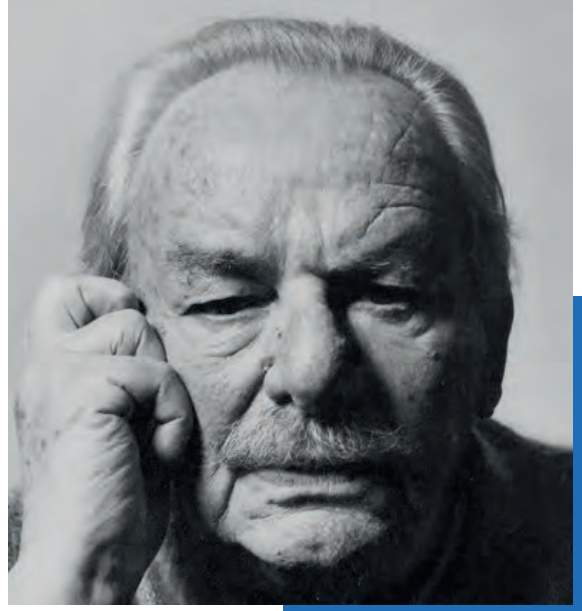
TÜRK ŞİİRİNİN SÖYLEN OZANI MELİH CEVDET ANDAY

-Günay Güner

Türk şiiri köklü bir kültürel tarihe dayanır. Bu tarihsel süreyi belirlemek güçtür. Aprın Çor Tigin'i biliyoruz ama bilmediğimiz ne adlar daha bulunduğunu kestirmek olanaklı. Türkçenin varsılığı kuşkusuz şiirle sınırlı değil. Masal, destan, hikâye, oyun geleneği ırmakça beslenerek akmış, yeni yazın dalı romanı da Atatürk Devrimiyle, Cumhuriyetle birlikte kısa sürede dünya ölçeğine yükseltmiştir.

Anılan devasa birikimin en önemli temsilcilerinden biri hiç kuşkusuz **Melih Cevdet Anday**'dır. Türk tarihinin kırılma dönemlerinin birinde, 1915 yılında doğdu Anday. Bağımsızlık Savaşı sırasında çocuktur. İstanbul'dadır. Öğretmen babanın tayiniyle Ankara yılları başlar. Özünü var edenlerdendir Anday. Yazın yaşamı 1936 yılında Varlık dergisiyle başlar. Ses, Yeditepe, Yaprak, Papirüs, Yeni Dergi, Yeni Ufukla, Soyut, Dönem, Ataç, Yön dergilerinde şiirleri, yazıları yayımlandı. Düşüncesi nedeniyle Demokrat Parti'nin hışmına uğradı; işlerden çıkarıldı. Nadir Nadi'nin çağrısıyla 1960 yılından başlayarak 1993 yılına kadar Cumhuriyet gazetesinin ikinci sayfasında yazdı ki bu yazılar bir okuldur. Gazeteyle özdeşleşti. Hem de ne özdeşleşmek... Aydınlanma, Türk Devrimi, Dil Devrimi, sanat, yazın, şiir, oyun, resim, kültür, eğitim, mimarlık, kentlilik... Cumhuriyet gazetesinin bayraklaşmasında büyük katkısı vardır (Saçlıoğlu, 2003).

Ankara'da, Gazi Lisesi'nde okurken Orhan Veli Kanık'la, Oktay Rifat'la dost olur. Hani denir ya, içtikleri ayrı gitmez. 1941 yılında eksi takur tukur şiire tepki olarak *Garip* adlı şiir kitabını yayımlarlar. Meğer halk böylesi bir şiiri beklermiş; alabildiğine yankılanır. Aralarında uzlaşma gereğince yalnızca Orhan Veli Kanık'ın adıyla çıkan kitap, halkın gündelik dilini benimser. Bu Birinci Yenidir aynı zamanda ama "Garip Şiir" akımı diye bilinir. Tartışmaların dinmesinin ardından akımdan ilk kopan Melih Cevdet Anday olur. Başta dostça tepki gösteren Kanık ile Rifat da şiir anlayışlarını değiştirirler.

Melih Cevdet Anday

Anday askerlik görevinin ardından, Hasan Âli Yücel'in çağrısıyla Neşriyat Müdürlüğünde, Tercüme Bürosunda çalışmaya başlar. Kendisi ve diğer yazarlar maaş almazlar; gönüllüdürler. 1939 yılı Neşriyat Kongresiyle kurulan birimde sürekli çeviri yaparlar, dünya yazınının başyapıtlarını Türkçemize kazandırırılar. Yaklaşık beş yüz Doğu-Batı klasik yapıtı yayımlanır ve eşzamanlı olarak köy enstitülerine de ulaştırılır ve bu okullarda tutkuyla okuyan öğrenciler bu yapıtlar üzerine sunumlar yaparlar.

Anday'ın yaşamı görkemli bir özgünlük, eşsiz bir yaratı başarısıdır. Hemen her yazın türünde yazdığı yapıtlar birbirinden üstündür. *Rahatı Kaçan Ağaç* (1946), *Telgrafhane* (1952), *Yan Yana* (1956), *Kolları Bağlı Odysseus* (1963) -ki *Garip* sonrası ilk şiir kitabıdır, *Aylaklar* (1965), *Mikado'nun Çöpleri* (1967), *Gizli Emir* (1970), *Göçebe Denizin Üstünde* (1970), *İsa'nın Güncesi* (1974), *Raziye* (1975), *Teknenin Ölümü* (1975), *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* (1981), *Tanıdık Dünya* (1984), *Güneşte* (1989), *Yağmurun Altında* (1995), *İçerdekiler...*

İşler ve Günler düzyazı şiiri dilin mantığını da içerir. Türkçenin özleşmesinde, gelişmesinde emeği büyük olan Melih Cevdet Anday şunları söyler:

“Gerçekten de Türk dili, değişmeyen, saflıklarını koruyan köklerin sağma, eklerin, takıların sıra ile dizilmeleri sonucu, pek uyumlu, pek tutarlı bir görünüm koyar ortaya. Bunun incelenmesi hem zevk vericidir, hem de hayranlık uyandırıcıdır. Bunda belki de sayın dinleyiciler, dilimizin arılığını, saflığını koruması da etkin olmuştur. Tarihinin birçok döneminde, aydınları onu yüzüstü bırakmışlardır çünkü, başka dillere, birtakım yabancı dillere gönül vermişler, böylece Türkçeyi koruma işi halka, halkın sözcülerine, ozanlarına düşmüştür” (Anday, 1975a).

Aylaklar'da dönem 1940'lı yıllar olmalı. II. Abdülhamit döneminden, Sultanın eczacıbaşlarından Şükrü Paşanın kızı Leman Hanım, eşi Davut Bey, arkadaşları İttihatçı Dünder Bey, Damat Galip Bey, torun Av. Muarrem Bey, genç Şükrü Bey, Nesime Hanım, gelin Ayla Hanım, teyze Mürşide, hizmetçi Melahat üç katlı, on sekiz odalı konakta yaşarlar. Hiçbiri çalışmaz. Aylaktırlar. Müthiş bir yozluk, düşkünlük içindedirler. Sonunda alacaklılar köşke el koyar ve yıkarlar. Galip Beyin öngörüsüyle miras bıraktığı apartmandaysa sonunda kimse kalmaz...

Gizli Emir'de adeta Godot'yu bekleyen bir toplum alaycı dille anlatılır. Semboliktir. 12 Mart 1971 faşizmi romanın yakıcı izleğini daha çok duyurur, haklı karşılığını artırır. Günümüzü bile düşündürür.

Raziye için düzyazı şiir dense yeridir. Kıyı, gözlerimizden sızan denizin parıldaayan ısıltısı, Raziye'nin dirimi, denizle bütünleşen sevdalı teni...

Takma adlarla, kimi zaman da başka yazarla ortak yazdığı romanlar var ki Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinde tefrika edilmiş bu romanlar yitmiştir. Gazete koleksiyonlarından gün ışığına çıkarılmayı bekler.

Anday, 1982 yılında Çağdaş Eleştiri dergisinde şiirde akıl, düşünce, söylenbilim için “bahane” dese de (Kayıran, 1994: 57) şiirini bu denli güçlü, imge yoğun kılan düşün kaygısıdır. Yine bir söyleşide şunları der:

“Şiirde ‘düşün’ün yerini ‘bahane’ diye göstermenin nedeni öz-biçim ilişkisine kendimce bir açıklık getirmek için bir girişimdi. Düşün şiirin içine yerleşmez, ona egemen olmaz; ancak onu çok

yukarılardan yönlendirir; çoğu zaman duyumsanmaz bile. Şiirin özü biçiminden başka bir şey değildir.

(...)Kişi ve özellikle şair kendisini sürekli aşmak durumundadır. Araştırmacılığı gerektirir bu durum, Evet, şair tıpkı bilim adamı gibi, alanını sürekli araştıran ve aşan bir kişidir” (Anday, 1994: 28).

Rahatı Kaçan Ağa, Yan Yana Anday'ın Garip dönemi içinde sayılan kitaplarıdır ama bu koşutlu kurma çabası pek de doğru değildir. Apayrı bir değişim ve gelişim sözkonusudur. Çok sözü edilen “Tohum” şiiri Rahatı Kaçan Ağa'tandır:

Dörtnala haberci ilkyazdan/Aşağıdan inceden beyazdan/Dumanı tüten sıcak tohum/Dolan kara toprağı dolan/Ulaş yeryüzüne ak tohum/(...) Kim bilecek... Kapalı kutu/Ama bulut, yağmur bulutu/Gelir kararır nerdeyse/Tohum altta nefes nefese/Kulağı gökgürültüsünde.

Anday'ın Telgrafhane şiiri aydın bilinci, ahlakı ve sorumluluğunun dinmeyen çağrı çanıdır. Bir telgrafhanedir; sürekli iletir, sürekli alır. Aydın için rahat an yoktur. Huzur yoktur.

Tanıdık Dünya kitabında Abidin Dino'nun da desenleriyle Türk halkbilimini, Karacaoğlan'ı başat kaynak alır. Akan zaman, duran zaman tümcesinde de görüldüğü gibi, zaman görelisi olduğu denli belirsizdir. Tarih, söylenbilim de öyle. Metin Cengiz, Anday şiir ve düşüncesinin güncel olanla bilinçli ilgisizliğini, kayıtsızlığını tartışıp eleştirmesinin ardından şu gerçeği vurgular:

“Anday kendi şiirinin damarını olması gerektiği şekilde yakalamış, bunu şiirini ağırlıkla (Garip sonrası şiiriyle) tarihselleştirmekte bulmuştur. Güneşte adlı kitabıyla tarihin dışına çıkarak aynı şeyin yapılabileceğini kendisi de göstermiştir” (Cengiz, 1994: 59).

Melih Cevdet Anday, şiirimizin kazıbilimcisidir. Antikitedir, tarihtir, yarındır. Bugün geçmiş, geçmiş bugündür onun şiirinde Zamanlar üst üstedir, yan yanadır. Zaten zaman nedir ki? “Akan zaman, duran

Zaman.” Zaman diye bir şey var mı? Zaman yaşsız deniz mi yoksa? Onun büyük şiirinde bir andır *Teknenin Ölümü*:

Bir tekne her zaman düşüncelidir. / Bizimle demirledi gece. / Karaya çıktı tayfalarım uyuklu / Pruvamda çok acaip bir yıldız / Konmak istercesine gider gelir, / Suları budanmış bir yolculuğu / Sürdürmek isterdi kendince.

Anday'ın denemeleri, gezi yazıları dünya ölçeğinde değere sahiptir. Onun sanatı evrensel uyumun ortak kaygıları ve ortak güzelduyusu (estetik) için yön oluşturur. UNESCO'nun yayın organı Courrier dergisi, 1971 yılında onu Cervantes, Dante, Tolstoy, Unamuno, Seferis ve Kawabata düzeyinde bir edebiyat adamı olarak gördüğünü açıklamıştır.

İlerlemeyi ilke olarak benimser. O, döneminin ve toplumundan sorumlu, gerçek bir aydındır. Melih Cevdet Anday sanat-gelenek ilişkisi üzerinde sıklıkla durur. Onun sanatında geleneği, güzel olan adına çağımıza sızıp ulaşabilmiş duyarlıklarla ilgilidir. Özellikle mitolojik evrensel temalar bir araçtır. Anday mitolojisinin yanı sıra, daha sınırlı da olsa folklorik kaynaklardan da yararlanılmıştır.

“Yörük Mezarlığı” şiirinde ise önceki özgür göçebelik günlerine dair özlem şiirleştirilir.

Geleneksel zaman başka bir biçime giriyor, hatta yok oluyor. Anakronik bir geçmiş, giderek zamansız bir geçmiş bütünü ortaya çıkıyor. Bu geçmişteki bir sıra olaylardan kuruluş bir zincir değil, bütün bu olayların iç içe girdiği eşzamanlı bir imge yapısı yaratılıyor.

Akhileus'un, Diomedes'in, Menelaos'un, Agamemnon'un, İskender'inatlarıyla yana yana gelir Hz. Ali'nin Döldöl'ü, Köroğlu'nun Kır At'ı.

On iki bölümden oluşan bu uzun şiirde, genellikle ve yer adlarıyla imgeleşen bir göçerlik ve özgürlük bağlantısı (izleği) sürdürülür. Geleneksel atmosfer at, dağ, seher, lale, sümbül, hüma, tüfek, türkü, zülûf, dua, gam, çul, yanık, yazma, semah, kuğu, turna, han, libas vb, kurulurken; kömür gözlüm, hüma kuşu, yalan dünya, seher yıldızı, ince bel, türkü çağırmak, buğday beniz, zülfü dolaşık gibi özellik taşıyan sözcüklerle yerel motif pekiştirilir. Ayrıca doğrudan Karacaoğlu'dan alınan dizeleler vardır. “Üç derdim var ayrılmaz / Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm...”

Geçmiş Anadolu kültürü, Batı kültürüyle bir senteze ulaştırmaktır önemli olan. Melih Cevdet Anday bu yaklaşımını somutlaştırırken şöyle yaklaşır. Ulusallık, evrensellik değişmez kavramlar değildir, boyuna yorumlanır ve boyuna değişirler. Bunun da itici gücü yaratıcılıktır. Ulusallığa evrensellikten varılır.

Annabel Lee, Edgar Allan Poe'nun bir sevda şiiri. Poe'nun öykülerindeki gerilim bu şiirine bile sinmiştir. Melih Cevdet Anday öyle çevirir ki Türkçeye birçok gencin şiire bu çevirinin etkisiyle yöneldiğinden kuşku yok.

Çeviri demişken Enis Batur fal-şiir bağı üzerine yazısında Anday'ın zaman anlayışına getirir sözü:

“Çorak Ülke'nin Madam Sosostiris'i, 'şu inciler onun gözleriydi bir zamanlar' diyerek dibe dalar geçmişte. Hemen ardından 'suda ölümden sakın' diye ekleyecektir. Eliot'un şiirini Troya Önünde Atlar'ın çekirdeğine yerleştiren Melih Cevdet Anday, 'Fal' başlıklı V. bölümde 'boncuk' ile boğulmuş geçerken Fırat'ı kümeleriyle ortaklığı kurar. (...)Melih Cevdet geçmiş ile gelecek arasındaki farkı bir 'göz kırpma' süresine indirir” (Batur, 1994: 17).

Anday, Tomas Transtr  mer'le, Philippe Soupault'la dosttur.   eviriler,   iirler...

Anday'ın oyunları insanlık durumlarını simgeleştirir. Klasiklerin tadı vardır o yapıtlarda. Tartışma, etkileşim, savlar... *Mikado'nun çöpleri,    erdekiiler...* (Urlu, 2020).

Pablo Neruda, Anday'ın şiirlerini okuduktan sonra duyduğu hayranlığı şöyle dillendirir:

“Nâzım Hikmet'ten sonra çok büyük bir Türk   airi daha buldum. Bütün gece gözüme uyku girmedir” (Oral, 2008).

Anı   iiri Rozenbergleri Türk   iirinde de ölümsüz kılma  tır.

bir çift güvercin havalansa/yanık yanık koksa karanfil/değil bu anılacak şey değil/apansız geliyor aklıma//neredeyse gün doğacaktı/herkes gibi kalkacaktınız/belki daha uykunuz da vardı/geceniz geliyor aklıma//sevdiğim   i  ek adları gibi/sevdiğim sokak adları gibi/bütün sevdiklerimin adları gibi/adınız geliyor aklıma//rahat d   eklerin utanması bundan/  p    rken bu dalgınlık bundan/tel örgünün deliğinde buluşan/parmaklarınız geliyor aklıma//nice aşklar arkadaşlıklar gördüm/kahramanlıklar okudum tarihte/  a  ımaza yakışan vakur, sade/davranışınız geliyor aklıma//bir çift güvercin havalansa/yanık yanık koksa karanfil/değil unutulur şey değil/çaresiz geliyor aklıma.

Asker ağabeyi denizaltının vurulması sonucunda   ehitler arasındadır. Hiçbir umut kalmamıştır artık. Çanakale'den birliğine dönerken Anday, atı onun kederini, ağladığını anlar. Atının derdini anlayıp paylaşması onu çok etkiler. O günden sonra atların değeri daha bir artar yaşamında, anlam dünyasında.

Melih Cevdet Anday Ada g  m  tl    nde toprağa verilecektir. G  m  tl     birden birkaç at girer. Tela  lırdırlar... Ko  ar giderler...

Kaynaklar

Anday, Melih Cevdet, *Aylaklar, Varlık*, 1974.

_____*Dilimiz   st  ne Konuşmalar*, Türk Dil Kurumu, 1975a.

_____*Teknenin   l  m  *, Sander, 1975b.

_____*Raziye*, Hürriyet, 1980.

_____*  l  ms  zl  k Ardında Gılgamış*, Adam, 1981.

_____*Tanıdık Dünya*, Adam, 1984.

_____*“Melih Cevdet Anday'la Söyleşi,” Sombahar der., Mayıs-Haziran 1994.*

_____*Gizli Emir*,     Bankası, 2007.

_____*Mikado'nun    pleri*, Everest, 2022.

Batur, Enis, “  ir ve Fal: Bili Denklemleri,” *Sombahar der., Mayıs-Haziran 1994.*

Cengiz, Metin, “Anday   iirine Genel Bir Bakış ya da Anday   iirinde Tarih ve Kültür,” *Sombahar der., Mayıs-Haziran 1994.*

Kayran, Yücel, “Melih Cevdet Anday'ın şiirine Bir Giriş Denemesi,” *Sombahar der., Mayıs-Haziran 1994.*

Oral, Haluk, *  ir Hik  yeleri*, T.     Bankası, 2008.

Saçlıoğlu, Mehmet Zaman, *A'dan Z'ye Melih Cevdet Anday*, YKY, 2003.

Urlu, Esin, “Değerler Eğitimi Bağlamında Melih Cevdet Anday Oyunlarının   ncelenmesi,” 2020.

Günay Güner

BABAM, CEYHUN ATUF KANSU

-Işık Kansu

Babam Ceyhun Atuf Kansu kendini anlattığı bir söyleşmede, “Apaçık benim yolum” der, “Siz çıkmaz diyebilirsiniz bu yola. Ozan saymayabilerseniz beni. Ben ozan olduğumu biliyorum. Seviyorum işimi. Bahar rüzgarını yazdım lise sıralarında.”

Nasıl yazmış bahar rüzgarını?

Açalım Gazi Lisesi öğrencilerinin çıkardığı 15 Ocak 1938 tarihli Filiz dergisini, okuyalım, 18 yaşını sürerken yazdığı o ilk şiirini...

Gönlümden taşsın gelsin

Başımdan aşsın gelsin,

Yari dolaşsın gelsin,

Gelsin bahar rüzgarı.

Beni alıp götürsün,

Önüne alsın sürsün,

Desin ben kadar hürsün

Desin bahar rüzgarı.

İçimde çalkalansın

Hayallerimde yansın

Dilimde yari ansın

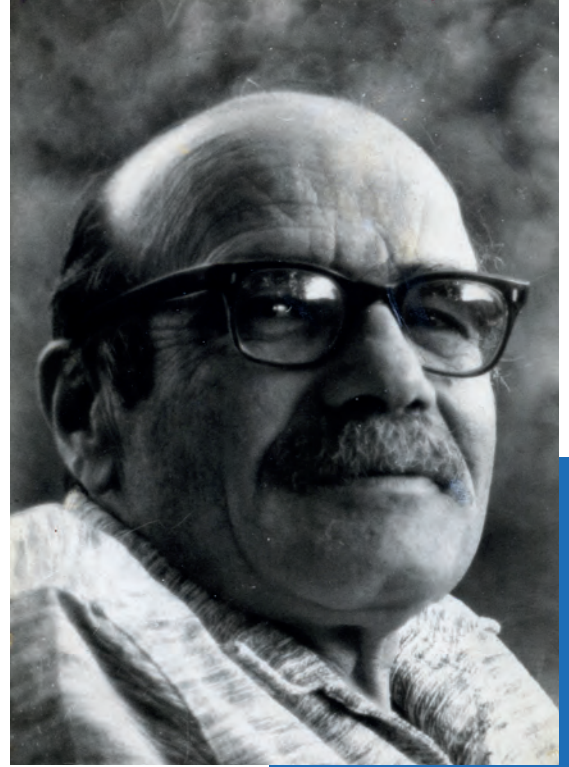
Taksın koluma kanat

Kanat yele rüzgar at

Yükselsin göğe kat kat

Varsın bahar rüzgarı.

Devam edelim söyleyişine:

Ceyhun Atuf Kansu

“Bir Çocuk Bahçesi’ndeyi yazdım. Öğle yemeğini yazdım. Çocuklar Gemisi’ni yazdım, düşlerimle dolu baştan başa. Şimali Şarkıye Doğru’yu yazdım. Dünyanın Bütün Çiçekleri’ni, Saz Şairi’ni yazdım. Eflatunun Bahçesi’ni yazdım, Haziran Defteri’nde. Halka Bakan’ı, Orta Anadolu’yu, Dağ Türküleri’ni yazdım.”

Söyleyişinde söz etmiyor ama, Seyran kızı yazmış, bir köy hekiminin akşamını yazmış, Muskalı Satı’yı yazmış, zulüme ok atan Giyom Tel’i yazmış, atom bombasında çekik gözleri yanan Japon kızı Akihiro Takaşi’yi yazmış, Mangaldağı’daki dumanı yazmış, Finlandiya’nın orman köylerini yazmış, Bursa ipeğini yazmış, uyuyan güzel anneyi yazmış...

Ulusal kurtuluşun gülle simgelenen bağımsızlığını, aydınlanmanın erdemli adımlarını yazmış.

Şöyle diyor:

“Göçemiyeceğimiz son yurdu nasıl kurtardığımızı yazdım, Sakarya Meydan Muhaberesi’nde, geze geze, tepelere çıka çıka, o adı güzel köyleri seve seve yazdım o destanı. Tükenmedim de. Yaşanılacak bir yurt haline gelsin diye Anadolu, birbirimizi sevelim, birbirimizi tanıyalım, birbirimize bağlanalım, birbirimize saygı gösterelim diye yazacağım durmadan.

Seher kuşları gibi kardeşliği, özgürlüğü söyleyeceğim, en güzel vakitlerde.

Deyin ki, ben Manyas Gölü’nde bir balığım, Koroğlu Dağları’nda bir çam ağacıym.

Halkın dili ile sevinçlerini sevinçlere, dertlerini dertlere bağlayarak yazıyorum. Ben aşkların, isteklerin dileklerin ozanıym.

Gerçek şiir orada, halktadır diyorum.”

Oğlu olarak bana babamı soracak olursanız...

Çevremiz ne kadar kalabalık olursa olsun, uçsuz bucaksız evren içinde yalnızız, yapayalnız.

Çaresizliklerde yalnızız, ölüme yuvarlanışta da...

Anne ve baba ölümleri, bir yanımızın yitip gitmesidir sanki. Yalnızlığımızı çoğaltır, ölüme koşuyu hızlandırır bir bakıma.

İçte bir sızı, bir ırmak gözesi gibi kaynar durmadan, ıgıl ıgıl, içten içe akar.

Dinmeyen bir özlem.

Lafta kalmayıp bir imle açıklasam bu duyguyu, ne demeliyim?

Gurbet vurgunu mu demeliyim? Geçip gidene ağıt mı?

Ağıt demişken...

Babamın Şeker Şirketi’ndeki masasında duran sümenin içinden, bir kitabın düzeltmelerinin yapıldığı basılı bir küçük kağıt parçasına el yazısıyla (dolma kalem kullanırdı, o yüzden parmakları mürekkep lekeli olurdu çoğunluk) not aldığı bir şiir taslağı bulmuştum. Altında 2 Mart 1976 tarihi vardı. Ben üniversitede okuyordum: Gençlik Türkiye’de ters giden işlere baş kaldırıyordu ve neredeyse her gün bir genç fidan, aydın, kardeş, baba ya da anne çatışmalarında, saldırılarda toprağa düşüyordu.

Şiir taslağı işte o ölümlü ortamda yazılmıştı.

Bugün

Sıra geldi, vade yetti

Devrimde ağıt yoktur

Ama ağlar babasına

Kurşun yarasına

Akıtır göz yaşlarını.

Babam olsaydı, o engin hoşgörüsü ile bugünü nasıl anlatırdı? Okuruna, çocuklara, halka nasıl anlatırdı?

Sanırım yine gerçeği duyguyla damıtıp anlatırdı. İnce bilinçle anlatırdı. Bal gibi, süzdüre süzdüre anlatırdı. Türkçe’nin hasıyla anlatırdı.

Benim kızım, akademisyen. Yüksek lisansını, İtalyan faşizmine karşı verdiği savaşım nedeniyle cezaevinde çürütülen düşünür Gramsci'nin tezleri üzerine yaptı. Geçenlerde dedesini şöyle tanımladı bana:

"Baba, dedem Gramsci'nin ifadesiyle bir organik aydın."

Kızımın "organik aydın" tanımından anladığım; toplumla iç içe, onun duygu ve davranışlarını akılcı yöntemle yönlendiren, düşünsel kuramda ve olup bitenlere bakışta soyut değil somut, gerçekçi. Düşüncesi ile yaşamını birleştiren. Donuk, yapay değil sahici.

Nasıl bir dünya düşünüyorsa, duyguları neyse onu yaşamında uygulayan ve tüm bu birikim ve tutumunu içtenlikle bağlı olduğu yurdunun insanları ile kuşak aşkın çocuklarına da aktaran.

Bugün ne derdi sorusuna yine dönecek olursak...

Yaşadığında ne kadar tazeyse şiirleri, o kadar güneş sinmiş olurdu bugün. Ne kadar karmaşık görünse de kara yüzlü gece, yine dolunayla ışırdı.

Bilirim ki, babalarının kokularını hiç unutmaz çocuklar.

Babaları gibi yaparlar, baba olduktan sonra da...

Bozkırda, mor-pembe süpürge otları, sarışın çakır dikenleri arasından belli belirsiz ilerleyen, zorlu, ama sonunda mutlaka ulaşmak istediğin yere çıkaran alçakgönüllü keçi yollarını öğretmişti babam bana.

Ben de öyle yaptım, yapıyorum...

Işık Kansu

SELÂMA DURSUN BÜTÜN ÖLÜLER

-*Günel Altıntaş*

Dağlarca'ya dardı bu dünya
sözcük sözcük, imge imge genişletti bu yüzden
ufkunu
şiiir ve dünyanın

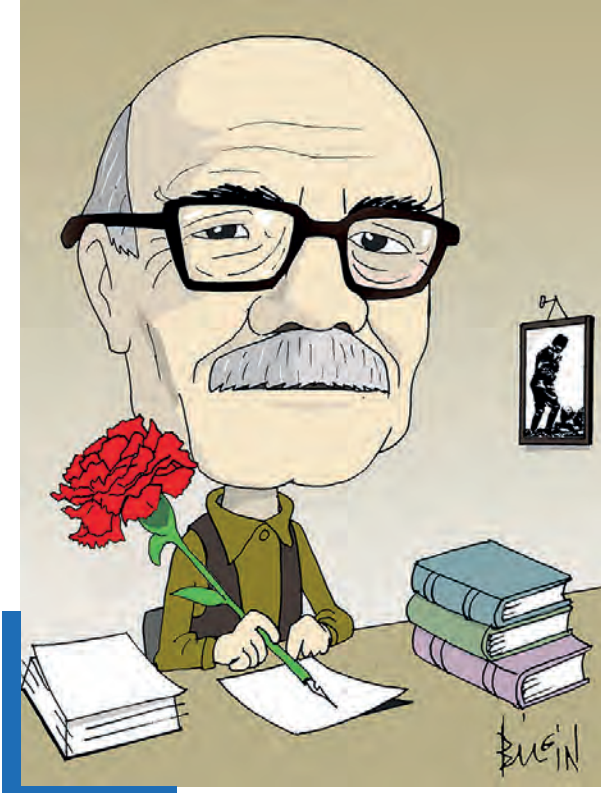
Sözcüklerin bir ağırlığı vardı ona sorarsan
tüy gibi hafif, rakkase gibi oynak
olmalıydı sözcükler
dizelerde

“Çağlar” diyordu, “çağlar
ozanlarıyla adım atar
her yüz yılda bir”
ve inanıyordu
adımı olduğuna
20. yüzyılın

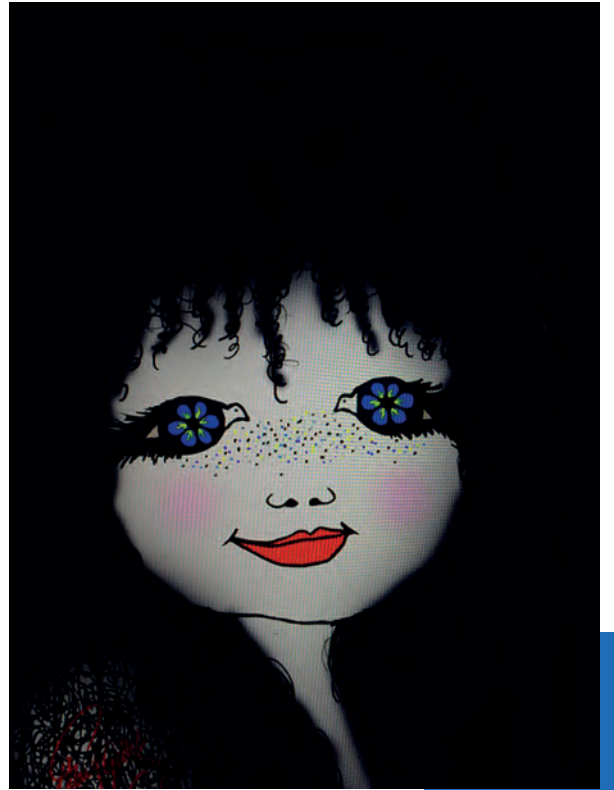
Yediveren bir gül gibi doğurdu şiirlerini
şiirleri de onu

Askerdi her zaman
Yüzbaşılıktan ayrıldı
general olarak öldü

Selâma dursun bütün ölüler

Mustafa Bilgin - Ceyhan Atuf Kansu

Çizer: Tülay Çellek

ŞAİR ECE AYHAN SOKAĞI

-Adem Turan

1.

Bu sokak bize yeter *abiler*;
Kapılar çok renkli ve cümbüşü bol
Bir de padişah faytonu olsun yanında
Aynalı Çarşı'dan taa *kınar hanım'ın*
denizlerine kadar süzülüp akan.

Daha ötesi yok bunun,
Yok ateşimizi alıp uçuracak bir Kafdağı Anka'sı
Bu benim yosun tutmuş gövdem çünkü
Bu güneyli duruşum, görüyorsunuz,
Fazlaca yorgun bugünlerde!

Tombalacı Ceylan, komiserin odası ve radyodan yayılan mahur bir klasik
Kırtasiyeci oğlan her şeyi biliyor aslında, *Melâhat'ı* ve başka şeyleri de, ihtimal.

2.

Sokağımızın resmini ne zaman çizseniz çocuk gözlerine – ağlayan
Pencere pervazlarını ve çivit mavisini hep unutuyorsunuz, neden?
Ol cemaliniz, Galata'yı yekten arşınlarken gülmeyi unutmuş
Gibi aydınlatmıyor artık karanlığımızı tuttuğunuz meşale.

3.

Topuklarına bastığınız iskarpinler, o afili yürüyüşler, *külhani* duruşlar
Sokağımız on numara harbiden, bizim muhibbânınsa yoktur haberi bundan.

4.

(Sokak ben geldim geleli
Sende bir güzel güller açıyor
Ben o güllere senden habersiz
Gecenden ve gündüzünden habersiz
Yalınayak çocukları da ekliyorum)

5.

Sonra çekilip bir köşeye, uzun mu uzun
İki el veda mektubu yazdım *Melahat'a...*

BİR ŞAİRİN MATEMATİK DEFTERİ

-İbrahim Eryiğit

Öğrencilerin çoğu bir gün mutlaka aynı soruyu sorar: “Matematik günlük hayatta ne işimize yarar?” Bu soru ilk bakışta masum görünür. Ama aslında insanın, içinde yaşadığı düzeni fark edemeyişinden doğar. Bir balığın denizin içinde yüzüp de “Su ne işimize yarar?” diye sormasına benzer biraz. Çünkü insan bazen en çok içinde bulunduğu şeyi göremez. Sürekli temas ettiği şeyler görünmezleşir; tıpkı havanın, zamanın, sessizliğin ve matematiğin görünmezleşmesi gibi. Divan şairi Hayâlî, yüzyıllar önce bunu bir dizeye sığdırmıştı: “O mâhîler ki derya içredirler deryayı bilmezler.” (O balıklar ki denizin içindedirler, denizi bilmezler.)

Gerçekten de insan, çoğu zaman içinde yaşadığı düzenin farkına varamaz. Oysa matematik yalnızca sınıf tahtalarında duran soğuk sembollerden ibaret değildir. Matematik; bir yaprağın damarında, gökyüzünün sessiz eğiminde, yürüyen bir insanın ritminde, kalbin atışında, geceyle gündüz arasındaki değişimde saklıdır. Bir çocuğun attığı topun havada çizdiği eğri, bir köprünün ayakta duruşu, bir kuş sürüsünün gökte tek bir beden gibi yön değiştirmesi, yağmur damlalarının cama bıraktığı aralıklar, hatta bir şiirin kendi içinde kurduğu ritim bile biraz matematik taşır. Çünkü matematik, yalnızca sayıların bilimi değildir. O, ilişkilerin dilidir. Neyin neye nasıl bağlandığını anlatır.

İnsan çoğu zaman matematiği yalnızca işlem sanır. Toplama, çıkarma, çarpma... Oysa matematik bazen bir düşünme biçimi, bazen bir bakış açısı, bazen de evrenin kendi kendine konuşma şeklidir. Sayılar yalnız değildir; birbirlerine yaklaşır, uzaklaşır, çoğalır, bölünür, dönüşürler. Tıpkı insanlar gibi. Bir denklem çözülürken yalnızca bilinmeyen bulunmaz; aynı zamanda karmaşanın içindeki düzen görünür hâle gelir. Bir grafik çizilirken yalnızca çizgi oluşmaz; değişimin izi ortaya çıkar. Bir özdeşlik açılırken yalnızca parantezler dağılmaz; saklı duran ilişkiler görünür olur. Belki de bu yüzden matematik, sandığımız kadar katı değildir. Sessizdir sadece. Kendini bağırarak anlatmaz. Onu anlamak için

bazen yavaşlamak, dikkatle bakmak gerekir. Çünkü matematik, evrenin görünmeyen iskeletidir. Hayat onun dışında değildir. Hayat, matematiğin içinde biraz dağınık durur.

Konu 1: ÖZDEŞLİKLER

Bazı şeyler zamanla değişir. İnsan büyür, şehirler dönüşür, sesler eskir, yüzler unutulur. Bir gün doğru bildiğimiz bir şey ertesi gün eksik kalabilir. Ama matematiğin derinliklerinde, bütün bu değişimin altında sessizce duran başka bir dünya vardır: Özdeşliklerin Dünyası. Orada hiçbir şey rastgele değildir. Her terim yerini bilir, her işaret kendi kaderini taşır ve her eşitlik, tekrar tekrar aynı hakikate açılır. Özdeşlikler matematiğin en sadık varlıklarıdır. Dün neydilerse bugün de odurlar. Çünkü özdeşlik, değişimin değil; hakikatin tarafındadır. Bir özdeşlik bazen şöyle konuşur insanın içinden:

Beni yanlış yazabilirsin

Üstümü çizebilirsin

Beni ezberleyip unutabilirsin

Ama ben yine aynı kalırım

Bu yüzden özdeşlikler aceleyi sevmez. Ezberlenmekten çok, tanınmak isterler. Çünkü matematikte en güvenilir şeylerden biri, tekrar tekrar aynı kalan şeydir. Bir parantezin içinde saklı duran şey yalnızca sayı değildir aslında. Orada bekleyen bir düzen vardır. Açılmayı bekleyen bir sessizlik, görünür olmayı bekleyen bir ilişki... Özdeşlikler, matematiğin hafızası gibidir; unutmayan, dağılmayan, her defasında kendine geri dönen bir hafıza.

İnsan ilk kez bir özdeşlikle karşılaştığında onu yalnızca işlem sanır. Oysa dikkatle bakınca şunu fark eder. Matematik burada yalnızca sonuç üretmez; ilişkileri görünür hâle getirir. Hangi terimin kiminle konuştuğunu, hangi işaretin hangi sesi değiştirdiğini, hangi karşılaşmanın iz bıraktığını anlatır.

Bir tam kare açıldığında, iki terim birbirine dokunur. Bir küp büyüdüğünde, sesler çoğalır.

Bir artıyla bir eksi yan yana geldiğinde, bazı terimler sessizce yok olur. Ve insan bir süre sonra şunu anlamaya başlar: Matematik aslında sessiz bir edebiyattır. Sadece kelimeler yerine semboller kullanılır. Özdeşlikler de bu sessiz edebiyatın en eski cümleleridir. Onlar değişmez; çünkü hakikat, kendini tekrar etmekten yorulmaz.

TAM KARE AÇILIMI: Sessizce Açılan Bir Kapı

$(a+b)^2$, kapalı bir kutu gibi susar

Tanıyınca açar içini, iki $a.b$ düşer ortasına

Her terim kendi yolunda yürür yine

Ama sonunda birbirine dokunur mutlaka

Matematik yüksek sesle konuşmaz

Çözümü, fısıldayarak anlatır insana

Bir parantezin karesi alınırken hiçbir şey kaybolmaz. Her terim önce kendisiyle yüzleşir, sonra ötekiyle çarpışır. Ve ortada mutlaka bir temas doğar: $(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$. Ortadaki $2ab$, iki farklı terimin birbirine iki kez dokunmasının izidir. Matematik burada küçük ama derin bir şey söyler: "Hiçbir karşılaşma iz bırakmadan geçmez." Ama ruh hâli değişirse, hikâye de değişir: $(a-b)^2 = a^2 - 2ab + b^2$. Eksi, sessiz görünür ama kendini mutlaka belli eder. Ortadaki terim başka bir sesle konuşmaya başlar. Çünkü dikkatli kişi işaretleri unutmaz.

Örnek: $(x+5)^2$ ifadesinin açılımını yapalım.

Çözüm: Bir parantezin karesi alırken acele etmeye gerek yoktur.

Önce ilk terimin karesi gelir: x^2

Sonra iki terimin çarpımının iki katı: $2 \cdot x \cdot 5 = 10x$

En sonda ikinci terimin karesi: $5^2 = 25$

Hepsini yan yana yazınca, $(x+5)^2 = x^2 + 10x + 25$ bulunur. Burada, ortadaki $10x$, iki terimin birbirine dokunmasının izidir.

☺**Sıra sizde:** $(x+5)^2$ ve $(2a-3b)^2$ ifadelerinin açılımlarını yapınız.

İKİ KARE FARKI AÇILIMI: Zıtların Sessiz Ayırılığı

$a^2 - b^2$ dışarıdan sessiz görünür

Ama içinde iki parantez saklar

Biri yaklaşıp, biri uzaklaşıp

Artıyla eksi kısa süre yan yana yürür

Sonra yollar ayrılır sessizce

$a^2 - b^2 = (a+b) \cdot (a-b)$ Ortadaki terimler birbirini götürür. Çünkü matematik bazen uzun konuşmaz; zıtlıkları erkenden ayırır.

Örnek: $x^2 - 49$ açılımını yapalım.

Çözüm: İlk bakışta yalnız görünür. Ama dikkatle bakınca, içinde saklı iki parantez vardır. Önce şunu fark ederiz: $49 = 7^2$ olup, ifade aslında, $x^2 - 7^2$ şeklindedir. Şimdi iki kare farkı özdeşliğini hatırlayalım: $a^2 - b^2 = (a+b)(a-b)$. Burada, $a = x$ ve $b = 7$ değerlerini, yerlerine yazarsak, $x^2 - 49 = (x+7)(x-7)$ bulunur. Artıyla eksi kısa süre yan yana gelir, sonra orta terimler birbirini sessizce siler. Matematik bazen en büyük düzeni, en kısa yoldan kurar ve burada sessizce şunu söyler: "Bazı zıtlıklar birbirini yok eder."

☺**Sıra sizde:** $a^2 - 81$ ve $9x^2 - 16y^2$ ifadelerinin açılımlarını yapınız.

ÜÇ TERİMLİ İFADENİN KARESİ: Kalabalığın İçindeki Düzen

$(a+b+c)^2$ kalabalık bir meydandır

Her terim önce kendine döner

Sonra ötekilere dokunur

Kimse yalnız bırakılmaz burada

Matematik bazen bir şehir gibidir

Herkes birbirinin içinden geçer sessizce

$$(a + b + c)^2 = a^2 + b^2 + c^2 + 2ab + 2ac + 2bc$$

Her terim önce kendi karesine dönüşür. Sonra diğerleriyle iki kez karşılaşır. Bu özdeşlikte yalnızlık yoktur. Her şey birbirine bağlıdır. Bu özdeşlik, hayatı andırır biraz da. İnsan sadece kendisinden ibaret değildir. Dokunduğu şeylerle büyür.

Örnek: $(x + y + 2)^2$ açılımını yapalım.

Çözüm: Bu açılım küçük bir kalabalık gibidir. Önce herkes kendi karesini alır: $x^2 + y^2 + 4$

Sonra herkes birbirine iki kez dokunur: $2xy + 4x + 4y$

Hepsini birleştirelim: $(x + y + 2)^2 = x^2 + y^2 + 4 + 2xy + 4x + 4y$

Düzenlersek: $x^2 + y^2 + 2xy + 4x + 4y + 4$ bulunur. Görüldüğü gibi, burada hiçbir terim yalnız bırakılmaz.

Sıra Sizde: $(x + y + 2)^2$ ve $(a + b + c)^2$ açılımını yapıp, $a = 1, b = 2, c = 3$ değerlerini yerlerine yazdıktan sonra, eşitliğin sağlandığını görünüz.

KÜP AÇILIMI: Gürültülü Bir Düzen

$(a + b)^3$ daha kalabalıktır

Sesler yükselir bu kez

Ortadaki terimler üç kez yankılanır

Matematik bazen fısıldamaz

Bazen de düzeni gürültüyle anlatır

$$(a + b)^3 = a^3 + 3a^2b + 3ab^2 + b^3$$

Küp açılımı gürültülüdür. Çünkü küp açılımı, kareden daha kalabalık bir dünyadır. Terimler çoğalır, birbirine daha çok çarpar ve sesler yükselir. Ortadaki katsayılar büyür. Ve eğer eksi olursa a ile b'nin arası,

$$(a - b)^3 = a^3 - 3a^2b + 3ab^2 - b^3$$

olup, işaretler sırayla değişir. Bir artı, bir eksi, yeniden artı, eksi. Matematik burada karardır: "Eksiysen, bunu sonuna kadar taşı". Katsayıları unutmayalım, işaret sırasını bozmayalım ve ortadaki terimleri eksik yazmayalım. Çünkü küp açılımı, hafızası güçlü bir yapıdır; eksikliği hemen fark eder.

Örnek: $(x + 2)^3$ açılımını yapalım.

Çözüm: $(a + b)^3 = a^3 + 3a^2b + 3ab^2 + b^3$ olduğunu biliyoruz.

Şimdi a yerine x, b yerine 2 yazarsak,

$$x^3 + 3 \cdot x^2 \cdot 2 + 3 \cdot x \cdot 2^2 + 2^3 \text{ olur.}$$

Adım adım ilerleyelim: $x^3 + 6x^2 + 12x + 8$

Sonuç: $(x + 2)^3 = x^3 + 6x^2 + 12x + 8$ bulunur.

😊 **Sıra sizde:** $(x + 2)^3$ ve $(3a - 1)^3$ açılımlarını yapınız.

İKİ KÜP TOPLAMI VE FARKI: Ayrılmak İsteyen Şeyler

$a^3 + b^3$ dışarıdan sakın görünür

Ama içinde ayrılma isteği taşır

İlk parantez konuşur yüksek sesle

İkinci parantez ise sırrını saklar

Matematik bazen benzer görünen şeylerin

Aslında ne kadar farklı olduğunu anlatır

$a^3 + b^3 = (a + b) \cdot (a^2 - ab + b^2)$
 $a^3 - b^3 = (a - b) \cdot (a^2 + ab + b^2)$ Buradaki en kırılğan yer ortadaki işarettir. Bir eksi unutulursa, bütün yapı çöker. Çünkü küp toplamı ile küp farkı birbirine benzer görünse de aynı ruhu taşımaz. Matematik burada insana şunu öğretir: "Benzer olmak, aynı olmak değildir."

Örnek: $x^3 + 8$ açılımını yapalım.

Çözüm: Önce şunu fark ederiz: $8 = 2^3$. Yani ifade aslında, $x^3 + 2^3$ şeklindedir. İki küp toplamı özdeşliği, $a^3 + b^3 = (a + b)(a^2 - ab + b^2)$ olduğundan, a yerine x ve b yerine 2 yazarsak, $(x + 2) \cdot (x^2 - 2x + 4)$ olup, sonuç, $x^3 + 8 = (x + 2)(x^2 - 2x + 4)$ bulunur. Ortadaki eksi unutulursa, bütün yapı bozulur. Çünkü matematik ayrıntıları sessizce ama dikkatle korur.

😊 **Sıra sizde:** $\sqrt[3]{a^3 + 64}$ ve $\sqrt[3]{125 + b^3}$ ifadelerinin açılımlarını yapınız.

Örnek: $\sqrt[3]{27 - y^3}$ açılımını yapalım.

Çözüm: $\sqrt[3]{27} = 3^3$ olup, ifademiz $\sqrt[3]{3^3 - y^3}$ şeklindedir. İki küp farkı özdeşliği,

$a^3 - b^3 = (a - b)(a^2 + ab + b^2)$ o l d u ğ u n d a n ,
 $a = 3$ ve $b = y$ değerlerini yerlerine yazarsak,
 $\sqrt[3]{27 - y^3} = (3 - y)(9 + 3y + y^2)$ bulunur ve sonuç,
 $\sqrt[3]{27 - y^3} = (3 - y)(9 + 3y + y^2)$ olur.

😊 **Sıra sizde:** $\sqrt[3]{a^3 - 64}$ ve $\sqrt[3]{216 - 8b^3}$ ifadelerinin açılımlarını yapınız.

İnsan özdeşliklerle uzun süre vakit geçirince, matematiğin aslında sandığı kadar uzak olmadığını fark eder. Çünkü hayat da biraz özdeşliklere benzer. Bazı karşılaşmalar iz bırakır, bazı zıtlıklar birbirini siler, bazı şeyler ise ne olursa olsun değişmeden kalır. Tam kare açılımlarında her terim mutlaka ötekine dokunur; tıpkı insanların birbirinin hayatında iz bırakması gibi. İki kare farkında artıyla eksi kısa bir süre yan yana yürür, sonra birbirini sessizce yok eder; bazı ayrılıklar da böyledir. Küp açılımlarında kalabalık büyür, sesler çoğalır, düzen karmaşanın içinden doğar; hayatın kendisi gibi.

Ve belki de özdeşliklerin en derin tarafı budur: Onlar yalnızca matematik öğretmez. Bakmayı öğretir. Bir ifadenin içinde saklı duran düzeni görmeyi... Karışık görünen şeylerin altında tekrar eden bir denge bulunduğunu fark etmeyi... Küçük bir işaretin bile bütün anlamı değiştirebildiğini anlamayı... Çünkü matematik bazen yüksek sesle konuşmaz. Bazen yalnızca bekler. İnsanın dikkatle bakmasını, yavaşlamasını, aynı eşitliğe tekrar dönmelerini ister. Ve insan en sonunda şunu fark eder: Matematik aslında soğuk değildir. Sadece duygularını sembollerle anlatır. Bir parantez açılır. Bir terim ötekine yaklaşır. Bir işaret yön değiştirir. Ve bütün bu sessiz hareketlerin içinde, görünmeyen bir ahenk doğar. İşte özdeşlikler, o ahengin tekrar tekrar kendini hatırlamasıdır.

İbrahim Eryiğit

DÜZELTME VE ÖZÜR

13. sayımızın içindekiler bölümünde İbrahim Eryiğit'in yazısının yazarı olarak Özlem Arslan adı yer almış, Ayşe Nehir'in şiirindeki "Metin Altıok" adı "Metin Altınok" biçiminde yazılmıştır. İlgili hatalar nedeniyle hem yazarlarımızdan hem de okurlarımızdan özür dileriz.

YAŞAMLA YAŞANMAMIŞLIK ARASINDA

-Kaan Eminoğlu

Siz bir İzmir görün
Bir kanıtınız olsun
Tanıklık edeceğiniz
Kısa geçen bir gün
Upuzun bir gece
Deniz gördüğüm
En güzel kördüğüm içinde

Siz bir İzmir görün
Burada tek Kaptan
Attilâ İlhan
Parça parça, bütün bütün
Necati Cumalı konsun düşünüşe
Sonra acı bir bütün
Basın yaranızın üstüne

Siz bir İzmir görün
Az biraz yürüyün
Tarık Dursun K.
Evi çok yakında
Duvarı tablolar
Erkut Abi daktiloda
Gizli bir anlaşma var sanki
Yaşamla yaşanmamışlık arasında

Siz bir İzmir görün
Gevrek alın, bomba yiyin, boyoz tadın
Tarihî asansöre binip son kez semtine uğrayın
Tanışmamız olmayı dilediğiniz o adın
Yine Yakın'a gidin, Tuğrul Abi masada
Uzatın ki suları dökülsün sözün
Acı topuklarınıza vursa da

Siz bir İzmir görün
Roman çocuklardan gül alın
Şarkılardan bir demet
Sigara dumanından halka yapın
Haydar Abi orada
Su gibi akarken şampanya
Herkesin dilinde bir dilek:
"Semtimize bile uğramasın ölüm"

Siz bir İzmir görün,
Onunla konuşun
Kısa olmasın ama
Çekiştirin tümceleri uzun uzun
Başınızı eğin ona, soru sorun:
Bunca düş bunca gülüş
Nasıl sığar
İçine bir ömrün?

KARAGÖZ EKONOMİ UZMANI

-Şermin Köksoy Dinç

Mart ayının dengesiz günleri nihayet geride kalmış, yerini nazlı edasıyla gelen nisana bırakmıştı. Şişkin cüzdanını kontrol eden Hacivat, paracıklarının kokusunu içine çekip semt pazarının yolunu tutmuştu. Varlıklı da olsa işini bilirdi. Paranın verdiği öz güvenle alışveriş yapmış, filelerini özenle seçtiği sebze ve meyvelerle doldurmuştu. Eve dönerken eski dostu Karagöz aklına gelmişti. Hem hal hatır sormak hem de yaptığı akıllıca alışverişi ballandıra ballandıra anlatıp biraz hava atmak niyetindeydi.

Karagöz'ün evinin önüne vardığında, elindeki dolu fileleri yere bıraktı. "Bu saatte hâlâ uyuyordur." diye mırıldandı. Miskin dostunu uyandırmanın yine bir yolunu bulmalıydı.

Aklına kurnaz bir fikir geldi. Sağ elini kulağına götürdü; pazarcı edasıyla bağırdı:

"Domaatees, bibeeer, patlıcaaaaan!"

Bu sesle sokaklar yankılandı ve sesi duyan Barış, şarkı yaptı. Fakat Karagöz'ün evinden çıt ses çıkmadı. Hacivat daha yüksek bir tonda devam etti:

"Tatlı pataatees, taze fasulyeee, dolmalık kabaaakk!"

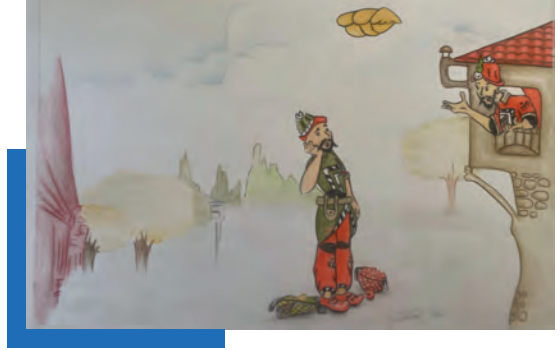
Karagöz'ün uykuya olan düşkünlüğünü iyi bilirdi Hacivat ama Karagöz kadar da inatçıydı. "Şimdi tam damarına basma vakti..." dedi içinden. Avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Çileeeek! Çağlaaa! Can eriiikk!"

İşte o an, Karagöz'ün evinden boğuk sesi duyuldu:

"Dur tablacı, duuuurrr!"

Can erik sözünü duyan Karagöz; uyku sersemliğiyle, üstü başı dağınık bir vaziyette apar topar pencereye gelmişti.

Karagöz'ü karşısında gören Hacivat'ın ağzı kulaklarına varmış, otuz iki dişi birden görünmüştü. Güneş ışığının vurmasıyla bir an altın kaplama dişi ışıldamıştı.

"Karagöz'üm, öğle-i şeriflerin hayır olsun!"

"Öğle yemeğinde şerefime havyar mı olsun?" Erik hayaliyle uykusundan uyanıp karşısında Hacivat'ı gören Karagöz bir an sinirlenmiş, havyarı duyunca gözü açılmıştı.

"Ne havyarı Karagöz? Rüyanda mı gördün?"

"Ayağını çek, üstüne bastın!"

"Hayır olsun, anlatsana."

"Evet, havyar olsun. Bugün ağzından bal damlıyor!"

"Rüyayı anlatacaktın..."

Karagöz, hararetli hararetli rüyasını anlatmaya başladı:

"Zenginlerin yaşadığı semtte, meşhur Elibol Lokantasındaymışım. Kocaman bir masaya oturmuşum. Şef garson geldi. Ne varsa donat masamı, dedim. Önden kelle paça çorbası, tuzlama, şırdan ve mumbar geldi. Ardından deniz ürünleri; istakoz, yengeç, karides tava, kalamar, midye dolması... "Havyar niye yok soframda?" diye garsona fırça attım. Adam utancından pancar gibi kızardı. Abi kusura bakma derhal getiriyorum, dedi. Gözüm de karnım da

doymak bilmiyordu. Hünkarbeğendi, içli köfte, taze fasulye, kabak dolması... Tatlılardan vezir parmağı, fıstıklı kadayıf, şöbiyet... Midemi yokladım; meyveler için hâlâ boşluk vardı. Garson servise ejder meyesiyle başladı. Hiç sevmem, geri gönderdim. Derken çağlaaa, çileeeek, can eriiik...”

Karagöz’de o an şafak attı. Gördüğü canım rüyadan uyandıran, bu ses olmuştu! Gözleri aşağıda, Hacivat’ın yere bıraktığı filelere takıldı. Can erikk, diye inledi. Ağzının suyu aktı. O an eskilikten gıcırdayan ahşap evin penceresinden zıplayıp aşağıya indi. Hacivat’a çok sinirlenmişti ama durumu fırsata çevirmek istedi:

“Madem rüyamda yedirmedin, şu erikten bir tane ver de hıncımı çıkarmayayım senden!”

Hacivat’ın cimriliği tutmuştu yine:

“Pazarda her şey ucuzlamış Karagöz’üm; sen de geç olmadan git, canın ne çekiyorsa al!” dedi.

Karagöz’ün cebinde beş kuruşu kalmamıştı. Hayatını çoğu zaman borçla, yoklukla sürdürüyordu. Hacivat’ın dolu filelerine bakıp kendi hâlini düşündü. İçinden, “Akşam pazarı kurulunca giderim.” dedi. “Tezgâhların altına düşenleri, ıskartaya çıkanları toplarım; nasılsa bir şeyler bulunur... Offf! İnsanın canı da hep yoklukta çeker böyle şeyleri...”

Bir ihtimal alabilir miyim, diye düşünerek eriğin fiyatını sordu Hacivat’a.

Meyve ve sebze borsasını yakından takip eden Hacivat:

“Şubat ayında 20.000 liraydı. Mart’ta 9.000’e düştü. Bugün ise kilosu 2.400 lira!” diye cevap verdi. Ardından, hangi tezgâhtan neyi kaçta aldığını, nasıl pazarlık ettiğini, esnafı nasıl ustalıkla ikna ettiğini anlatmaya koyuldu:

“Öyle bir pazarlık ettim ki... Kilosu 2.390 liradan tam iki kilo aldım!..” Hacivat konuştuğu Karagöz’ün sabrı tükeniyordu. Zaten oldum olası Hacivat’ın kendini övmesinden, bilgiç tavırlarından nefret ederdi.

Karagöz emekli aylığını düşündü. 20.000 lira alıyordu. Bir kilo turfanda erik parası... Hemen hesap kitaba başladı:

“Bir kiloda kaç erik vardır Hacivat?”

Şermin Köksoy Dinç

“Ortalama 100 tane vardır...”

Karagöz, cümlelerin devamını dinlemeden düşünmeye başlamıştı bile:

“Bir kiloda 100 adet varsa, tanesi 24 liraya gelir...”

Karagöz’ün kaş göz oynatıp parmak hesabı yaptığını gören Hacivat:

“Çok alacaksan senin için pazarlık ederim.” deyince Karagöz patladı:

“Yahu Hacivat! Sen benimle dalga mı geçiyorsun? Bu maaşla ben ne yapayım? Bir tane erik dahi almıyorum. Bir somun, Halk Ekmekte bile on lira!”

“Aman Karagöz’üm, sen de her şeyi abartırsın. İdare etmek lazım, tasarruf etmek lazım. Dış güçler, savaşlar, afetler olmasa enflasyon sifıra inecek. Bütün bu olumsuzluklara rağmen ekonomimiz gün geçtikçe büyüyor.”

Karagöz sinirli sinirli: “Büyüyen, benim arka cebimdeki delik!” dedi.

Hacivat Karagöz’ü sakinleştirmeye çalıştı. Kaderci bir ses tonuyla:

“Ah Karagöz’üm, sabret! Sabrın sonu selamettir. Her şeyin bir çaresi vardır.” deyince Karagöz atıldı:

“Var tabii! Ben de biliyorum!”

Karagöz’den bu cevabı beklemeyen Hacivat, merakla sordu:

“Hayırdır Karagöz’üm, neymiş o bildiğin?”

Karagöz bir anda ciddileşti:

“Ben artık ekonomi uzmanı oldum!”

Hacivat şaşkınlığını gizleyemedi:

“Aman Karagöz’üm, ne ara okudun da diploma aldın?”

Karagöz güldü:

“Diploma almak için okula gitmeye gerek yok ki! Hatta ekonomi uzmanı (ekonomist 😊) olmak için diplomaya da gerek yok...” Hacivat’ı, gözlerini iri iri açmış kendisini dinler görünce keyiflenmişti. Sözlerine devam etti:

“Maaşı alır almaz bir gün içinde nasıl eridiğini, yok olduğunu çözünce otomatikman uzman oluyorsun! Ben artık “Dar Gelirli Geçinme Profesörü Karagöz”üm!”

Hacivat, Karagöz’ün ciddiyeti karşısında gülmek için kendini zor tuttu. Diğer yandan eski dostuyla istediği sohbeti yakaladığının farkındaydı. Karagöz’le eğlenmeye bayılırdı. Yüzüne ve ses tonuna aynı ciddiyeti takınmaya çalışarak sordu:

“Peki profesör hazretleri, anlatınız bakalım. 20.000 lirayla nasıl geçiniyorsunuz?”

Karagöz, arkadaşının kinayeli ifadesini umursamadan parmaklarını saymaya başladı:

“Birinci kural; kemer sıkmak!”

Hacivat, “şaşırtıcı değisin” anlamında dudak bükerek:

“Evet, bilinen bir yöntemdir.” deyince Karagöz altta kalmadı:

“Ama ben işi ilerlettim. Sık sık artık delik açacak yer kalmamıştı kemerde. Ben de pantolonumun beline don lastiği geçirdim.”

Hacivat kahkaha attı:

“Peki başka?”

“İkinci kural; alışverişe tok gitmek!” Hacivat, bu da bilinen bir yöntem deyince Karagöz:

“Genelde aç olduğum için pazara neredeyse hiç gitmiyorum! Görmeyince canım da istemiyor!” dedi.

“Aman Karagöz’üm, bu yöntem biraz aşırı olmuş. Çoluk çocuk ne yapıyor aç aç? Hanım ne diyor bu işe?”

“Hanımın dırdırıyla, çocukların istekleriyle başa çıkmak ne mümkün? Ama uzman ekonomist olarak kitaplara geçecek bir çözüm ürettim. Bu yönteme bir de isim verdim.”

“Allah Allah, nasıl bir yöntemmiş bu?”

“ ‘Hayal boyu yemek’ yöntemi. ”

“Hayat boyu yemek, demek istedin herhalde?”

“Hayır Hacivat, basbayağı ‘hayal boyu yemek’. Bir de hep beni suçlarsın, lafları yanlış anlıyorum diye!”

Hacivat eleştiriye gelemezdi. Karagöz’e cevabı yapıştırırdı ama onun ne söyleyeceğini de merak ediyordu:

“Nasıl bir şeymiş bu ‘hayal boyu yemek’?”

“Öncelikle yemek öğünlerinin saatini belirliyorum. Yemek vakti gelince hanım sofraya bezini yayıyor yere. Üstüne siniyi koyuyor. Kaşık, çatal, bıçak ve herkes için birer bardak suyu da hazır ettikten sonra oturuyoruz sofraya. Ardından yemek istediğimiz yemekleri hep beraber hayal ediyoruz. Gel-sin kebablar, dolmalar, tatlılar... Karnımızı tıka basa doyurunca üstüne bir bardak su içiyoruz. Bedavadan karnımızı doyuruyoruz.”

“Aman Karagöz’üm, bu nereye kadar devam eder?”

“Memleketin gidişatına bakılırsa hayat boyu devam eder.”

Hacivat konuyu geçiştirdi:

“Diğer kurallarınız neler sayın ekonomist?” Karagöz saymaya devam etti:

“Üçüncü kural; elektrik tasarrufu!”

Hacivat merakla:

“Bu tasarrufu nasıl yapıyorsunuz?”

“Faturaları ödeyemeyince kendiliğinden tasarruf ediliyor zaten. Çamaşırları, bulaşıkları hanım elinde yıkıyor. Evi çalı süpürgesiyle süpürüyor. Başlangıçta çok kızılıyordu bana. “Anamın sözünü dinlemedim de senin gibi bir çulsuza vardım...” diye başımın etini yiyordu. İş yaparken beni gördü mü eline ne geçirirse fırlatıyordu kafama...” Karagöz bir an durup kıs kıs güldü: “Gerçi lambalar yanmadığı için karanlıkta ıskalıyordu çoğu zaman... Derken mumun romantizmini keşfettim.”

Bak seen, dedi Hacivat. Karagöz ve romantizm!” Karagöz Hacivat’ın alaylı ses tonuna aldırmadan konuşmasını sürdürdü:

“Ne sandın? Hava kararınca mumu yakıyorum. Hanım, çoluk çocuk mumun etrafına oturuyoruz. Büyük bir heyecanla kendi bulduğum ‘Hırsız kim?’ oyununu oynuyoruz.”

Hacivat katıla katıla güldü: “Senin romantizminden de ancak bu beklenir! Peki, hırsızın kim olduğunu bulabiliyor musunuz bari?”

“Buluyoruz tabii. Daha doğrusu buluyorlar.”

“Yaaaa! Kimmiş hırsız?”

“Kim olacak? Ben! O kadar ustalıkla aşırıma çalışmama rağmen, yakaladılar beni.”

“Nasıl yani, sen hırsızlık mı yapıyorsun?”

“Başlangıçta emekli maaşımı aldığım gün cüzdanımdaki paraları tırtıklayan ev ahalisini ortaya çıkarmak için uydurmuştum bu oyunu. İş döndü dolaştı bana patladı.

“Bu nasıl oldu?”

“Ay sonunu getiremeyince bazen hanımın sütyenbankından, bazen oğlanın kumbarasından para yürütünce sonunda yakayı ele verdim. Ondan sonra bütün hırsızlık suçları benim üstüme kaldı.”

“Desene kendi kazdığın kuyuya düşmüşsün. Eee, ısınma konusunu nasıl hallediyorsunuz?”

“Kışın dondurucu soğuklarında bile soba yakmıyorum. Evde yanan tek soba, on günde bir yaktığımız banyo sobası.”

“Maazallah, hastalanırsınız Karagöz’üm.”

“Hastalanmak dar gelirli için lüks birader. Sosyal güvencem olmasına rağmen sağlık hizmetleri ve ilaçlar paralı. Üstelik dünya paha. Biz de hastalanmamak için lahana gibi kat kat giyiniyoruz. İki kat battaniyeye de sarıldık mı sıcacık oluyor. Allahtan bahar geldi.”

Hacivat: “Hay sen çok yaşa sayın profesör! Ekonomi uzmanı olarak sizden son bir tavsiye alalım.”

Karagöz ciddi bir ses tonuyla:

“En önemli kural: para cebine girdiği gibi çıkıyorsa üzülme.”

“O neden?”

Karagöz gülerek:

“Para zaten misafir. Sen ev sahibi gibi davran, uğurlamasını bil!”

“Bravo Karagöz’üm, sen bu işin felsefesini çözmüşsün!”

Karagöz son noktayı koydu:

“Ne sandın Hacivat! Bu devir, geçinemeden geçinme devri!”

Hacivat, Karagöz’ün söyledikleri her ne kadar işine gelmese de eski dostuna kıyamadı:

“Madem canın çekti, aç ağzını bakalım. Al sana suslusundan, kütüründen, irisinden bir erik!” deyip Karagöz’e fırlattı. Karagöz can havliyle bağırarak:

“Yandım anam!” Erik, Karagöz’ün ağzı yerine gözüne isabet etmişti. Durumu gören Hacivat görmezlikten gelip kıkırdarak:

“Ne oldu Karagöz’üm?” diye sordu.

“Daha ne olacak? Az daha gözümü çıkaracaktın!” deyince Hacivat zeytinyağı gibi üste çıktı:

“Sana da iyilik yaramıyor. Gözüne, dizine dursun!” deyince Karagöz:

“Anlaşıldı; Karagöz de senin burnuna vursun!” deyip Hacivat’a fiske vurdu. Filelerde bekleyen sebze ve meyveler güneşte buruşa dursun; “geçıştirmekten sorumlu ekonomi uzmanları” maaş zamları öncesi enflasyonunu belirlemekle meşgullerdi.

TÜRKÇE IŞIĞI 1

-Nazım Mutlu

Yaygın olarak bilinen özellikleriyle hem bir duygu ve düşünce denizi hem en temel iletişim aracı olan dilin yanlışsız, yerli yerinde kullanımı hem kişisel hem toplumsal yaşamı kolaylaştırır. Bu olmadığında yaşanacak sorunların çoğu kez dilin sınırları içinde kalmadığı, kalmayacağı da deneyimlerle bilinir. İşimiz, uğraşımız ne olursa olsun yaşamsal sorunlarımızı en aza indirmenin öncelikli koşulu, anlaşmanın temel aracı olan dili doğru, etkili kullanmaktır. Türkçeyi hem sözlü hem yazılı iletişimde doğru kullanmak, temel yurttaşlık görevidir.

Her dil kendi ulusunun ışığıdır aynı zamanda. Onsuz yol bulmak da yol sürmek de olanaksızdır. Türkçemiz de öyle. Karanlık sularda yitip gitmesine yol açacak ölümcül süreçler yaşadı uzun uzadıya ama özündeki kıvılcım yok edilemedi, bulduğu her aralıktan yüzünü gösterdi. **Bilge Kağanlarla, Kaşgarlı Mahmutlarla, Dede Korkutlarla, Yunuslarla, Karacaoğlanlarla, Veysellerle**, okumazyazmaz köylülerle ışığı her fırsatta, sönmedi.

Dil Devrimi Yolunda

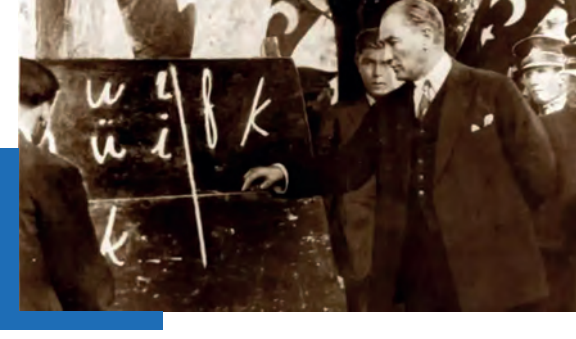
Ekenek'te yer alacak "Türkçe Işığı"nda yaşamın türlü alanlarına yansıyan sözlü/yazılı dil yanlışlarından, biçimsel olarak yanlış olmasa bile Cumhuriyet Devrimleri içinde en başarılı olan Dil Devrimimizin çizgisine uymayan kullanımlardan verilecek örneklerle dil duyarlılığı diri tutulmaya çalışılacaktır. Etkileşim ve iletişim araçlarının çoğalmasıyla dilde yaşanan hızlı değişim/dönüşümler bütün diller gibi Türkçeyi de türlü yönleriyle etkiledi. Yaşamın doğal akışı içinde bilerek-bilmeyerek yapılan dil yanlışlarının hiç değilse en aza indirilmesi öncelikle sözün, yazının hem güncel hem tarihsel değerini, işlevini bilenler için görev sayılmalı.

Bu kapsamda kimi kez bilmezlikten, kimi kez özensizlikten, kimi kez de gözden kaçtığı için Türkçenin dokusunu zedeleyen örnekler temelinde birtakım yanlışlara geçmeden önce konuyla ilgili temel soruna değinmekte yarar vardır. Bu, ulusal

varlığımızın bütün alanlarında görüldüğü gibi hiçbir zaman gündemden düşmeyen Türkçeye yönelik karşıdevrim saldırısıdır. Kökleri Cumhuriyet öncesine dayanan ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan genel siyasal iklimle birlikte Cumhuriyet Devrimlerine karşı çok yönlü saldırılar başlatan karşıdevrim güçleri, örneğin eğitimde Öğretim Birliği'ni, ekonomide KİT'leri, sağlıkta bilimsel kurulları ve kurumları, kültür ve sanatta aydınlanma değerlerini nasıl ortadan kaldırmanın peşinde bir o denli Dil Devrimini de yok etmenin peşindedirler. Ama Türkçe, Atatürk'le arkadaşlarının yerinde çabalarıyla sağlam temellere dayanarak yeniden gerçek yatağına kavuştuğu için saldırganların bunu başarmaları olanaksızdır. Açığı, Osmanlıca'yı canlandırma çabalarının sonuçsuz kalacağı gelecekte daha çok görülecektir.

Ulus Olmanın Temeli

İmparatorluk yüzyıllarında en yaygın eğitim kurumları olan medreseler bir yana özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında açılmaya başlanan "yeni mektepler"in izlencelerinde bile yer bulamayan Türkçenin gücü, öncesinde başlayan iç kıpırdanmaların yarattığı birikimle Cumhuriyet sonrasında kendini göstermiştir. Gelmiş geçmiş bütün karşıdevrim iktidarlarının en köktencisi olan bugünkü siyasal erkin Milli Eğitim Bakanı **Yusuf Tekin**'in önce okul izlencelerinden, sonra ulusumuzun belleğinden silmek istediği (ama ikisini de hiçbir zaman başaramayacağı) Kurtuluş Savaşımızın bir *Anadolu İhtilali*, Cumhuriyetimizin de bir *kültür devrimi* olduğu konusunda kuşku yoktur. Bunun en somut kanıtı, evrensel düzeyde 20. yüzyılın belirgin siyasal yönelimi olarak öne çıkan *uluslaşma* atılımının bizdeki birincil ayağı olan dildeki atımlardır.

Türkçenin Türkiye coğrafyasında Cumhuriyet’le başlayan özüne, yatağına dönme çabası kısa sürede karşılık buldu. Kurucu Önder **Atatürk**’ün yönlendirmesi, yurttaşların benliğinde öteden beri sağlam duran gizilgücü ve yurtsever okuryazarların yaratılarıyla Türkçemiz hem sözde hem yazıda yüzyıllarca üstüne atılan ölü toprağından kısa sürede sıyrılmasını bildi. Sözlü iletişimde okuryazar bile olmayan halkın, halk ozanlarının kullanımıyla diriliğini, gücünü, kimliğini koruyan ama yazılı iletişimde altı yüz yıl boyunca başına olmadık işler açılan bir “ulus” dilinin içinden çıkılmaz karmaşasıyla varlığını sürdürmesi olanaksızdı. Benliğiyle kan uyuşmazlığı taşıdığı *abece*’si (alfabesi), sözdizimiyle üçlü (Arapça-Farsça-Türkçe) kısaçta debelenen tümce yapısı ve nerede başlayıp nerede bittiğini ancak okumuş yazmışların özel çabalarla kestirebileceği anlam birimleri (paragraf) değil Türkçenin, ondan daha eski, daha yerleşik herhangi bir dilinin bile yaşamını sürdürmesi olanaksızdı.

Genel kullanımda “Osmanlıca”, son yıllarda sürekli “Yeni Osmanlı” düşleri kuranların “Osmanlı Türkçesi” dedikleri bu karmaşık yapının türlü dönemlere özgü yazılı örneklerine bakıldığında saray ve çevresinde özel eğitimden geçmiş sınırlı sayıdaki okuryazar dışında yanlışsız, eksiksiz kullanımının olmadığı görülür. Eylemler (filler) dışında neredeyse bütün sözcükleri Arapça-Farsça, söz öbekleri ve tümceleri yine Arapça-Farsça dil kurallarına göre oluşmuş bir iletişim aracıyla değil yaygın bir yazın (edebiyat) evreni oluşturmak, yurttaşların sıradan işlerini yürütmesine yarayacak sağlıklı bir devlet dilinin oluşması bile olanaksızdı. Nitekim altı yüz yıl boyunca da bunun gerçekleşmediği bilinmektedir.

Yapay Dilden Doğal Dile...

Bu çıkmaz sokağı **Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şemsettin Sami** gibi 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı aydınları görmeye başlamış, **Ömer Seyfettin-Ziya Gökalp-Beş Hececiler** gibi 20. yüzyılın başlarındaki Ulusal Yazın (Milli Edebiyat) öncüleri de uğraşlarıyla yolundan koparılan Türkçenin kendi yoluna girmesini sağlamışlardı. Çürümeye yüz tutmuş bütün kurumlar gibi Türkçe de yazıda kendisini kımıldayamaz duruma getiren yapay kurallardan kurtulmaya başlamıştı. Atatürk, bütün işlerde olduğu gibi bu sorunla da yakından ilgilendi, **Y. Kadri Karaosmanoğlu, R. Eşref Ünaydın, F. Rıfkı Atay, C. Sahir Erozan, M. Emin Erişirgil** gibi alanın yetkin adlarını buldu, buluşturdu, 26 Eylül 1932’de topladığı **1. Türk Dil Kurultayı**’yla çalışmaları hızlandırdı. Kurultayın son gününde de her yıl 26 Eylül’ün **Dil Bayramı** olarak kutlanması önerisi oybirliğiyle benimsendi. (Bu yılın 26 Eylül’ünde bayramın 94’üncüsü kutlanacaktır.)

Ondan önce 1 Kasım 1928’de TBMM’den geçen 1353 sayılı yasayla sağlanan abece değişimi yukarıda adı geçen “Yeni Osmanlı” düşçülerinin uzun süredir her fırsatta tekerleme gibi yineledikleri “*Bir gecede dilsiz kaldık! Dedelerimizin mezar taşlarını okuyamaz olduk! Geçmişle bağlarımızı kesildi!...*” gibi söylemlere karşın Cumhuriyet Devrimleri içinde en başarılı olanının Dil Devrimi olduğunu yineleyelim. Halka benimsetilmeye çalışılan ama başarısız olan bu tür yalanların yanında günümüzün karşıdevrimci siyasal erki eliyle okullarda ve kamu kurumlarında yayılmaya çalışılan Osmanlıca öğretimine karşın dilimizdeki yabancı sözcük oranı yüzde 10-12’lere dek inmiştir. Bunun somut örneğini, Yeni Osmanlı düşünün en coşkulu ünlüsü Yusuf Tekin’in yönettiği Milli Eğitim Bakanlığı’nın dilinde de görebiliriz. 2 Nisan 2026 günlü Cumhuriyet gazetesinin iç sayfalarının birinde yer alan eğitimle ilgili haber şöyle başlamaktadır:

“Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamındaki becerilerin ölçülmesine yönelik yürütülen çalışmalar sonucunda ‘Bağlam Temelli Çoktan Seçmeli Soru Yazım Kılavuzu’ hazırlandı.”

Tümcenin şu bölümünü yineleyelim: “**Bağlam Temelli Soru Yazım Kılavuzu!**”

TAHSİN YÜCEL
DİL DEVRİMİ
VE
SONUÇLARI

Oysa böyle bir konuda daha çok ne beklenirdi Tekin ve yönetiminden?

Bütün sözcükleri pırıl pırıl Türkçe olan; **Ahmet Kabaklı, Muharrem Ergin, Mehmet Kaplan** gibi eski özleşme karşıtları yaşasalardı “uydurukça” diyecekleri sözcüklerin kullanıldığı bu kılavuzu, sözcükleri ve sözdizimi kuralları Arapça-Farsça karışımı Osmanlıcasıyla örneğin **Mürşid’ül Keteb’üs Sual-i İntihab’ül Ekseriyet-i Sabit’ül Karine** gibi, ancak sözde okumuşların yapaylıktan öte bir çabayla oluşturabilecekleri böyle çağrışımsız, zorlama bir ad kullanılacaktı. Ancak ülke sınırları içinde doğup bebekliğini geçirdiği kundağından çıkarıldıktan sonra yürüme alıştırmalarına başlayan bir çocuğun ev ortamındaki nesnelerden eylem bildiren bütün sözcüklere dek anadiliyle konuşmasıyla bu kılavuzun adı arasında herhangi bir çağrışım, anlam ve kavram ortaklığı olmayacaktı. Oysa, abece değişikliğinden Türkçenin söz varlığını ortaya çıkarmaya, sözcük türetmeden sözdizimine dek birçok boyutu olan Dil Devrimi’nin başlangıcı yıllar öncesine gider. **Âşık Paşa**’nın 600 yıl önce “*Türk diline kimesne bakmaz idi*” saptaması, “saray”a özgü bir gerçeklikti ve Cumhuriyet öncesinde başlayan yenileşme-çağdaşlaşma çabalarının içinde dil, önemli bir yer tutar. Her fırsatta Cumhuriyet’i “tepeden inmecilik”le suçlayan, **2. Abdülhamit** hayranlığına yaslanan karşıdevrim güçleri, dil bağlamında örneğin aynı Abdülhamit’in ilk anayasamız olan (ve hazırlandıktan sonra Osmanlı-Rus Savaşı’nı gerekçe göstererek yine kendisinin rafa kaldırdığı) Kanun-u Esasî’ye resmî dilin Türkçe olduğunu koydurtmasını dile getirmekten kaçınırlar. Yine Abdülhamit’in, örneğin okuma yazmanın yaygınlaşmasında

kullanılan abecenin engel oluşturduğunu, bu nedenle “belki de Latin alfabesini kabul etmek yerinde olur” dediğini duymazlıktan gelirler.¹

Zorunlu Sonuç: Dil Devrimi

Dil Devrimi’yle dedelerimizin mezar taşlarını okumamızın engellendiğinden yakınanlar, dönemin önde gelen aydınlarından **Ziya Paşa**’nın 1869’da (25 Rebiülevvel 1215), Hürriyet gazetesinin 54. sayısında, Osmanlı toplumunda okuryazarım diye geçinenlerin, mahalle mektebi ve cami hocalarıyla pek çok medrese görevlisinin yüzde 95’inin doğru dürüst okuma yazma bilmediğini, hiçbir fen biliminin adını bile duymadığını söylediğini görmezden gelirler. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı sınırları içindeki kimi azınlıkların yayınlarında Latin abecesini kullanmaya başladıklarını da sürecin bir başka boyutunu gösterdiği için anımsatalım.

Sonuç olarak dünyadaki benzerleri gibi bizdeki devrimlerin, dolayısıyla Dil Devrimi’nin de öbür yalanlar gibi Atatürk ve arkadaşlarının bir günlük, bir anlık işlerinden olmadığını, çok önceden başlayan bir sürecin zorunlu sonucu olduğunu belirterek bugün artık tartışma götürmeyecek ölçüde yerleşmiş, benimsenmiş Dil Devrimi’nin aydınlığında yürüyoruz. Ama kimi eksiklerimizle, özensizliklerimizle. Gündemimizde onlar olacak.

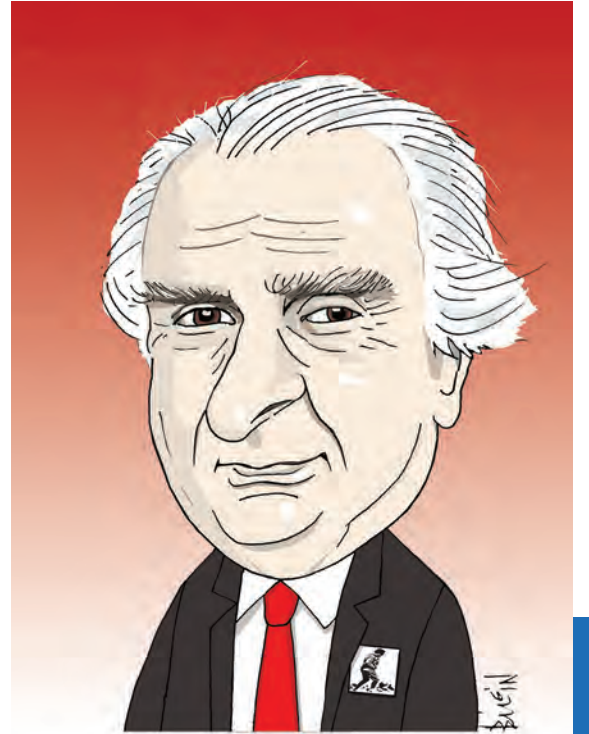
Not: Dil Devrimi öncesinde yaşanan hazırlık dönemini ayrıntılarıyla ele alan birçok çalışma arasından iki okuma önerisi: *Atatürk ve Harf Devrimi* / M. Şakir Ülkütaşır, *Dil Devrimi ve Sonuçları* / Tahsin Yücel.

1 Sultan Abdülhamit, Siyasî Hatıratım (Ali Vehbi Bey derlemesi), İstanbul, Dergâh Yay., 1999, s. 143.

Çizer: Fahriye Çıtaklı

Mustafa Bilgin - Hasan İzzettin Dinamo

BİR GÜN GELECEK...

-Orhan Tüleylioğlu

Ingeborg Bachmann, gerçek bir kitap tutkunuydu. Bir yazarın okuması gereken ölçüyü daha çok gençken aşmıştı. Bir söyleşisinde nerede, hangi ülkede yaşadığının bir önem taşımadığını söylüyor; şunları da ekliyordu:

“Önem verdiğim tek şey, içinde mümkünse iki masanın, duvarlarında da bir sürü kitabın bulunduğu, sakın bir oda. ... Okumak hiç kuşkusuz, tıpkı müzik dinlemek gibi, onsuz asla olamayacağı bir şey.”

Şiir dışında roman, öykü, deneme ve radyo oyunu türlerinde de yapıtlar veren Bachmann, 1973'te evinde çıkan yangında ağır yaralanarak hayatını kaybettiğinde 47 yaşındaydı. Avusturyalı yazar, bundan kısa bir süre önce, kendisini konu alan bir belgesel filmde şunları söylemişti:

“İnsan, ancak maddeyi aşan bir şeylere sahip olduğunda zengindir. Ve ben bu maddeciliğe, bu tüketim toplumuna, bu kapitalizme, burada yapılan korkunç şeylere, bizim sırtımızdan zengin olma hakkına sahip bulunmayan insanların böyle zenginleşmesine inanmıyorum. Gerçekten inandığım bir şey var ve ben bunu ‘bir gün gelecek’ diye adlandırıyorum. Ve inandığım şey, bir gün gelecek. Evet, belki de gelmeyecek, çünkü bize gelmesin diye hep yıktılar, binlerce yıl boyunca hep yıktılar. Gelmeyecek, ama yine de inanıyorum. Çünkü inanmazsam eğer, artık yazmam da olanaksızlaşır.”

Ingeborg Bachmann, usta bir yazar ve şair, çağına karşı sorumluluğunun bilincinde, duyarlı bir aydın ve düşünürdü. Okura hazır bir mesaj vermekten çok onu düşünmeye zorlayan, imgelerle yoğrulmuş yapıtları aşkların, umutların, düşlerin büyük dünyasına açılan birer kapı olmuş, büyük yankılar uyandırmıştı.

Söyleşilerinde faşizmin, atılan ilk bombalarla ya da terörle değil, insanlar arasındaki ilişkilerde başladığını sıklıkla vurgulayan yazar, “Savaş ve barış yoktur, hep savaş vardır.” diyordu. Ona göre bu sözde uygar dünyada, görünüşte uygar davranan insanlar arasında, gerçekte sürekli bir savaş vardır ve gerçek savaş, her zaman adı barış olan savaşın patlamasıyla doğar. Böyle bir dünyada, yazarın görevi acıyı yadsımak, onun olmadığı yanılmasını yaratmak, acının izlerini silmek olamazdı:

“Tersine, yazar onu somutluğuyla benimsemek ve görebilelim diye bir kez daha somutlaştırmak zorundadır. Çünkü hepimizin isteği, görebilen kişiler olabilmektir. Ve bizi ancak o sözünü ettiğim gizli acı, deneyimlerin karşısına, özellikle de gerçeğin karşısında duyarlı kılar. Bu konuma girdiğimizde, acının üretkenliğe dönüştüğü o uyanıklık konumuna geldiğimizde, çok yalın ve doğru olarak şöyle deriz: Gözlerim açıldı. Bunu bir şeyi veya olayı dışa dönük yönüyle algıladığımızdan değil, fakat görmeyeceğimiz şeyi kavradığımız için söyleriz. İşte sanat bunu, yani bu anlamda gözlerimizin açılmasını sağlayabilmelidir.”

Bachmann, Frankfurt Üniversitesi'nde misafir doçent olarak “Çağdaş Yazının Sorunları” üst başlığı altında verdiği derslerde, “Edebiyat bir idealdir” diyor, çağdaş edebiyata derinlikli bir bakış açısı sunuyordu:

“...Edebiyat böyledir, her zaman geçmiş şeylerin ve karşılaşmaların bir karışımı olmasına rağmen, hatta olduğu için, hep umulan, isteğimize göre dağarcığımızdan alıp gönlümüzce donatacağımız bir şey olduğu için sınırları bilinmeyen, ileriye açılan bir ülkedir.”

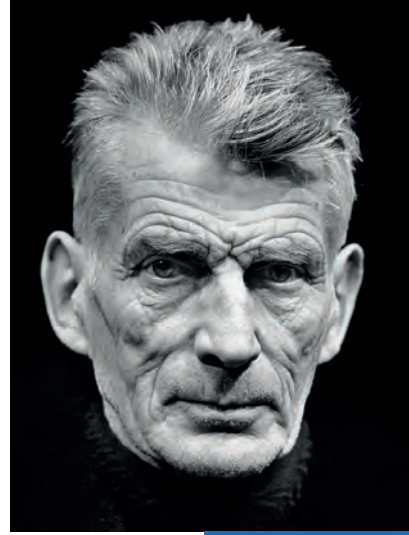
Aynı derslerde, büyük bir aşk yaşadığı Paul Celan'dan şöyle söz ediyordu:

“Aramıza ilk defa bir mezar taşı yazısıyla, “Ölüm Fügü” ile ve gecenin sonuna yolculuk eden ısırlı, karanlık sözcüklerle girdi. Bu ‘ben’ bu şiirlerde sert sözlerden, gasp ettiği otoriteden vazgeçiyor ve başka bir otorite kazanıyor, onda da kendisi için şu söyleyeceğimden başka bir şey dilemiyor: “Acılaştır beni, bademlere kat, kat onların arasına... acı olup seni uyanık tutanın arasına...””

Almanca'nın en iyi iki şairinin yolu 1948 yılının mayıs ayında Viyana'da kesişmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla tıp öğrenimini yarıda bırakan Celan, savaşın sonuna kadar on sekiz ay Romanya'daki toplama kampında tutulmuş, özgür kalınca da Viyana'ya gelmişti. Genç şair, bir dostunun evinde üniversite öğrencisi Ingeborg Bachmann'la tanıştı. O günlerde başlayan aşkları, bir ay sonra Celan'ın Paris'e gitmesinin ardından mektuplarla sürdü. Aralıklarla ama çok yoğun, gelgitli, fırtınalı, sıkıntılı, çoğunlukla huzursuz yaşanan aşk, 1958'de bitti.

Yayımladığı sekiz şiir kitabı ile hem Alman hem de dünya şiirinde büyük bir üne ulaşan Paul Celan, mesleğiyle ilgili tatsız suçlamalar nedeniyle ağır bir ruhsal bunalım yaşadı. Sinir krizleri nedeniyle psikiyatri kliniklerinde tedavi gördü. 20 Nisan 1970 günü, evinin yakınındaki Emile Zola Bulvarı'ndaki Mirebau Köprüsü'nden Seine Nehri'ne atlayarak intihar etti. Cesedi on gün sonra bulunan şairin cüzdanından *Godot'yu Beklerken* için iki tiyatro bileti çıktı.

Paul Celan'ın kaçırdığı, Samuel Beckett'in kendisini dünya çapında üne kavuşturan oyunu *Godot'yu Beklerken*, Vladimir ve Estragon adındaki iki berduşun, atom bombasının çorak topraklara dönüştürdüğü duygusunu veren kırlık bir alanın ıssızlığında, umutla Godot'yu beklemelerini konu edinir. İki arkadaş, bir ağacın altında boş boş konuşarak, can sıkıntısı içinde sohbet etmeye çalışırlar. Kurgu ve öykünün olmadığı oyunun sonunda Godot gelmez.

Samuel Beckett

Oyun, yıllar içinde sayısız yoruma yol açar. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı trajediyle hesaplaşan sanat ürünlerinin en vurucusu kabul edilen oyunda Beckett, yaşamı sonu gelmez bir beklentiye çevirmiş, varoluşu, hiçliği, yaşamı, ölümü, zamanı sorgulamıştır. Peki, beklenen Godot kimdir veya ne anlama gelmektedir? Kimine göre Godot Tanrı'dır, kimilerine göre ise aşkın, devrimin, barışın ya da mutluluğun simgesi... Oyunun, yalnızca “beklemek” duygusunun sahnedeki ifadesi olarak görenler de olur. Hatta bu yaklaşıma göre yapıt, bir oyunun sadece bir duygu üzerine kurulduğunu, kurulabileceğini gösteren ilk örnektir.

Beckett ise tüm bu yorumların dışında durur ve izleyiciyi oyunu istediği gibi yorumlamakta özgür bırakır. Biçimi ve içeriğiyle devrim yaratan ama gizi hiçbir zaman bütünüyle çözölemeyen yapıtına ilişkin şunları söyler:

“Godot'nun kim olduğunu bilmiyorum. Var olup olmadığını bile bilmiyorum. Ve onu bekleyen iki kişinin buna inanıp inanmadıklarını da bilmiyorum.”

Eleştirmenlerin Samuel Beckett'in ve Virginia Woolf'un en iyi yapıtlarıyla eşdeğerde tuttıkları, Ingeborg Bachmann'ın *Malina* adlı romanı 1971 yılında yayımlanır. Yazarın “Ölüm Türleri” ana başlığı altında yazmayı düşündüğü bir dizi romanın tamamlanabilmiş ilk ve tek bölümü olan *Malina*, kısa zamanda çoksatar listelerine yerleşir. Öyküsüz bir aşk romanı, diye adlandırılan roman, yazarın öykülerinde dile getirmiş olduğu görüşlerin yeni bir yansımasıdır. Yazara göre, toplum, düşünülebilecek

en kanlı arenadır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönem, ilkinden de korkunç olan bir savaşın yaşandığı dönemdir. Bu savaş artık cephelerde, dış dünyalarda değil, insanların iç dünyasındadır; en büyük hedef, insanları iç dünyalarında yıkmaktır. Bu yıkım ve cinayetler, artık tarihin belli dönemlerinde değil; günlük yaşamımızda yer alır. İnsanın insanı manevi açıdan, sevgisizliklerle, türlü yaralamalarla öldürüşü, gerçek cinayetleri oluşturur, boyutları daha geniş olan sonraki tüm cinayetlerin, büyük kıyımların temeli, bu günlük cinayetlerde aranmalıdır.

Ingeborg Bachmann romanında insanların bir şeyleri beklemek zorunda kalmayacakları bir dünya düşler, "bir gün gelecek" diye adlandırdığı inancı, saf bir umut değil, inatçı bir direniştir:

"Bir gün gelecek, insanların siyah, ama altın gibi parlayan gözleri olacak; onlar, güzelliği görecekler, pisliklerden arınmış ve tüm yüklerden kurtulmuş olacaklar, havalara yükselecekler, suların dibine inecekler, sıkıntılarının ve ellerinin nasır bağlamış olduğunu unutacaklar. Bir gün gelecek, insanlar özgür olacaklar, bütün insanlar özgür olacaklar, kendi özgürlük kavramları karşısında da özgür olacaklar. Bu daha büyük bir özgürlük olacak, ölçsüz ve bütün bir yaşam boyunca sürecek..."

"Bir gün gelecek, insanlar savanları ve bozkırları yeniden keşfedecekler, uçsuz bucaksız açılıp köleliklerine bir son verecekler, hayvanlar yükseklerdeki güneşin altında insanlara, artık özgür olan insanlara yaklaşacaklar ve dev kaplumbağalar, filler, bizonlar birlik içerisinde yaşayacaklar, ormanların ve çöllerin kralları, özgürlüklerine kavuşmuş insanlarla birleşecekler, aynı kaynaktan su içecekler, arınmış havayı soluyacaklar, birbirlerini parçalamayacaklar, bu başlangıç olacak; bütün bir yaşamın başlangıcı..."

"...o gün insanların elleri yeniden sevme yeteneğini kazanacak ve insanlığın şiiri yeniden yazılacak..."

... ve elleri iyilik yapabilecek, masum ellerini varlıkların en yücesine uzatacaklar, çünkü onlar, çünkü insanlar sonsuza değin beklemek zorunda kalmamalı, beklemek zorunda kalmayacaklar..."

Bachmann'ın dediği gibi, gerçekten "bir gün gelecek". Ama o gün, gökten inmeyecek; bir oyunun perdesi gibi kendiliğinden açılmayacak. O gün, Bachmann'ın inatla savunduğu gibi, yıkıla yıkıla, ek-sile eksile, ama yine de vazgeçmeyenlerin içinden geçerek gelecek. Bekleyenlerin değil, beklemeyi reddedenlerin; acıyı görmezden gelmeyip onu dönüştürenlerin, onu dile getirecek cesareti bulanların içinden...

Görmeyi gerçekten göze alanların, suskun kalmayanların... Inatla yazmayı sürdürenlerin, düşünenlerin, direnenlerin içinden...

O gün; birdenbire değil, yavaş yavaş, neredeyse fark edilmeden sızacak hayata. Küçük ama geri döndürülemez bir değişim gibi...

PATOZ

-İlyas Doğan

Tepemde ay,
Alnımda serin bir yel.
Gece dilini yutmuş sanki.
Ben feryat ederim,
O karanlık işler peşindedir.

Süleyman, uzun bir haziran gecesinde kendinden geçmiş; uzaklarda göğü süsleyen yıldızların büyüklüğünden habersiz harmanı yarın nasıl döverceğini kara kara düşünüyordu. Harmana adam lazımdı. Birkaç kişiyle olacak iş değildi. Eski zamanlarda olsa komşular toplanır, el birliğiyle işi hemen bitirirlerdi. Şimdi ne harman var eskisi gibi ne de yaba sallayacak delikanlı. Köyde bu işle uğraşan aile sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu artık.

Güneş bir üvendire boyunda yükseldikten sonra Süleyman binbir güçlükle yatağından kalkabildi. Kendini çok yorgun hissediyordu. Sanki gece boyunca durmadan harman dövmüş gibiydi. Karısı ise çoktan kalkmış, hamuru yoğurup ekmekleri pişirmişti. Çocukları uyandırdılar ve hep birlikte kahvaltı tepsisinin başında bir halka oluşturdular. Çay bardaklarının içinde dönen kaşık sesleri hoş bir melodi oluşturuyorken Süleyman'ın telefonu çaldı. Arayan patozcuydu. Sesi gayet gür geliyordu. Süleyman'a harmanınıakşam döverceğini müjdeledi. Süleyman bir an duraksadı. Sonra tamamdır, deyip telefonu kapattı.

Fazla zaman kaybetmeden evde bir telaş başladı. Bir yandan hayvanlara bakılıyor; öte yandan çuvalar, yazgılar, yabalar, kovalar traktörün römorkuna yerleştiriliyordu. Akşama kadar bu telaş böyle devam etti. Bir şey unutulmasın diye tekrar tekrar etrafı kolaçan ettiler. Son olarak akşam yemeği çıkın edilmiş, bidonlara koyulmuş suyun içine buzlar atılmıştı. Gecenin yoldaşı olan kara çaydanlık, bardaklarla başköşedeki yerini çoktan almıştı bile.

Traktör evden yavaş yavaş uzaklaşırken güneş artık can çekişiyordu. Yarım saatlik bir yolculuktan sonra tarlaya vardılar. Patozcu, patozuharmanaçoktan dayanmış; onların gelmesini bekliyordu. Kısa bir hoşbeşten sonra akşam yemeği için yazgılar ılık toprağın üzerine serildi. Karanlık olmadan yemekler yendi. Kara çaydanlık taştan yapılan ocağa sürüldüğünde ise patoz çoktan devrini almıştı.

Süleyman, patozcunun işaretiyle ilk desteyi içeri salladı. Arkasından defalarca aynı hareketi tekrar tekrar yaptı. İçerdeki saplar anında samana dönüşüyordu. Bu doyumsuz bir canavardı. Kendisine ne sunulursa sunulsun bağırında çevirip anında kusmaya hazırdı.

Süleyman, iyice yorulmuştu. Elindeki yabayı patozcunun yanında sürekli çalışan işçiye uzatıp kara çaydanlığa doğru yürüdü. Patozcu, durmadan çay içtiğine göre demek ki çay demlenmişti. Süleyman oturmadan önce tepsinin üzerinde duran bardağı alıp demli bir çay doldurdu. Sırtını yandaki armut ağacına dayadı ve elindeki bardaktan üst üste birkaç yudum çay içti. Hayat ne güzel ayın altında çay içerek, diye geçirdi içinde. Birkaç bardak çay içtikten sonra bedenine bir ağırlık çökmeye başladı. Hazır patozu yapan varkenbiraz kestirse iyi olacaktı. Çok uykusu gelmişti. Beş on dakika dalmıştı ki patozun içine düşen bir taş parçasının tangirtisiyle yerinden fırladı. Harman bitmek üzereydi. On beş yirmi dakika daha çalışılsa bu iş tamamdı.

Yerinden doğrulup harmana döneldi. Onun geldiğini gören patozun işçisi kenara çekildi. Kalanını Süleyman'la karısı bitirecekti artık. Harmanın altına serdikleri naylonun üzerinde kalan son sapsarı ve başakları hızlıca patoza atmaya başladılar. Bu artık zamanla bir savaştı. Kim hızlıysa, o kazanacaktı.

Naylon neredeyse tamamen ortaya çıkmıştı ki tatlı bir esinti naylonun kenarlarını havalandırmaya başladı. Süleyman'la karısı naylonu tuttular. Ne ettilerse bu dalgalanmayla baş edemediler. Sonunda naylonun köşelerinden tutup kalan kırıntıyı patoza dökmeyi düşündüler. İki kişi naylonla boğuşurken Süleyman naylonu kavradı ve yukarı kaldırıp içindekileri canavarın ağzına dönmeye başladı. Bu arada naylon çoktan Süleyman'ın ayaklarına dolanmıştı. Bundan kurtulmaya çalışan Süleyman elinde tuttuğu naylonu dalgınlıkla bıraktı. Bırakır bırakmaz patoz naylonu kaptı ve ne varsa içine çekti. Süleyman naylonla yukarı doğru çekilirken gözü gökteki aya çarptı ve son nefesini verirken dereleri bir çığlık kapladı.

YAZ AKŞAMI

-Mehmet İř

Bir sevgi için rüzgâra karşı yürüyen
Kimseyi mutsuz etmez
Yoktan doğup sabrın aynasında
İyi bir baba iyi bir eřti

İnsanın kokusu çocukluğundan gelir
Gölüşü değişir ruhu kirlendikçe
Sevgi bazen geç kalan bir yağmurdur
Vefa ölmez çiçeklendiğinde

Yüzüme bakanlar gördü içimde kırılanı
Siz bakıp geçtiniz o bilindik tavırla
Cebimde hep eksik bir şehir taşıyım
Elli yaşındayım türküleri saymazsak

Biz her şeye aç büyüdük
Seksenler dizisindeki Nazlı ile Gölден
Hangimizin sevgilisi değildi ki
Hangimizin geçmedi kalbinden

İçimizde unutulmuş yaz akşamları

ÇÜRÜMÜŞLÜĞÜN VE AHMAKLIĞIN DÜNYASINDA KENDİSİNİ KOVAN DÜŞÜNÜR:

TAYLAN KARA

-Bedriye Korkankorkmaz

“Öyle kirli ki gökyüzü / Temizlenmez fırtınasız.” – W. Shakespeare

Taylan Kara, çağdaş düşünce ufkunda kendi yolunu cesur adımlarla çizen bir kâşif gibidir. Okurunu yalnızca metinlerle değil, düşüncelerle de sınırlarının ötesine taşımaya çağırır; sorgulamaya, sorguladıkça uyanmaya... Onu isyana sürükleyen en temel motivasyon, çağının bireylerini edebiyatla uyuşturulmuş, felsefeyle pasifize edilmiş hâlde bulmasıdır. Kara, bu bireylere gerçeği doğrudan, gözlerini kırpmadan gösterme iradesine sahiptir. Bu tavır, onu hem çağının gerçeklerine karşı asi kılar hem de kendi etik ve estetik ilkelerine kök salmış bir düşünür yapar.

Türk edebiyatında eleştirinin yolculuğu uzun yıllar boyunca ya yüzeysel estetik incelemelere indirgenmiş ya da ideolojik baskılar altında etkisizleştirilmiştir. Kara'nın **Edebiyatla Ahmaklaştırma, Felsefeyle Çökertme** adlı beş ciltlik başyapıtı ise bu geleneğe radikal bir müdahale olarak yükselir. Sadece edebiyatı değil, kültürün bütün alanlarının kapitalist ve emperyalist tahakküm altında nasıl ideolojik araçlara dönüştüğünü deşifre eder; görünmeyeni görünür kılar.

Kara, bu “ahmaklaştırıcı çöküş” ortamından yalnızca kendi bilincini kurtarmakla kalmaz; çağının sorumluluğunu da omuzlar ve görünmeyeni izler. Ona göre, toplumsal çöküşün kökenine inilmeden bireyin düşünsel uyanışı, ahmaklaşmanın sona ermesi mümkün değildir. Eserlerinin özünde şu gerçek yatar: Kapitalist ve emperyalist sistemler, kültür, sanat ve siyaseti tekellerine alarak toplumu mekanik hâle sokar; bireyi adeta düşünceleri programlanmış bir robot gibi şekillendirir.

Tarih boyunca gerçek aydınlanmanın yolu mayınlarla döşenmiştir. Kara, **Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme** adlı beş ciltlik eserinde, daha önce dile getirilmeyen sayısız gerçeği gün yüzüne çıkarır ve okurunu bilinçsel bir uyanışa davet eder. Ona göre her inanç ve ideolojinin temel amacı,

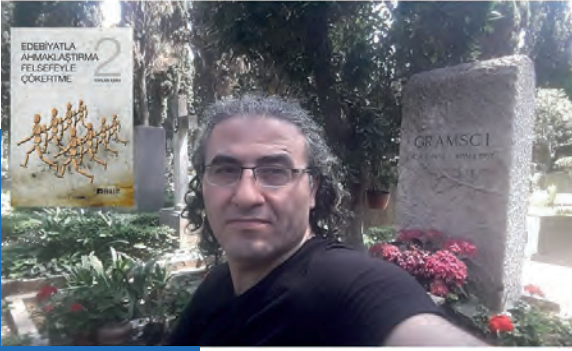
toplumsal mekanizmayı kendi kontrolüne sokmaktır. Tekelci kapitalizm ile emperyalizmin ağırlı öylesine yaygındır ki toprak, hava, bilgi... her şey bu sistemin denetimindedir. Akademisi, sanat kurumları, bankaları, üniversiteleri, dergileri ve kültürel temsilcileri bu ağı besler ve korur. Kara, beş ciltlik bu ciddi çalışmada yalnızca Türk edebiyatının ahmaklaştırma ve çökertme tarihini değil, aynı zamanda dünya ölçeğinde kapitalist ve emperyalist sistemlerin işleyişini de deşifre eder. Kara'nın tespitleri çarpıcıdır: “Sizi ‘ideolojik olmakla’ suçlayanlar, aslında dünyanın en ideolojik işini yapıyor. Sizi ‘edebiyat komiserliği’ yapmakla suçlayanlar, yıllardır ilan edilmemiş bir piyasa diktatörlüğünün tepesinde, başka hiçbir anlayışa göz açtırmıyor.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, I. Cilt, s. 6)

Kültür Endüstrisi ve 12 Eylül

Türkiye’de edebiyat alanındaki en büyük kırılma, 12 Eylül 1980 Darbesi ile yaşanmış; bu kırılmanın giderek derinleşen etkileri günümüzde de hissedilmektedir. Kültürel alanın en güçlü aktörü sermaye sınıfı olmuş, en büyük başarısını ise sanat ve edebiyatı kendi denetimi altına alarak elde etmiştir.

Eleştirmen Kara'nın vurguladığı 12 Eylül zihniyetinin edebiyattaki yıkıcı etkileri, Adorno ve Horkheimer’ın “kültür endüstrisi” kavramıyla çarpıcı bir paralellik taşır. Kara ile Adorno-Horkheimer, kültür endüstrisi kavramını kullanarak kapitalist sistemin kültürel üretimi nasıl metalaştırdığını ve estetik değerlerin piyasa mantığıyla yozlaştırıldığını ortaya koyarlar. Bu iki düşünür, sinema, edebiyat, müzik ve diğer sanat formlarının özgün yaratıcı süreçlerden uzaklaştırılarak tüketim odaklı ve kitleleri pasifleştiren araçlar hâline geldiğini belirtir. Sanat, artık eleştirel aklı geliştirmekten ziyade mevcut ideolojik ve ekonomik düzenin sürekliliğini sağlamak için işlev gören bir mekanizmaya dönüşmüştür. 12

Eylül sonrası edebiyat ortamında, sermayenin kültürel alandaki hegemonik müdahaleleri, Kara'nın kavramsal çerçevesiyle "Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme" olarak tanımlanabilecek bir olgunun sistematik biçimde gerçekleştiğini göstermektedir.

Taylan Kara

Edebiyatla Piyasa Mekanizmaları

Bu bağlamda, edebiyat ve felsefe artık özgürleştirici bir potansiyele sahip olmaktan çıkarılmış; tüketim odaklı kültürel üretimin bir parçası olarak işlev görmeye başlamıştır. Sermaye, kültürel üretim alanlarını denetim altına alarak bireyleri tek tipleştiren bir hegemonik yapı inşa etmiş; farklı sesler görünmez kılınmış, entelektüel çeşitlilik azaltılmış ve toplumsal düşünce homojen bir düzlemde sınırlandırılmıştır. Bu süreç, ideolojik yeniden üretim mekanizmasının bir sonucu olarak toplumsal eleştirel bilincin erozyona uğramasına ve bireyin özne olarak konumunun tasfiye edilmesine yol açmıştır.

Planlı bir ideolojik mühendislik faaliyeti sonucunda ortaya çıkan bu yeni edebiyat anlayışı, kendi yazarlarını parlatırken farklı sesleri dışlamış, piyasaya uyum sağlamayanları ise görünmez kılmıştır. Sistemin yazarlarının romanlarının akademik tez konusu yapılması ve medya aracılığıyla yürütülen reklam kampanyalarıyla yüceltilmesi, "piyasa edebiyatı"nın kurumsallaşmasına hizmet etmiştir. Kara'nın eleştirisi bu noktada, Pierre Bourdieu'nun "edebî alan" kuramıyla uyumlu biçimde okunabilir: Sermaye yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel üretim üzerinde de hegemonya kurmaktadır.

Ona göre Türkiye'de kültür ve sanat alanında yaşanan olumsuzluklar, aklın özgürleşmesini imkânsız kılmış; bu durum emeğin kurtuluş imkânlarını da ortadan kaldırmıştır. Kara'nın bu değerlendirmesi, Habermas'ın "modernitenin yarım kalmış projesi" tezini hatırlatır. Modernitenin vaat ettiği

özgürleşme ve aklın özerkleşmesi, küresel kapitalizmin kuşatıcı baskısı altında "yeni bir Orta Çağ" karanlığına sürüklenmiştir.

Piyasa Edebiyatı, Ödül Mekanizmaları ve Görünür Kayyımlar

Bu bağlamda, Hasan Ali Toptaş ve onun gibi sermaye yazarlarının övülerek parlatılması, sermaye ve edebiyat ilişkisinin somut örneklerinden biridir. Prof. Dr. Y. Ecevit'in Hasan Ali Toptaş'a dair değerlendirmeleri Kara tarafından aktarılır. Ecevit, Toptaş'ı "Doğu'nun Kafka'sı" ve "21. yüzyıla kalacak bir yazar" olarak tanımlar. Ancak bu değerlendirmeler, Toptaş'ın metinleri dikkatle incelendiğinde edebi gerçeklikle örtüşmeyen iddialar olarak görünmektedir.

Taylan Kara, Hasan Ali Toptaş'ın *Yine Bin Hüzünlü Haz* adlı kitabından yaptığı alıntıyla, edebiyatın dil üzerinden yarattığı boşluklara dikkat çeker: "Aslında hiçbir zaman hiçbir yere gidilmiyor da yalnızca gidilmiş gibi olunuyor. Ancak kelimelerle gidiliyor ya da kalıncaksa kelimelerle kalınıyor, kelimelerle yaşıyor, kelimelerle gülünüyor, kelimelerle ağlanıyor ve sonunda gene kelimelerle kös kös geri dönülüyor." (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, I. Cilt, s. 104)

Bu ifadeler, dilin ontolojik düzeyde bir boşluk üretme kapasitesini açığa çıkarır. Kara'nın haklı sorusu tam da burada yankılanır: "İnsan yok, birey yok, hayat yok... Ne var peki? Metin var!" (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, I. Cilt, s. 104)

Kara, piyasa edebiyatının desteklediği yazarların ekonomik boyutunu da görünür kılar. Forbes Dergisi'ne göre, Hasan Ali Toptaş 2016 yılında Türkiye'de en çok kazanan yazarlar arasında 12. sırada yer almış; kitapları yüz bin adet satmış ve toplam cirosu iki milyonu aşmıştır (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, I. Cilt, s. 100).

Türkiye'nin Nobel Edebiyat Ödülü sahibi tek yazarı olan Orhan Pamuk, sermaye ilişkileri bağlamında "gözbebeği" konumunda değerlendirilir. Kara'nın analizine göre, bu durum yalnızca Pamuk ile sınırlı değildir; sermayenin desteklediği yazar ve şairler, toplumsal ve kültürel eleştiriden adeta muaf kılınmış, "dokunulmazlık" zırhıyla korunan bir statüye yerleştirilmişlerdir. Bu bağlamda edebiyatın prestijli kurumları ve ödül mekanizmaları, belirli yazar ve şairleri görünmez bir güç hiyerarşisi içinde

ayrıcalıklı konumlara taşımakta ve onların eleştiriyeye açık olmalarını fiilen engellemektedir.

Oysa tarihsel olarak Hugo, Kafka, Joyce, Nietzsche, Tolstoy ve Gorki gibi sermayeden bağımsız yazar ve düşünürler, ekonomik ve ideolojik baskılara maruz kalmadan özgürce eleştirilebilmiş ve eserleri geniş okur kitleleriyle buluşabilmiştir. Dolayısıyla, edebiyat alanındaki bu dokunulmazlık yalnızca bireysel yazarlar için ayrıcalıklı bir statü yaratmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal bilinç ve entelektüel özgürlük açısından ciddi bir ideolojik sınırlamayı da temsil eder.

Sonuç olarak Kara, edebiyatın ideolojik araçsallaştırılmasını ve felsefenin çöküşünü gözler önüne sererken, bunun karşısına “aydınlanmış birey”i koyar. Kanımca tüm çabasının değeri, tek bir bireyi bile bilinç körlüğünden kurtarmakla ölçülür; bu, milyonlarca ütopyanın gerçekleşmesine bedeldir. Bu yönüyle Kara’nın çalışması, utopik bir edebiyat manifestosu olarak değerlendirilebilir. Beş ciltlik bu kapsamlı eser, yalnızca Türk edebiyatının dönüşümünü değil, aynı zamanda dünya küresel kapitalist ve emperyalist sistemlerin kültürel işleyiş mekanizmalarını da açığa çıkarır. Kara, edebiyat eleştirisinin yalnızca estetik düzeyde değil; politik, ideolojik ve kültürel-sanatsal boyutlarda da yürütülmesi gerektiğini güçlü bir biçimde ortaya koyar.

Okuma Eyleminin İdeolojik Araçsallaştırılması

Çağdaşlaşma söylemi, başlangıçta aydınlanma ve ilerleme iddiası taşırken, zamanla bir “bilinçsizlik üretim mekanizması”na dönüşmüş ve toplumsal aptallaştırmayı sistematik hale getirmiştir. Kara’nın en dikkat çekici ve ironik tespitlerinden biri, bu sürecin özellikle “okuma” eylemi üzerinden gerçekleşmesidir. Normalde zihni açması, sorgulama ve eleştirel düşünme becerisi kazandırması gereken okuma, günümüzde manipülatif içeriklerle kitleleri edilgenleştiren, uyuşturan ve yönlendiren bir araca indirgenmiştir. Bu bağlamda Kara provokatif bir soru yöneltir: “Yarın okuma yazma yasaklansa ne olur?” Bu soru, okumanın toplumsal işlevine dair radikal bir sorgulamadır. Kara’ya göre asıl mesele, okuma-yazma bilmekten ziyade, neyin, nasıl ve hangi amaçla okunduğudur. Böylece çağdaşlaşmanın en temel araçlarından biri olan okuma, yanlış ellerde özgürleştirmek yerine köleleştiren bir mekanizmaya dönüşebilmektedir.

Günümüzdeki kitap pazarlama stratejileri bu durumu açıkça gösterir. Kitaplar büyük market raflarında “ürün” hâline getirilmiş, gazeteler haber yerine sansasyon peşinde koşmuş, okurlar ise hızlı tüketilebilecek ince ve basit kitaplara yönlendirilmiştir. Mekanikleşmiş duygulara hitap eden sanat ürünleri, büyük yayınevlerinin desteğiyle ön plana çıkarılır. Ulusal dergilerin kitap ekleri de bu “fast food edebiyat”ın reklamını yapar. Ona göre kapitalizmin gücü, insanları kolay öğrenmeye ve hızlı tüketime bağımlı kılmasındadır. Bu bağlamda Kara, bir başka provokatif soru yöneltir: “Yarın okuma yazma yasaklansa ne olur?”

Kara, bu değerlendirmesini TÜİK verileriyle temelendirir: Türkiye’de her 1000 kişiden yalnızca 1’i düzenli olarak kitap okumaktadır. Okuma alışkanlığı bakımından Türkiye’nin dünya sıralamasında 86. basamakta yer alması, kültürel sefaletin en somut göstergesidir. Kara’nın şu tespiti bu bağlamda dikkate değerdir: “M. Gorki’nin *Ana* romanı, Engels’in Anti-Dühring’inden daha fazla insanın solcu olmasını sağlamıştır.” (Ed. Ah. Fel. Çök., I. Cilt, s. 18-19) Bu örnek, edebiyatın siyasal bilinçlenme üzerindeki belirleyici etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. Yazar, sermaye ile ideoloji arasındaki bağı Marx’ın ünlü tezi üzerinden açıklar: “Egemen ideoloji, egemen sınıfın ideolojisidir.” (Ed. Ah. Fel. Çök., I. Cilt, s. 9)

Kara, 19. ve 20. yüzyıllarda kitapların etkisini engellemenin tek yolunun onları yasaklamak olduğunu hatırlatır. Oysa günümüzde durum tersine dönmüştür: Kitapların çokça basılması ve kolay erişilebilir hâle gelmesi, düşüncenin dönüştürücü gücünü azaltmış; roman bir zamanlar toplumsal dönüşümün en güçlü araçlarından biri iken bugün edebiyat ve felsefenin ana gövdesi, birey üzerinde dönüştürücü değil, uyuşturucu bir etki yaratmaya başlamıştır. Bu yozlaşmadan yalnızca popüler kültür değil, akademik çevreler de dâhil olmak üzere kültürel alanın tümü etkilenmiştir. Felsefe, eleştirel bir düşünme pratiği olmaktan çıkıp sistemin aparatı hâline gelmiştir.

Türkiye’de edebiyat dünyasında bu çürümeye karşı neden güçlü bir ses çıkmadığını anlamamızın anahtarı da burada yatıyor. Birçok yazar, kitabının bir gazetenin kitap ekinde tanıtılmasını, şiirinin bir dergide yayımlanmasını ya da bir ödül kazanmayı umarak susmayı tercih etmektedir. “Seçkin” şiir yarışmalarında seçici kurulda hep aynı isimler yer almakta; ödül mekanizması karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı olarak işlemektedir. Nitekim: “2007 yılında Duygu Asena Ödülü, İpek Çalışlar’ın bizzat kendisinin seçtiği seçiciler kurulu tarafından İpek Çalışlar’a verilmiştir.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, II. Cilt, s. 234) “2006 yılında TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı Danışma Kurulu Başkanı Doğan Hızlan, başkanı olduğu seçici kurul tarafından ‘onur yazarı’ seçilmiştir.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, II. Cilt, s. 234) “Yine 2014 yılında Kültür Bakanlığı tarafından 50 yazara 463 TL edebiyat teşviği verilmiştir. Bakanlık, bu elli yazarın adını açıklamamıştır. Bu paranın dağıtılmasını düzenleyen seçici kurulun adları da açıklanmamaktadır. Gayri resmi olarak bu kişilerin Doğan Hızlan, İskender Pala, Münir Üstün ve Metin Celal olduğu yazılmıştır.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, II. Cilt, s. 256)

Edebiyat iktidarının şairleri genellikle açıklık, yalnızlık, yoksunluk ve umarsızlık gibi toplumsal ve varoluşsal temalar üzerine şiirler üretmemektedir. Onların eserleri okunduğunda okuyucu sıklıkla kendisini tarihsel bir nostalji ve yapay bir estetik ortam içinde, adeta Lale Devri’nin gösterişli ve yüzeysel atmosferinde bulmaktadır. Bu durum, sanatın özgürleştirici ve eleştirel işlevinin yerini, sermayenin ve kültürel iktidarın vitrini hâline gelmiş bir estetik düzenin aldığını göstermektedir.

Kara’nın “Edebiyatla Kayyum Atanması” başlığı altında ele aldığı bölüm, edebiyatın sermaye tarafından doğrudan kontrol edilmesine gerek kalmadan, kendi dinamikleri içinde nasıl sistematik bir yozlaşmaya uğrayabileceğini ortaya koymaktadır. Beş ciltlik yapıtında Kara, bu çürüme sürecinin tarihsel kökenlerini ve felsefi temellerini titizlikle çözümlererek, edebiyatın estetik, toplumsal ve ideolojik boyutlarının birbirleriyle nasıl iç içe geçtiğini kapsamlı bir biçimde tartışmaktadır.

Postmodern Felsefenin Tuzakları: Öznenin Silinişi

Ne var ki postmodern felsefe, bu bütünlüklü bakışta sistematik saldırılar yöneltmiştir. Kara’nın vurguladığı gibi, bu saldırı tesadüfi değildir: “Bilgi teorisi, nesnel gerçekçilik, akıl, evrensellik, bütünlük ve özne” kavramları doğrudan hedef alınmıştır. Postmodernizmin iddiası açıktır: Nesnel gerçeklik yoktur; gerçeklik yalnızca bir söylem, bir kurgu, insan aklının ürettiği bir inşadır. Bu nedenle postmodern felsefe üç başlık altında incelenebilir: “Bütünselliğin reddi, öznenin yok oluşu ve nesnel gerçekçiliğin inkârı.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme*, II. Cilt, s. 72)

Postmodern felsefenin etkisi yalnızca teorik düzeyde kalmamış, gündelik yaşamın örgütlenme biçimlerini de dönüştürmüştür. Geleneksel bütünlük ve evrensellik kavramlarının reddi, toplumsal bağların çözülmesine yol açmıştır. Sınıf, üretim ilişkileri veya ortak idealler yerine bireyler, etnik, dini, cinsel ve kültürel aidiyetler üzerinden kategorize edilmeye başlanmış; böylece toplum, ortak paydaların yerini parçalanmış kimlikler ağına bırakmıştır. Bu durum yalnızca toplumsal dayanışmayı zayıflatmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin politik ve ekonomik bilinçlerini sınırlar. Kolektif mücadelenin yerini mikro kimliklerin çatışması alır. Postmodern düşünce, bilgi ve aklı göreceli bir kurguya indirgerken nesnel gerçeklik ve toplumsal normlara dayalı ortak anlayışı reddeder. Sonuçta kolektif eylem kapasitesi azalır, toplumsal uyum ve ortak sorumluluk bilinci aşınır. Dolayısıyla postmodern felsefe, bireysel çeşitliliği öne çıkarıyor gibi görünse de aslında toplumsal çözülmeye yol açar; ortak yaşam alanlarını parçalar, bireyleri yalnız ve izole mikro kimlikler hâline getirir. Bu da demokratik katılım, sosyal eşitlik ve kolektif direniş gibi temel toplumsal değerlerin sürdürülebilirliğini tehdit eder.

Yapıtın üçüncü cildinde Kara, süreci “Entelektüel Suikast” başlığı altında ele alır. Ona göre 1990’lı ve 2000’li yıllarda yaşananlar, tam anlamıyla bir entelektüel suikasttır. Bu suikast, toplumsal belleğin çöküşünü ve kültürel yozlaşmayı hızlandırmıştır. Kültür kurumlarından akademiye, felsefeden edebiyata kadar pek çok alanda adeta seferberlik hâlinde bir yıkım gerçekleşmiş ve hâlâ sürmektedir. Kara, bu tespiti şu sözlerle açıklar:

“Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* adlı kitabındaki terimlerle konuşmak gerekirse, bu düzen ‘epsilonogenezis’ ve ‘alfalizis’ üzerine kuruludur. Son hedef, toplumu tamamen ‘epsilonlaştırma’dır; bu nedenle ‘alfalık’ ve ‘epsilonluk’ kavramlarını ahmaklık olarak okuyabilirsiniz. Tekelci kapitalizmin varlığı ancak insanı küçültmekle olanaklıdır.” (Edebiyatla Ahmaklaştırma / Felsefeyle Çökertme, III. Cilt, s. 11)

Taylan Kara, bu beş ciltlik dev eserinde her kelimesiyle okuru gerçekliğin uçurumuna çıkarır; özellikle de yükseklik korkusu olan okurunu. Onu, kelimelerin dizilişinde saklı duran bir hakikatin soğuk yüzüyle karşı karşıya bırakır. Beynine konuk olan kirli kelimelerin, hangi elleri öptüğünü ve hangi kapılardan geçmek için başını ve onurunu hiçe sayarak eğdiğini yalnızca ülkemiz ölçeğinde değil, dünya çapında da ifşa eder. Kara’nın teşhir ettiği bu kirli dil ve yozlaşmış düşünce, postmodern edebiyat ile postmodern felsefenin el ele vermesiyle, sermayenin desteğiyle tek tip insana dönüştürülen okura ayna tutar. Fakat bu ayna, insanın birey kimliğini yeniden hatırlatan, onurlu bir direnişin mümkün olduğunu gösteren, yeni bir yaşamın kapısını sonuna kadar aralayan bir aynadır. Kara, insan olma onurunun yükselebileceği en üst düzeyi okura işareter eder.

Eleştirmen Kara, bireyin kendi bilincini ve aklını değiştirme, dönüştürme gücünü elinden alanların önünde nasıl farkında olmadan eğildiğini gösterirken, aslında onların özünde tapındığı putların çıkar ve meta putları olduğunu hatırlatır. Bu noktada Kara, onurlu bir direnişçi olduğu kadar cesur bir bilge düşünür olarak devreye girer; onların tapındığı metalaşmış çıkar putlarını paramparça eder.

Edebiyat diktatörlüğünün ve postmodern felsefenin hükümlerinde insanın değeri yalnızca pazarlama payı üzerinden ölçülür. İnsan kalmaya, birey bilincine erişmeye izin yoktur. Televizyon

kanallarında evlendirme programlarıyla bilinci uyuşturulmaya çalışılan, yapay kurgularla örülmüş dizilerle zihinleri yıkanan, reklamlarla tüketim alışkanlıkları belirlenen, modayla giyimi ve gülüşü bile şekillendirilen birey, bir piyasa nesnesi hâline indirgenir. Kara, bu sahte mutluluk illüzyonunun aslında insanın kendi öz varlığına yabancılaşmasının en acı örneği olduğunu gösterir. Sermaye diktatörleri için evren adeta bir avuç içi kadar daraltılmış bir mekândır; dünya ise onların elinde bir oyuncak hâline gelmiştir.

İşte tam da burada, Kara’nın olağanüstü titizlikle incelediği konuların büyüklüğü ve kapsamı ortaya çıkar. Böylesi bir yapıtın arkasındaki emek, adeta insanı hayran bırakır. Bir insan bu beş ciltlik yapıtı okuduğunda yalnızca kendisini kazanmaz; aynı zamanda Türk ve dünya edebiyatı, kültürü, bilinci ve düşünce tarihi üzerine bir haritayı belleğine kazır. Bazı yapıtlar yalnızca okunmak için okunur, araştırma veya eleştiri yapılsa bile derin bir iz bırakmaz. Oysa Kara’nın yapıtı, okurun zihnini bir heykeltıraşın keskin çekiciyle biçimlendirir; onu uykudan uyandırır, sahici düşünceye yöneltir ve hayatını kendi iradesiyle yaşamasını hedefler.

Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertmek adlı yapıtının beşinci cildinin önsözünde Kara, yazma amacını şöyle özetler: “Egemen sınıfın kültür alanlarında egemen olmasının nedeni, dünyadaki egemenliğidir. Düşünce ikliminde belirleyici olması bir neden değil, sonuçtur. Madde, dili ve düşünceyi üretir. Bu kitap serisi boyunca farklı cümlelerle de olsa defalarca tekrarlanan fikri bir kez daha yazabiliriz: Egemen ideoloji, egemenlerin ideolojisidir. (...) Edebiyat ve felsefe sadece ideoloji içermez; bunun ötesinde ideolojilerin kurucusu ve ileticisi rolündedir.” (*Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertme*, V. Cilt, s. 11)

Bu sözler, Kara’nın beş ciltlik yapıtının özünü ve taşıdığı tarihsel misyonu özetler niteliktedir. Onun çalışması, bir çırpıda okunup geçilecek sıradan bir eser değil; insanı sürekli düşünmeye, sorgulamaya ve yeniden inşa etmeye davet eden yoğun bir entelektüel çabadır. Dünya siyasetinin, edebiyatının, sosyolojisinin, akademisinin ve sosyal bilimlerinin; filmlerin, dizilerin, radyoların; yozlaşmış ahlak anlayışlarının, ulusal gazeteler ile kitap eklerinin; reklam ve tanıtım ağlarının, uluslararası vakıfların; cehaletin özgürlük maskesiyle sunulmasının ve “profesör” unvanlı kimi bilim insanlarının çıkar

ilişkileri uğruna sergiledikleri boyun eğişin ardındaki hakikatleri belgeleriyle gözler önüne seren bir başyapıttır.

Kara, bu beş ciltlik yapıtlarıyla okurunu sarsar; zaman zaman satır aralarında kaybolmasına neden olur; fakat aynı zamanda ona yeni bir düşünsel başlangıcın imkânını da sunar. Orta Çağ'dan günümüze uzanan çizgide, insanlığın nasıl bir tarihsel evrim geçirerek bugüne ulaştığını bütün çıplaklığıyla kavratır.

Kara'nın beş ciltlik yapıtları aslında tek başına bir kitap değil bir bütünün devamı; okunacak bir eser olmanın ötesinde başucu kaynağı, düşünce tarihine rehber, eleştirel bilince pusula.

Gerçek Aydın Sorumluluğu ve Direniş Etiği

Şu soruyu sormadan edemeyiz: Değerleri olmayan bir bilim insanını, bir şairi, bir tarihçiyi ya da bir yazarı yaşamın neresine, hayatınızın hangi köşesine yerleştirebilirsiniz? İnsan yalnızca başkalarıyla değil, kendi özü ve değerleriyle de mesafesini bilmeğe muhtaç değil midir? Gerçek aydının misyonu, gelecekte ve insanlıktan haber getiren bir evrensel sevgi gücünü taşımaktır; ülkesine biçilmek istenen kölelik rollerine sırt çevirmek, insan olma erdemini ayrımcı ve ayrılıkçı her türlü düşünceyi yıkacak güçte görmek ve en önemlisi de bunu hayatının ilkesi kılmaktır.

Ne var ki günümüzde bilgi birikimi yüksek olmasına rağmen toplum karşısında sorumluluklarını sermayeden yana tavırlarla gölgeleyen kişilerin gerçekten "aydın" sayılıp sayılamayacağı sorusu hâlâ güncelliğini korumaktadır. Bugünün edebiyatı, kültürel iktidarların ve sermaye diktatörlerinin gölgesinde varlığını sürdürürken, gerçek aydının sorumluluğu her zamankinden daha ağırdır. Çünkü hakikatin sesi çoğu kez alkışların, ödüllerin ve parıltılı vitrinlerin ardında boğulmaktadır. Kara'nın beş ciltlik başyapıtı tam da bu nedenle yalnızca bir edebiyat eleştirisi değil, aynı zamanda bir çağ tanıklığı, bir ahlaki manifesto ve bir bilinç ansiklopedisidir.

Kara'nın Vasiyeti: Aydın Olmak, Susmamak Demektir

Sorulması gereken soru açıktır: Aydın olmak yalnızca bilgi biriktirmek midir, yoksa o bilgiyi insanlığın kurtuluşu için kullanabilme cesaretini gösterebilmek midir? Kara'nın yapıtları, işte bu soruya verilmiş devasa bir yanıttır. Çünkü değerlerini yitirmiş bir entelektüel aslında yalnızca bir gölgedir; fakat değerleriyle dimdik duran bir aydın, karanlık çağlarda bile yol gösteren bir fenerdir. Ve belki de en sarsıcı hakikat şudur: Sermaye edebiyatı bir vitrine çevirebilir; ideoloji bilimi çıkarlarına boyun eğdirebilir; zamanın ruhu insanları tüketim ve unutuş içinde felç edebilir. Ama gerçek aydının sesi – saf, yalın ve kararlı – hiçbir sermaye iktidarının tahakkümü altında susturulamaz. Kara'nın çağrısı da tam olarak budur: Aydın olmak, susmamak demektir. Aydın olmak, hakikati çıkar iktidarının değil, insanlığın terazisinde tartmak demektir.

Öyleyse Kara'nın *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme* adlı beş ciltlik eseri yalnızca bir kitap değil, tarihe bırakılmış bir vasiyet, geleceğe tutulmuş bir meşaledir. Ve bu meşale insanlığın yolunu aydınlatmaya devam edecek; ta ki hakikat, çürümenin üzerine yeniden galip gelene kadar.

Kaynaklar:

Taylan Kara, *Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertmek*, I. Cilt, s. 202, Bulut Yayınları.

Taylan Kara, *Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertmek*, II. Cilt, s. 253, Bulut Yayınları.

Taylan Kara, *Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertmek*, III. Cilt, s. 279, Bulut Yayınları.

Taylan Kara, *Edebiyatla Ahmaklaştırmak / Felsefeyle Çökertmek*, V. Cilt, s. 280, Bulut Yayınları.

Bedriye Korkankorkmaz

GÖZDEN ÇIKANLAR

-Erkut Tokman

I.

Önce gözleri azar azar büyüdü
Kocaman korkularda yapayalnız
Gördüklerinize inanamadınız!
Bir siz mi vardınız temkinli
Kısıldıkça küçülen gözlerinizde
Bakıp da göremediğiniz o ışığa doğru?

Göz göz odalarda
Pencerede balkonda kapıda
Göz önünde tanıdık
Mahallede otobüste parkta
Göz göze selamlaştık

Yanık süt kokan özlernizde
Göz bebeğinizdiler sevgilerde
Her sabah size uykularını getiren
Bir umuda uzak düşen yolcular
Gözden irak sizi terk edenlerdi
Gönülden de irak dertlerini
Size ödünç verirlerdi
Bir daha geri istememesine
Sonra gözden kaybolup giderlerdi ...

II.

Onlar ki sofralarındaki bolluk berekette cihan
Vitrin vitrin cadde cadde çarşı pazar
Onlar ki sofralarındaki açlıkta sefalette viran
Vitrin vitrin cadde cadde çarşı pazar
Alışverişlerle iç içe dolaştılar

Haset içinde gözleri
Şifaları nazar boncuğunda
Batıl inançta, bedduadan duaya
Gözü çıkar kapı üzerinde duran bir nalda!

O gözler ki yeşili zümrüt
O gözler ki kahvesinde pişen umut
Mavisinde bulut
Elası başa bela
Rengârenk içimizde dışımızda
Onlar ki bir şey demek ister gibi
Bakan aramızda

Ah o gözler ki
Birbirini ayarttığında
Gençlik zamanlarından
Edilirdi en gözde tatlı sözler
Nazlı cilveli gözleri sürmeli
Edasında başka bir dünyaO bakışlar ki gözden dudağa süzmeli

III.

Sonra bazı bazı gözlerinizin hep uzaklara dalışı
Sevdiklerinizle hayallerinizin oyalanışı,
Bile bile göze alınmış şeyler
Gözden kalbe giden yolda gözü kara,
Kör olmuştu biri aşktan içi yangınlarda
Bir gözde sen de nasıl öldüysen hatırla!

Göz göre göre oldu bütün olanlar
Çocukluktan gençliğe olgunluktan
Yaşlılığa h(o)ş h(a)ş h(u)ş bir seda
Her şeye nasıl da tanık oldu ah şu gözler!
O gözler ki suçlu ve isyankâr!
O gözler ki mutlulukta hüznünde yaş dolu
Kanaat de anlam da o gözlerin sonucu
O gözler ki kalpte derin olana zanaat
Bir yalana hiç olmamış muhtaç
İçten bakana tek deva yalnızca

III.

Neden sonra dünyaya bir gün
Farklı bir gözle yeniden baktınız
Sanki hiç kendinize yabancı kalmamış
Hiç burada olmamış gibi
Geniş zamanlara daldınız
Keşke kendinizi daha iyi tanımış olsaydınız?
Yoksa içinizdeki üçüncü gözü mü açmıştınız?
Ah dünyada deryaydı tek bir damlanız
Bardağınızı şıp şıp dolduran yıllar
Pişmanlıklara taşan ömrünüz, bir fırsat daha olsa
Göz kaş yara yara cesurca her şeyi göze alırdınız?

Mutlulukta acıda göz önünde
Neler olmadı ki göz kadar odalarda
Hastalıklar, dayaklar, ihanetler

Doğumlar, ölümler, düğünler, cenazeler...
 Gözleriniz açılmış fal taşı
 Cinayetler, kavgalar, husumetler...
 Gözü dönmüş caniler
 Biz ki zincirleme kazalarla yaralı
 İnancımızda inançsızlıkla karalanmış
 Yaprak yaprak dökülüp gözden çıkarılmış
 Hesap defterlerinden koparılıp bir bir
 Bir defter sayfasından yırtılıp atılmış

IV.

Hüzünlere maya çalan şu yaşlı gözler
 Damla damla ne yaşamlara göl olmadı ki
 Sonunda nasıl da çöle döndü varlığınızda
 Okunmamış hayat ansiklopediniz
 Yokluğunuzda tamamlanmamış eksik ciltler
 Gözünüzde büyüttüklerinizle şimdi
 O raflarda unutulmuş birer birer!

Gözleriniz seğırttikçe camda eskicisini bekleyen
 Eski anıların yaşıntılarına saklanmış eşyalar
 Hiç gözdağı vermediğiniz o en yüksekteki insanlar
 Ne kinlere yosun tuttunuz ne dualara müezzin
 Yeminlere adak bir daha olmazdı maazallah!
 Akılda kalan son anlamı aradığınızda
 İçinizde bir misafiri anlamanın acısı

V.

Karanlığa gömülen gecede göz yordamı
 Aradı bir film şeridi gibi kopan hafızada
 Gözü gibi baktıklarını
 Her şey kapanırken ağır ağır göz bebeklerinde
 Senaryolar, oyuncular, perdeler, yönetmenler
 Kapılar, kitaplar, manzaralar, bilinciniz...
 Kanatlanıp açıldı önünüzde son kez
 Gönül gözünüz kaderiniz hayalleriniz
 Huzurda keşke cennetlik yıldızlar gibi olsaydı
 O tatlı ruhunuz huyunuz suyunuz
 Değişseydi belki de şimdi bir melek olurdunuz?
 Peki neden hep böyle ışıklara geç kalmıştınız?

Kamaşan gözlerinize bakan ilk yüzde ilk ses
 İlk hece ilk ağlama susmuş şimdi o son gece
 Bir yüzde beliren güzellikteki ece
 Gözlerine son perde inmeden önce
 Ezele ecele sorulan son soru ebedi bilmece
 Sonsuz körlükte bitap düşmüş insanlık
 Huzurla ah yeniden doğsa o ilk ışığa gebe

Ama hiç olmamıştı ki bir gülün sesi
 Ne de bir kafesteki bülbülün acısı
 Kanatların özgürlüğe olan kuşkusu
 Varlığın göçmen kuşlarını hiç sevmemiştiniz
 Bir yatağın hatıralara konuşan sesinde
 Yakınlarınız iki gözü iki çeşme
 Sıcak hayata soğuk ölüme
 Yan yana iki musluktan akan suda
 Bir daha hiç açılmamacasına kapanan
 Şimdi son bir damla

Gönülden ırak gözden ırak
 Gözden çıkarılmış birileri
 Gözden kaçmış bir şeyler
 Gözlerde kalmış yaşlar
 Gözden düşmüşler
 Bir mezar taşının ufkunda
 Kalan son sesler
 Bir günde bitip başlayan o hayatlar
 Hep göz ardı edilmişler!

İlk yazımlar 29.05.17/02.06.2017 –e.t /İzmir

Düzeltilmeler 17-26.08.2026 Ostrava

BALKON

-Tugay Turan

Balkon sayılırsa balkon
Üç beş metre kare
Birkaç çamaşır asılı
Kimi ters, kimi kolundan.

Pencereler gevremiş güneşte
Dokununca çatırdar eminim.
Kimin umrunda?
Gelenler geçenler tasasız
Bu evde bir acı var
Herkesten habersiz.

Ben uzaktan izlerim
Çocukluğumu izler
Balkon durur,
Anılar akar.
Burada belki
Birkaç çocuk yaşar.
Belli çünkü çamaşırları sarkar.

Biri kız olmalı
Yaşı küçük olmalı.
Balkon kadar küçük.

Defteri var mıydı
Ya da boyası?
Karalamak için
Bir hayali var mıydı?

Söyle çocuk
Bu balkondaki acıyı
Bu çamaşırlardaki
Yaşanmışlıkları.

Yabancıyı değilim.
Bu dalgınlığımı
Bu seyir defterim
Hep ondan.

KADRONUN ADAYI

-Onur Akbaş

Dosyanın kapağını üçüncü kez açıp kapattım.

Diploma fotokopisi.

Doktora mezuniyet belgesi.

Yabancı dil sonuç belgesi.

Yayın listesi.

Nüfus cüzdanı fotokopisi.

Vesikalık fotoğraf.

Dilekçe.

Hepsi tamam görünüyordu. Ama insanın hayatı bir plastik dosyanın içinde tamamlanır mıydı? Bir ömrün emeği, saydam bir poşetin içine sığar mıydı? Annemin yıllarca sandığında sakladığı başörtüsü gibi, benim bütün yıllarım da şimdi bu dosyanın içinde usulca katlanmış duruyordu.

Masanın üstünde belgeler vardı. İçimde ise birbirine karışmış sesler.

Dedemin sesi en eskisiydi.

“Bizim zamanımızda dinini yaşayana hayat hakkı yoktu kızım,” derdi. “Ezan susturuldu, hocalar sürüldü, insanlar inancından dolayı cezalandırıldı. Bu memlekette Müslüman olmak kolay olmadı.”

Çocukken dedemin anlattığı her şeyi tarih sanırdım. Onun kırışmış elleri, bastonu, sobanın yanında ağır ağır konuşması bana arşiv gibi gelirdi. Bir insan ihtiyarlayınca sanki yalan söylemez sanırdım. Yaşlıların hafızası, çocukların gözünde devlet mührü gibidir. Bastığı yere hakikat damgası vurur.

Sonra üniversitede tarih okudum.

İlk kez belgelerin de konuştuğunu orada öğrendim. Arşiv kayıtları, zabıtlar, gazete kupürleri, mahkeme tutanakları... Dedemin “mazlum hoca” diye anlattığı bazı isimlerin, Milli Mücadele yıllarında İngiliz mandasına umut bağlayan cemiyetlerle, Teali İslam Cemiyeti gibi yapılanmalarla, işgalcinin gölgesinde devlet kurmaya çalışanlarla anıldığını gördüm.

O gün kafamın içinde bir şey çatladı.

Dedem yalan mı söylüyordu?

Yoksa tarih mi eksikti?

Bir insan hem mağdur hem de yanlış tarafta olabilir miydi?

Bir inanç adına konuşan herkes gerçekten inancı mı savunurdu?

Bir devletin cezalandırdığı herkes mutlaka masum muydu?

Bu soruları kendime yüksek sesle sormadım. Evde sorulmayacak sorular vardı. Bizim evde dedemin hatıraları duvara asılı bir levha gibiydi. Ona dokunulmazdı. Annem bile o hatıraların önünden geçerken sesini alçaltırdı.

Annem...

Onun hikâyesi daha yakındı. Dedemin anlattıkları siyah beyaz bir fotoğrafsa, annemin anlattıkları renkli bir yaraydı. 28 Şubat dediğinde yüzü değişirdi. Bir üniversite kapısının önünde kalmış genç bir kız olurdu yeniden. Başörtüsünü çıkarmadığı için içeri alınmayan, okumak isteyen ama kapıdan çevrilen, defterlerini koltuğunun altında sıkarken gözyaşını içine akıtan annem.

“Benim suçum neydi?” derdi bazen. “Sadece okumak istiyordum.”

Bu cümlemin karşısında tarih susardı. Belgeler susardı. Dedemin hatıraları susardı. Çünkü annemin mağduriyeti bir ideolojinin cümlesi değildi. Bir annenin boğazında düğümlenen gerçektir.

Ben başörtümü ilk taktığımda annem çok ağlamıştı. Sevinçten mi, korkudan mı, anlayamamıştım. Belki ikisi birdendi. İnsan bazen evladının özgürlüğüne sevinirken, kendi yarasının yeniden kanamasından korkar.

“Tarih oku,” demişti bana. “Ama kimsenin ezberini ezberleme.”

Ben de okudum.

Onur Akbaş

Tarihin hiçbir zaman tek bir ağızdan konuşmadığını öğrendim. Her dönemin kendi haklıları, kendi mağdurları, kendi zalimleri, kendi suskunları vardı. Bazen aynı insan bir hatıradan mazlum, bir belgede suçlu görünüyordu. Bazen devlet haklıydı ama yöntemi hoyrattı. Bazen halk haklıydı ama önüne geçenler karanlıktı. Bazen din adına konuşanların derdi din değildi. Bazen laiklik adına konuşanların derdi özgürlük değildi.

Ben bunu öğrendikçe içimdeki çocuk dedesine küstü. İçimdeki genç kız annesine daha çok sarıldı. İçimdeki tarihçi ise ikisine de mesafeli durmaya çalıştı.

Ama bugün, bu dosyanın başında, bütün mesafelerim dağılıyordu.

Üniversitenin ilanını üç gün önce görmüştüm. Tarih Bölümü. Yakıncağ Tarihi alanında doktorasını yapmış olmak. Osmanlı son dönemi modernleşme hareketleri üzerine çalışmaları bulunmak. Şartları okurken kalbim hızlanmıştı. Sanki ilan benim adımla söylemekten utanmış da niteliklerimi sıralamıştı.

“Bu benim alanım,” demiştim kendi kendime.

Sonra hemen utanmıştım bu sevinçten. Çünkü bu ülkede insan kendi emeğine bile sevinirken tedbirli olmak zorunda kalıyordu. Fazla sevinirsen nazar değmezdi belki ama bir telefon değebilirdi. Bir tanıdık değebilirdi. Bir kurul odasında çoktan verilmiş bir karar değebilirdi.

Yine de dosyamı hazırladım.

Gece yarılarına kadar yayın listemi düzenledim. Dipnotlarımı, makalelerimi, sempozyum bildirilerimi tek tek yazdım. Yıllarca kütüphane masalarında dirsek çürüttüğüm günleri hatırladım. Başörtümün altından terleyen alnımı, fotokopi parası bulamadığım zamanları, danışman kapısında bekleyişlerimi,

“Bu konudan bir şey çıkmaz” diyenleri, “Sen yine de çalış” diyen bir hocamın sesini...

Bir insan doktora yaparken yalnızca tez yazmaz. Sabırdan bir iskelet kurar kendine. Uykusuzluktan bir ev inşa eder. Kaygıdan pencereler açar. Sonra o evin kapısına bir ilan asılır: “Başvuru şartlarını taşıyan adaylar...”

Aday.

Ne zarif kelime.

Henüz kimse olmamış ama olma ihtimali bulunan kişi.

Ben de o ihtimale tutundum.

Sabah belgeleri sıraya dizerken annem aradı.

“Başvuracaksın değil mi kızım?”

“Başvuracağım anne.”

Sesinde hafif bir titreme vardı.

“Bak,” dedi, “senin yolun açık olsun. Biz okuyamadık. Siz okuyun diye dua ettik.”

Telefonu kapattıktan sonra uzun süre elimde tuttum. Annemin okuyamadığı üniversitenin kapısından ben girmiştim. O kapı bana açılmıştı. Hatta sadece açılmamış, içeri girip yıllarımı vermiştim. Lisans, yüksek lisans, doktora... Bir zamanlar annemin alınmadığı koridorlarda ben ders anlatma ihtimaline yaklaşmışım.

İşte o an, özgürlük denen şeyin kapıdan girmek olmadığını düşündüm.

Kapıdan girmek başka, içeride insan sayılmak başka.

Ben içeri girmiştim. Başörtümle okumuş, başörtümle mezun olmuş, başörtümle doktora bitirmiştim. Peki gerçekten özgür müydüm? Yoksa yalnızca eski yasaklar kalkmış, yerlerine görünmeyen yeni kapılar mı konmuştu?

Dedemin anlattığı Cumhuriyet’in ilk yılları...

Annemin anlattığı 28 Şubat...

Benim önümde duran kadro ilanı...

Üç ayrı zaman. Üç ayrı kapı. Üçünün önünde de birileri bekliyordu.

Dedem “din elden gidiyor” diyordu.

Annem “başörtüm yüzünden okuyamadım” diyordu.

Ben “emeğimle girebilecek miyim” diye düşünüyordum.

Sonra kendime itiraf ettim: Belki de bu ülkede asıl mağdur edilen hiçbir zaman yalnızca din değildi. Belki yalnızca kıyafet de değildi. Belki asıl mağdur edilen, dürüstçe yaşamak isteyen insandı. Kimi zaman inancı bahane edilerek eziliyordu, kimi zaman inancı kullananların önünde engel olduğu için. Kimi zaman başörtüsü yüzünden kapıdan çevriliyordu, kimi zaman başörtülü olduğu halde birilerinin adamı olmadığı için.

Mağduriyetin kıyafeti değişiyordu. Kendisi değişmiyordu.

Dosyamın en üstüne dilekçemi koydum. İmzamı attım. Tarihi yazdım. Kalem ucuna kâğıtta kısa bir süre takıldı. Sanki elim değil de geçmiş yazıyordu oraya.

Tam o sırada ilanın altında yazan numarayı gördüm. “Detaylı bilgi için...”

Arayıp sorsam iyi olurdu. Evraklarda eksik var mıydı? Postayla mı gönderilecekti, elden mi teslim edilecekti? Bir de bilimsel çalışma şartıyla ilgili emin olmak istiyordum.

Numarayı çevirdim.

Telefon üç kez çaldı.

İlk çalışta dedemin sesi geldi aklıma.

İkincisinde annemin üniversite kapısında bekleyen gençliği.

Üçüncüsünde kendi sesimi duydum: “Bu sefer olacak.”

Karşıdan orta yaşlı bir erkek sesi geldi.

“Buyurun.”

Kendimi tanıttım. İlanı gördüğümü, başvuru yapmayı düşündüğümü, evraklarla ilgili birkaç şey sormak istediğimi söyledim.

Karşı taraf kısa bir sessizliğe gömüldü.

O sessizlikte bütün hayatımı duydum. Kütüphanelerin floresan ışıkları, tez savunmasındaki titrek sesim, annemin duası, dedemin bastonunun yere vuruşu, tarih kitaplarının sararmış sayfaları... Hepsi aynı anda sustu.

Sonra adam konuştu.

“Hocam,” dedi, sesini biraz alçaltarak, “siz bilirsiniz

tabii ama... gelmeyin bence. Buranın adayı var.”

Bir cümle.

Sadece bir cümle.

Ne başörtüm sorulmuştu ne inancım. Ne dedemin anlattığı gibi hocalar sürülmüştü ne annemin yaşadığı gibi kapıda güvenlik vardı. Kimse bana “yasak” dememişti. Kimse “giremezsin” dememişti. Hatta her şey serbest görünüyordu. İlan açıktı. Başvuru hakkım vardı. Evraklarım tamdı. Kapı kâğıt üzerinde herkese açıktı.

Ama içeride bir sandalye çoktan tutulmuştu.

Telefonu kapatmadım hemen. Belki adam bir şey daha der diye bekledim. Belki “Yine de başvurun” derdi. Belki “Yanlış anlamayın” derdi. Belki bu cümlelerin üstünü örtecek birkaç nezaket bezi atardı.

Demedi.

Ben de teşekkür ettim.

Ne garip, insan bazen kendisini ezen cümleye bile teşekkür ediyor.

Telefonu masaya bıraktım. Dosyam önümde duruyordu. Az önce umut gibi görünen belgeler şimdi fazlalık gibiydi. Diploma fotokopisi, yayın listesi, doktora belgesi... Hepsi birden bana bakıyordu. Sanki “Biz ne işe yaradık?” diye soruyorlardı.

Cevap veremedim.

Pencerenin önüne gittim. Sokakta insanlar yürüyordu. Bir çocuk okul çantasıyla koşuyordu. Başında örtüsü olan bir kadın pazar poşetlerini taşıyordu. Takım elbiseli bir adam telefonla konuşarak hızlı hızlı geçiyordu. Hayat, hiçbir şey olmamış gibi devam ediyordu. Zaten en büyük haksızlıklar çoğu zaman hayat devam ederken olurdu. Dünyanın durmasına gerek kalmazdı. Bir insanın içi yıkılır, dışarıda trafik ışığı yine yeşile dönerdi.

İçimden anneme söylemek geçti.

“Anne, artık başörtüsü yasak değil ama adalet hâlâ herkes için serbest değil.”

Söyleyemedim.

Dedeme söylemek geçti.

“Dede, senin mazlum diye anlattıklarının hepsi masum olmayabilir. Ama bugün beni ezenlerin de hepsi dindar görünüyor diye haklı değil.”

Bunu da söyleyemedim.

Kendime söyledim.

Demek ki mesele yalnızca hangi dönemde yaşadığın değilmiş. Kimin döneminde yaşadığınmış. Dün birileri devlet adına kapıya dikiliyordu. Bugün birileri cemaat, çevre, ekip, dava, sadakat, aidiyet, referans adına sandalyeye oturuyor. Dün yasakların adı vardı. Bugün torpilin kılıfı var. Dün “sakıncalı” denilenler dışarıda bırakılıyordu. Bugün “bizden değil” denilenler sessizce eleniyor.

Ve her dönem kendi cümlesini buluyor.

Bazen “irtica” diyorlar.

Bazen “liyakat” diyorlar.

Bazen “dava” diyorlar.

Bazen “uygun aday” diyorlar.

Bazen de sadece “buranın adayı var” diyorlar.

Ama cümlelerin sonunda hep aynı insan kalıyor: Hakkıyla gelmiş, hakkıyla beklemiş, hakkıyla çalışmış ve hakkı yenmiş insan.

Dosyayı kapattım.

Bir an başörtümün ucuna dokundum. Annemin gençliğini düşündüm. Onun kapıdan çevrilişini. Sonra kendi halime baktım. Ben kapıdan çevrilmemiştım. Beni daha kapıya varmadan geri çevirmişlerdi.

Belki de yeni zamanların inceliği buydu.

Yasak koymuyorlardı.

Sadece yer bırakmıyorlardı.

O an anladım: Bize verildiği söylenen özgürlük, bazen yalnızca vitrindeki bir lambaydı. Işığı vardı ama ısıtmıyordu. Kapılar açık görünüyordu ama içerideki masaların etrafı çoktan tutulmuştu. Bir zamanlar kıyafetimize bakıp karar verenler gitmişti. Şimdi soyadımıza, çevremize, sadakatimize, kimin selamıyla geldiğimize bakıyorlardı.

Ben o gün ilk kez dedemin de annemin de hikâyesini başka türlü duydum.

Dedem mağduriyetin dilini miras bırakmıştı.

Annem mağduriyetin acısını.

Bana ise mağduriyetin değişmeyen yüzünü görmek kalmıştı.

Ve ben, tarihçi olduğum halde, o gün en çok bugünden korktum.

Çünkü tarih kitaplarında haksızlıkları okumak kolaydı. Orada failler çoktan ölmüş, kararlar çoktan verilmiş, belgeler çoktan sararmış olurdu. İnsan geçmişe bakarken ahlaklı olmakta zorlanmazdı. Asıl zor olan, haksızlık kendi zamanında yapılırken onu tanımaktı. Hele haksızlık senin mahallenden, senin kelimelerinle, senin değerlerinin arkasına saklanarak geliyorsa...

İşte o zaman insanın içi ikiye bölünüyordu.

Bir yanım annemin başörtüsünü savunuyordu.

Bir yanım dedemin anlattıklarından şüphe ediyordu.

Bir yanım tarihin belgelerine inanıyordu.

Bir yanım kendi yarama bakıyordu.

Sonra içimde tek bir cümle kaldı:

Mağduriyetin dini olmaz. Mağduriyetin partisi olmaz. Mağduriyetin kıyafeti olmaz.

Bir insanın hakkı yeniyorsa, orada bütün ideolojiler susmalıdır.

Masanın başına döndüm. Dosyayı çantama koymadım. Çöpe de atmadım. Öylece masanın üstünde bıraktım. Çünkü o dosya artık yalnızca bir başvuru dosyası değildi. Dedemin hatıralarıyla annemin yarısının, benim bugünkü yenilgime bağlandığı ince bir köprüydü.

Telefon hâlâ masanın üzerindeydi.

Ekranı kararmıştı.

Ben ise ilk kez bu kadar açık gördüm:

Bazı karanlıklar yasaktan değil, paylaşılamayan iktidardan doğuyordu.

HAİBUN

-Demet Duyuler

KUMRU SESİ

Sabah henüz tam aydınlanmamıştı. Karşı apartmanın pencerelerinde ışıklar birer birer yandı. Bir kapı çarptı, ardından bir motor sesi yükseldi. Sokak güne hazırlanırken balkon demirine bir kuş kondu. Hiç kıpırdamadan bekledi.

Kentin sesini

bastırır kumru sesi

sabah şarkısı

ÇIRAK

Okul ziliyle aynı saatte açılıyor dükkânın kepengi. Mahalle çocukları sırtlarında çantalarıyla yokuşu çıkarken o elindeki metal takımları sayıyor. Yaşıtları teneffüse koşacak birazdan. Onun payına yağ kokusu, demir tozu ve ustanın sesi düşüyor.

Sabah ayazı

çırak çocuğun elinde

soğuk anahtar

UÇTAKİ İNCİR

Yaramazlık yaptığı günlerde annesinin öfkesinden korkup dallara sığınır. En çok da bahçenin sonundaki ağaca. Geniş yaprakları onu saklasa da tozu kaşındırır, gövdesinden akan süt tenini yakardı. Bir gün incecik bacaklarıyla ağaca tırmandı. Elindeki sepeti bir dala astı. Kopardığı yemişleri sepete attı. İnce bir dalın en ucunda bal damlatan bir meyve gördü ve ona doğru uzandı.

Uçtaki incir

eli dokunamadan

arı vızıltısı

BİRAZ YAZ

Sabah dolabı açınca içeri yayılan koku, yazdan kalma bir şey gibi. Kuru yapraklar hâlâ tahılların arasında. Annemden kalan alışkanlıklar da. Kış gecesi. Pencereyi açmadan dışarıyı dinliyorum.

Defne yaprağı

dolapların içinde

gizlenen mevsim

ÇEKİLDİ SİYAH GÜLLER

-Muzaffer Kale

Gökyüzü oluncaya kadar
genişledi mavi,
yönler yerini aldı
kuzey kuzeye,
güney güneye...

ve yolcu
yeni şehirlere doğru
yola çıktı, bundan sonra
yeni şehirlerin
cümleleriyle konuşacağız
tam olarak anlamak için
birbirimizi,

yorgun kurtarıcılar
mola verdi kaygan
taşların üstünde,
geçip giden zamanın,
erkek aslan şeklinde
görünmesini beklerken,

deniz mevsimleri gibi
gelip geçici şiirler hakkında,
bilgiler yazıldı
sonra unutuldu ne dedikleri,

daha önce hiç aklına gelmeyen
çıkamaz oldu aklından,
kemancı ölmüştü
ve bu
daha önce hiç düşünmediğin
bir şeydi,

ölüm haberi şirin kasabada
allı kasabada-
yeşilli kasabada-
fırından yeni çıkmış ekmeğin
kokusu gibi yayıldı.

Yas evinin önüne
çekildi siyah güller!

Gökyüzü oluncaya kadar
genişledi mavi,
yönler yerini aldı
kuzey kuzeye,
güney güneye...

ŞİİR GÜNLÜĞÜ 5

-Gültekin Emre

Çarşamba - Feyyaz Kayacan'ın Benim Örümceğim Başka (1982) kitabında yer alan şiirlerde özgün bir ses olarak şiirimizdeki yerini, bana göre, koruyan şairlerden. Londra'da yaşamını sürdürürken hep İstanbul'daki şiir ortamıyla bağını hep korumayı başarmış da bir şair. Yer yer aforizmamsı ama daha çok yenice çarpıcı imgelerle insanın iç dünyasının aynası olmaya çalışmış, düşündürten bir şiirin izini sürmüş.

Feyyaz Kayacan

"Kalsana dedi rüzgâr / Ben güneşim. // İyi tuttum kendimi / Az kalsın bir şiir yazacaktım / Oturup" (Aldanma)

Soruları olduğunu söylüyor onu iyi bilen, onun iyi bildiği:

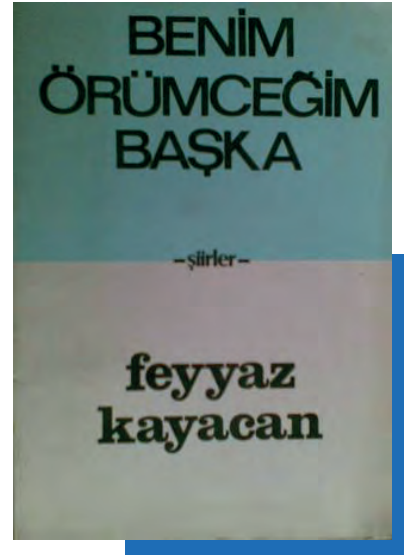
"Geçinip gidiyoruz birlikte / Kitap okurken / Başımı ara ara kaldırıp onlara bakıyorum / Ben içimi dişlerken / Onlar da bana bakıyorlar / Başlarını ara ara kaldırıp." (Karşı Karşıya)

Şu iki dize de nasıl güzel bir gönderme ta çok eskilere:

"Gül aksırır / Divan nezle olur" (Güllü Atasözü Denemesi)

"Açık olsun sesinin yolu" der şiirine "Su Yazısı"nda. Sonra da "Ne denli kolay geliyorsa / Seni sevmek

elimden / Bu şiir de öylesine kolay geldi" (Çağrı) der. Oysa şiiri kolay bir şiir değildir ama hayata göndermelerle yüklüdür şiirini sesi. Şu (Soru) da bunun kanıtı bence: "Sizde / ses bulunur mu?" Şiirinin sesine kulak veren, şiirde sesi arayan bir şairin şu dizeleri de şiire bakışın kanıtı: "Bülbülzade koşuklarla / Siz / O gülü bana yutturamazsınız" (Uyanık)

Perşembe - 33 yıldır acısı hiç dinmeyen Sivas Katliamı! Nasıl dinsic onca acı? Acı nasıl diner? Uğur Kaynar da o katliamda hayattan, dostlarından, sevdiklerinden, şiirlerinden, sahibi olduğu Elyazıları yayıncılığında koparılan Uğur Kaynar'dı. Aşkınam (1991) kitabındaki şu dizelerden gel de etkilenme: "Öptüm öykündüm / öykündüm öptüm / Ve dünya gözüyle / türlü hallerini de gördüm / ÖLMEM" Ama öldürdüler onu. Onunla Metin Altıok'u, Behçet Aysan'ı da ve gözde başka sanatçıları da. Hayatının aşkı için hep "yazılmamış şiirler" aradı. "usulünce usulsüz yaşayan" ve de "neyin nesini yaşadığının farkında..." olan bir şairdi. "şairanelikleri" sevmeyen biriydi. "Karaya vuran martı çığlıklarından öte ülkelerde / hiç ölmedim ben / Küçük ölümleri sevdim sadece." (Ey İnsani Ölüm) Ölümün küçüğü büyüğü yoktur, acının da. Ölümü hafife alış desem!

“Uğurlama” şiiri de kendine, sonuna önceden bir sezgi sanki: “*Ve mutlanmak ne tuhaf şey / ölmek desen ne kelime / / Aldanan her başlangıç / aldatan bir Uğurlama değil mi sence*”

Gizemya (1990) kitabının ilk sayfasında Elyazıları yayınlarının yayıncılık ilkesi için şunları diyor: “Yalnızca şiir kitapları basacağız dediğimizde, yazınla haşır neşir olanların bile bıyık altından gülmesini önemsemiyoruz” dedikten sonra amaçlarını şöyle açıklıyor: “Amacımız yazın tarihine belgesel nitelikte kitaplar kazandırmak ve şiirin yok sayıldığı (!) bir ülkede, şiire hak ettiği saygıyı göstermektir. “O saygıyı Metin Altıok’un Dörtlükler ve Desenleri’yla, Arif Damar’ın Kedi Akl’yla, Özdemir İnce’nin Güneş Saati’yle, Behçet Aysan’ın Şiirler’iyle ve kendi kitabı Gizemya’yla, Ülkü Tamer’in Kırığı Gemisi’yle (yanılmıyorsa Gülten Akin’in da bir kitabı vardı) tarihindeki yerlerini aldılar. Ve benim Düşkuyusu kitabımda oradan çıktı. (1992 Arıburnu Şiir Ödülü verildi)

Cuma - “Beni Şairler Anlar” diyor Hüseyin Atabaş. Acaba şairler birbirlerini anlıyor mu? Ya da şairleri kim anlıyor acaba? Ama şairleri “Ne karım ne çocuklar” dedikten sonra “beni şairler anlar” diyor. “ve kim bilir sevdiğim şimdi sen neredesin?” diye soruyor. Çünkü o sevdiğini özler ve bunu dizelerinde dile getirir içindeki yangını. Tüm şairlerin yüreği yanıktır ya öyle ya da böyle, işte o da bunu imliyor. Aslında sevdiği de anlamaz mı insanı? “Ne annem ne kardeşler”, “Ne dostlar ne yarenler” anlayamazmış onu, ancak “şairler” anlarmış. Neden olmasın? Olabilir. Öyle ya “Ayrıntı” önemlidir yaşamımızda: “Geneli yaşamaktan zaman kalmıyor / inceliğine varmak için ayrıntıların; / oysa hayat biraz da / ayrıntılardan yana olmaktır!...” Hüseyin Atabaş ne kadar haklı değil mi Yüzün Bende’deki (Nisan 1988) şiirlerinde. Sevdiğimizizin yüzü bizde olunca mutlu olmaz mıyız? Ya şairin yolu, yolları? Şiirde ve hayatta çıkılan yollarda çekilen acılar, sıkıntılar, sevdalar? “Canıma okudu ekmek parası” dedikten sonra “şiir bile yazamıyorum nice zamandır”la yakınmasını sürdürüyor şair. “Bir de yağmur yağıyor yollara / ve yollar yüreğimden geçiyor nedense / kaşla göz arası!” Hayat böyle bir şey değil mi? Ama bir yandan da “Yaşama Sevincine Merhaba” demeden de yaşanır mı?

Düşe Yazdım (Eylül 2002) kitabının başlığındaki çift anlamlı! Hem hayal hem de düşmek ve yazmak var. Hayatın çok kısa bir betimlemesi değil mi? “Üzünç” ise hep ebedi: “Bir top hanımel, bir boy karanfil / dal dal üzünçler sarkıyor yüreğimden, / bir de geceler uzadı farkında mısın?” Uzun gecelerde üzüntü, hüznün, sıkıntı, özlem yer bitirir insanı şiir yazdırsa da.

Hüseyin Atabaş, yıllardır “özlemin sesini” dinleyen de bir şairdir. Gönüllü sevdiğine “seslenecek bir dil” arıyordur hep. Şiir ise “gizli tarihinden doğuyor”dur şairlerin. “Sonra”sı da şöyle: “Zaman aşka duruyor bendeki senle, / artık ölebilirim bir şiir var cebimde.”

Umut, Her Zaman (Nisan 2014) kitabında ise “Güz Sıkıntısı”nda bile “ipek umutlar döşedim gönül yollarıma” diyerek umutla yaşama direncini ayakta tutar. “Ömür yolculuğunda oldukça” incinse de “bu duyarsız dünyada” “Öyle tedirgin yollardan geçtim de geldim” de diyerek hayat koşusundaki konumunu açıkça dile getirir.

Cumartesi - Ahir Zaman Şairi kitabı İlhan Berk’ten Enis Batur’a yazdığı, şiirlerinin düzeltilmiş hallerini içeren mektup. Yalnızca düzeltmeler yer almış. Çağlayan Çevik’in hazırladığı kitap Lando yayınlarından çıkmış (Nisan 2026). “Ey güzel elyazılı güzel mürekkep güzel uç!” la “Enis’e” diye başlıyor mektup ya da şiir. “Bir Ahir Zaman Yolcusu”, “Bir Ahir Zaman Şairi EB”... Elyazıları ve daktilo metindeki düzeltmeler yan yana. Bir şiirin ortaya ne düzeltmelerden sonra çıktığının da en güzel tanığı bu kitap.

Pazar - Goethe’nin Marienbad Ağdı (Lando yayınları, Mayıs 2026) Melike Öztürk’ün özenli çevirisiyle yayımlandı. Goethe’nin kaplıcalara gidişyle başlayan uzunca içli bir ağıt. Stefan Zweig da bir ön söz yazmış bu ağıda. Şiirin yazılış öyküsünü de kısa kısa ele almış bu ön sözde Zweig. 5 Eylül 1828’de bir faytonla Karsbad kaplıcasına gidişyle başlayan gezi şiire dönüşür. Günlük de tutulur bu gezi sırasında. 6 Eylül’de “Şiir düzenlendi” diye not edilir. 7 Eylül’de “Pazar günü şiirin devamı getirildi”. 8 Eylül’de “Yoldayken şiirin üzerinden defalarca geçildi.” Goethe bu şiiri için “ruh hallerinin günlüğü” der. Zweig, “Weimar’da, yeni hedefe ulaşıldığında eser artık bütünlülmüştür ve bu, ‘Marienbad Ağdı’ndan, en anlamlı olandan, kişisel olarak en mahrem olanından ve bu sebepten de ilerlemiş yaşında yazdığı en sevdiği şiirden başkası değildir. Hem kahramanca

bir veda hem de muzafferane bir yeni başlangıçtır. “Ve tutulsa da acısından dili insanın, / Konuşturur bir Tanrı beni duyurabilmem için kederimi” dizeleriyle başlayan ağıt Almanca-Türkçe olarak yayımlanır.

Gültekin Emre

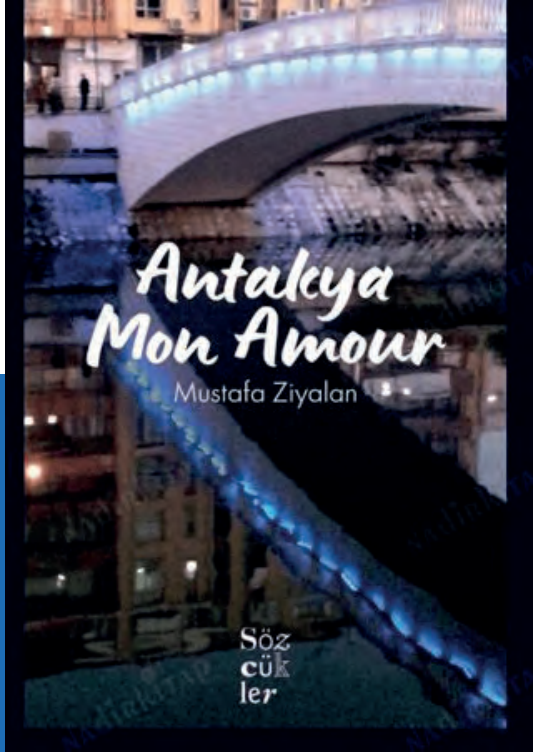
Pazartesi - Mustafa Ziyalan'ın yeni kitabı Antakya'daki 2023'te gerçekleşen deprem öncesi 2014'te çekilen fotoğraflardan oluşuyor. Türkçe - İngilizce yayımlanan şiirlerde şairin çektiği fotoğrafların şiirsel betimlemeleri, imgeleri yer alıyor. Kentin yerle bir olduğu depreme de sürekli göndermeler yer alıyor dizelerde, şiirlerde, imgelerde. *Antakya Mon Amour*'da (Sözcükler, Nisan 2026) İlk şiir şöyle:

“Asi Nehri'nin tersine aktığını duymuştum. / Geceleyin erirmiş köprü Antakya'nın iki yakası arasında. / Kent erirmiş şimdi. Köprü şimdi kentle / kentin depremden önce nasıl olduğu arasında.”

Ülkemizde deprem gerçeği ne acılar yaşattı yaşıyor halkımıza. Ciddi adımların, düzenlemelerin yapılmadığı ve her an yeni felaketlerin yaşanabileceği gerçeği Demokles'in Kılıcı gibi başımızın ve yüreğimizin üstünde duruyor. Mustafa Ziyalan'ın bu şiirleri de bu gerçeği gözler önüne seriyor.

“Akdeniz. Kumsal. Balık ekmek.ç Nargile. Hatırlıyoruz, / unutmayacağız sizi de. Hele şimdi. Bütün bu / anlattıklarımızdan, anlatamadıklarımızdan sonra hiç”

Ne çok şey anlatıldı, anlatılıyor sözlü yazılı ama ne çok şey anlatılamadı sözlü yazılı. Acı ise hep en önce, bir türlü dinmiyor. Mezarlar bir dile gelse, ah bir dile gelse! Mustafa Ziyalan unutulmaz anılarını deprem öncesi ve sonrası gerçeğiyle iç içe sergilemiş ve fotoğraflarla da bunu kanıtlamış.

KİTAP RAFI

ArtAnlam Dergisi, 2. sayı

Yeni Bir Duyuş Yeni Bir Karşı Koyuş: ArtAnlam Dergisi

ArtAnlam dergisi; postmodernizmin boyunduruğu altındaki edebiyatımızda toplumcu bir duyarlılıkla varoluşunu ortaya koyan, sanatsal gücünü gerçekçi bakış açısından alan kalemlerin karşı çıkışlarını somutlaştırdıkları yazın imcesi. Hürriyet Yaşar'ın deneme tadındaki giriş yazıları, Mehmet S. Aman'ın yerel söyleyişlerden yararlanarak büyüttüğü öfkesi, Kemal Gündüzalp'ın toplumcu yazını arı Türkçenin olanakları ile gündeme taşıyan yazıları, Eray Karınca'nın içten günlükleri ve Gültekin Emre'nin Öykü Günlükleri başlığı altındaki yazıları dikkat çekiyor.

İki ayda bir yayımlanan ArtAnlam dergisi, kendisini “öykü ağırlıklı edebiyat, sanat dergisi” olarak nitelendiriyor.

Tuğrul Keskin'in Ürperti'si varoluşunu, toplumsal bir duygusallıkla biçimlendiren bir şairin yaşamı sorgulayan, yaşamın içindeki tüm zorbalıklara direnen şiirlerinin toplamı. Üzüntünün yarattığı tahribatın insan ruhuna sinen bir yıkım tablosu oluşturduğunu gösteren bir şair duyarlılığı. Savaşımın yarattığı yıpranmanın sözcüklerde bıraktığı o ürperti hissini somutlaştıran, yiten insanın/insanlığın ardından okunan çağdaş ve toplumcu bir yas.

Tuğrul Keskin,
Ürperti,
Everest Yayınları

HATIRLA

Sonbahar nasıl da ürkütücü böyle
Bütün ışıklar sönünceye kadar bekle...

Balkonuma tırman sonra
Aklımda hep var olan şu sarmaşığa
Sonrası konuşalım uzun, sade, ürpertilli
Yürüyelim sonrası kadar, kıyısına yolun.

Binlerce yıl sürdü kille örtülü yol
Sen nereden geldiğini hatırla
Bir kalp diyorsun nasıl dayansındı buna
Sen kanayan on binlerce kalbi hatırla!

Sonbahar nasıl da ürkütücü böyle,
Ama sen, ışıklar yanıncaya kadar bekle!

Tuğrul Keskin

EKENEK

HAYAL / ESTETİK / EMEK